

TYÖKYVYTTÖMÄT 1970-LUVULLA

OSARAPORTTI IV

**TYÖTTÖMYYS TYÖKYVYTTÖMYYSELÄKKEEN
HAKIJOIDEN TYÖHISTORIASSA**

Raija Gould

**Eläketurvakeskuksen
tutkimuksia 1982:1**

ISBN 951-9043-40-3
Mänttä 1982 — Mäntän Kirjapaino Oy

SISÄLLYSLUETTELO

<u>1. JOHDANTO</u>	1
1.1. TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TAVOITTEET	2
1.1.1. Työttömyys 1970-luvulla	2
1.1.2. Työttömyysturva	6
1.1.3. Työkyvyttömyyseläkkeet 1970-luvulla	9
1.1.4. Työttömyyden ja työkyvyttömyyden vaikutussuhteista	13
1.1.5. Osaraportin tavoitteet	24
1.2. TUTKIMUSAINEISTO	27
1.2.1. Rekisteriaineisto	27
1.2.2. Haastatteluaaineisto	30
<u>2. REKISTERIAINEISTOA KOSKEVAT TULOKSET</u>	32
2.1. TYÖTTÖMYYDEN YLEISYYS	32
2.1.1. Työttömyysavustuksen yleisyys työkyvyttömyyseläkkeen hakijoilla ja muulla väestöllä	33
2.1.2. Työttömyysavustuksen yleisyys eri eläkepäätösryhmissä	40
2.2. TYÖTTÖMYYSAVUSTUSPÄIVIEN LUKUMÄÄRÄ REKISTERIAINEISTON PERUSTEELLA	45
2.2.1. Työttömyysavustuspäivien lukumäärä työkyvyttömyyseläkkeen hakijoilla ja muulla väestöllä	46
2.2.2. Työttömyysavustuspäivien lukumäärä eri eläkepäätösryhmissä	54
2.3. TIIVISTELMÄ REKISTERIAINEISTON TULOXSISTA	58

3.	<u>HAASTATTELUAINEISTOON PERUSTUVAT TULOKSET</u>	60
3.1.	TYÖTTÖMYYS ERI ELÄKKEENHAKIJARYHMISSÄ	63
3.1.1.	Työkyvyttömyyseläkkeen hakijoiden työttömyys ikä-, ammatti-, koulutus- ja siviilisäätyryhmittäin	63
3.1.2.	AID-ryhmät	72
3.2.	TYÖTTÖMYYS JA ELÄKKEEN HAKIJOIDEN TERVEYS	78
3.2.1.	Eläkkeen hakijoiden työttömyys ja työ- kyvyttömyyden syynä oleva sairaus	78
3.2.2.	Terveydentilamuuttajat AID-ryhmissä	81
3.3.	TYÖTTÖMYYDEN KESTO ELÄKKEEN HAKEMISTA EDELÄNEIDEN NELJÄN VUODEN AIKANA	88
3.3.1.	Pitkäaikaistyöttömyys eri eläkkeen- hakijaryhmissä	88
3.3.2.	Työttömyyden kesto ja työkyvyttömyys- eläkkeen hakijoiden terveys	92
3.4.	TIIIVISTELMÄ HAASTATTELUAINEISTON TULOKSISTA	99
4.	<u>YHTEENVETO</u>	101
	Lähdekirjallisuus	107
	Liite 1: Liitetaulukot	113
	Liite 2: AID-analyysin periaatteista	120
	Liite 3: AID-analyyseissa käytetyt kriteerit ja muuttujien luokittelu	122
	Liite 4: Haastattelulomakkeen kysymykset	126

1. JOHDANTO

Käsillä oleva raportti on osa Eläketurvakeskuksen tutkimusta "Työkyvyttömät 1970-luvulla". Kyseisessä tutkimusprojektissa pyritään tuottamaan peruskartoituksen luonteista tietoa siitä, miten työkyvyttömät nykyisin Suomessa elävät ja minkälainen on niiden henkilöiden tausta, jotka päätyvät työkyvyttömyyseläkkeen hakemiseen. Tutkimuksessa kuvataan työkyvyttömyyseläkettä hakeneiden terveydentilaa, ansiotyötä, taloudellista tilannetta ja sosiaalisia suhteita. Lisäksi pyritään selvittämään työkyvyttömyyseläkettä hakeneiden työhistorian vaiheita, terveydentilan oleellisia muutoksia ja aikaisempia eläkeratkaisuja.

Tutkimuksesta on aikaisemmin julkaistu kolme osaraporttia. Näistä ensimmäinen käsittelee tutkimusaineistoa, toinen koulutusta ja ammattitaustaa ja kolmas perhesuhteita ja asumista.

Tässä osaraportissa tarkastellaan työttömyyttä työkyvyttömyyseläkettä hakeneiden työhistoriassa. Raportin tulokset perustuvat osittain tutkimuksen haastatteluaineistoon: haastattelut on poimittu vuosina 1974-1976 TEL:n, LEL:n, YEL:n tai MYEL:n mukaisen työkyvyttömyyseläkeratkaisun saaneista. Toisen osan aineistoa muodostaa Eläketurvakeskuksen rekistereistä kerätty tilastoaineisto, joka sisältää tietoja sekä työkyvyttömyyseläkettä hakeneista että muista henkilöistä.

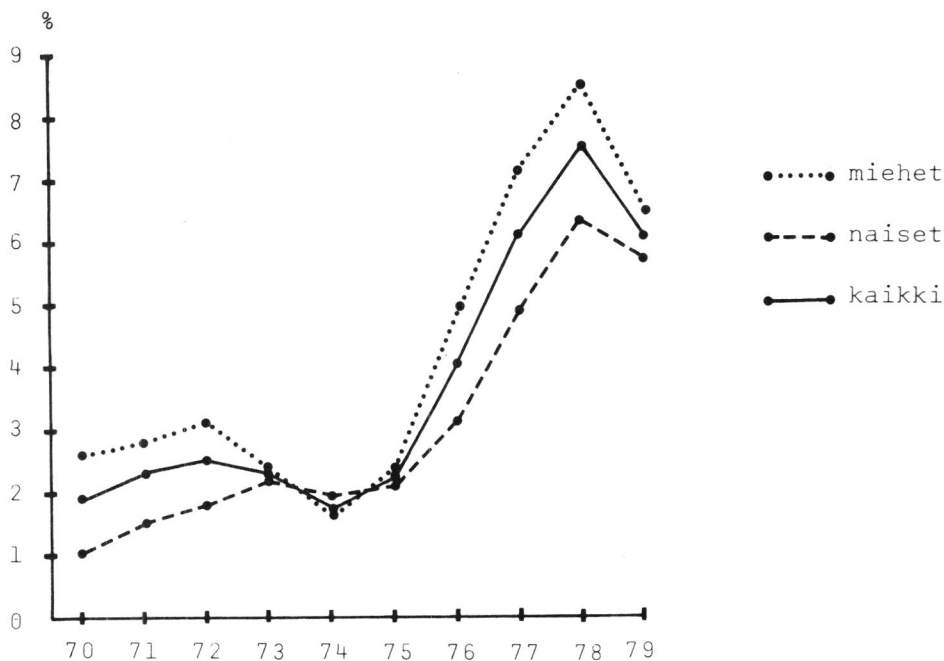
1.1. TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TAVOITTEET

Tässä raportissa tarkastellaan työkyvyttömyyseläkeläisten ja hylkäyspäätöksen saaneiden sekä vertailumielessä myös muun väestön työttömyyttä 1970-luvulla, lähinnä vuosina 1970-1976. Selvityksen taustaksi on syytä tarkastella sekä työttömyystilannetta että työkyvyttömyyseläkkeiden lukumäärän kehitystä ja eläkeläisjoukon rakennetta kyseisenä ajanjaksona, sekä selvittää työttömyyden ja työkyvyttömyyden välisiä vaikutussuhteita.

1.1.1. Työttömyys 1970-luvulla

Työttömyysaste eli työttömien prosenttiosuus työvoimasta vaihteli 1970-luvulla keskimäärin vajaasta kahdesta prosentista 7,5 prosenttiin (kuvio 1.). Alimmillaan työttömyysaste oli aivan vuosikymmenen alussa ja vuonna 1974, korkeimmillaan vuonna 1978.

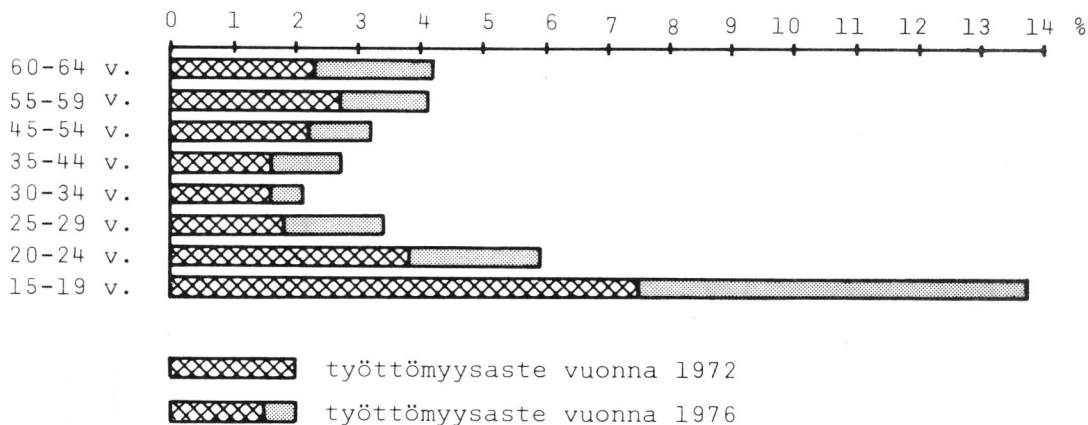
Kuvio 1. Työttömyysaste vuosina 1970-1979

Miesten työttömyysaste on vuotta 1974 lukuun ottamatta ollut koko tarkastelujakson ajan jonkin verran korkeampi kuin naisten. Naisten työttömyysaste on vuosikymmenen aikana muuttunut tasaisemmin: vuosien 1973-1975 parempi työllisyystilanne näkyy naisilla ainoastaan työttömyysasteen kasvun pysähtymisenä, ei laskuna kuten miehillä.

Nuorten työttömyysaste on koko tarkastelujakson ajan ollut keskimääräistä työttömyysastetta korkeampi, erityisen voimakkaasti nuorten työttömyysaste kohosi 1970-luvun jälkipuoliskolla. Kuvioista 2 näkyy, että alle 25-vuotiailla ja erityisesti 15-19-vuotiailla on huomattavasti korkeampi työttömyysaste kuin vanhemmilla ikäryhmillä. Alhaisin työttömyysaste on 30-34-vuotiailla, ja tässä ikäryhmässä myös työttömyyden kasvu on ollut vähäisintä. Liitetaulukossa 1 on esitetty työttömyysasteet iän ja sukupuolen mukaan koko 1970-luvulla.

Kuvio 2. Työttömyysaste ikäryhmittäin vuosina 1972 ja 1976

Nuorisotyöttömyyden lisäksi toinen 1970-luvulle tyypillinen piirre on ollut työttömyyden pitkäaikaistuminen. Toukokuussa 1971 oli 12 prosenttia työttömistä työnhakijoista ollut yli

26 viikkoa työttömänä, vuosikymmenen puolivälissä tämä osuus oli noin 25 prosenttia ja toukokuussa 1979 peräti 41 prosenttia. Seuraavasta ikäryhmittäin esitetystä kuviosta käy ilmi, että 1970-luvun alkuvuosia lukuun ottamatta vuonna 1975 eli parhaan työllisyysvuoden jälkeen pitkäaikaistyöttömien osuus työttömistä työnhakijoista oli alhaisin. Kuviosta näkyy myös, että pitkäaikaistyöttömien osuus kasvaa työttömien iän noustessa.

Kuvio 3. Yli 26 viikkoa työttömänä olleiden osuus työttömistä työnhakijoista ikäryhmittäin toukokuussa vuosina 1971-1979

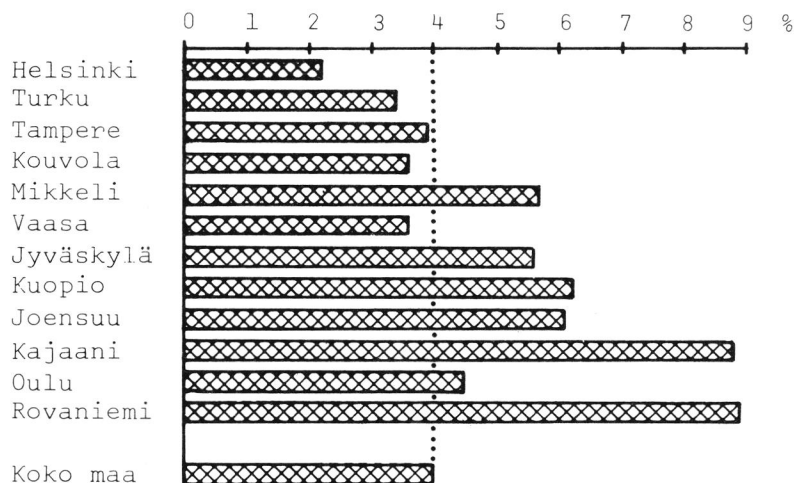
Työttömyyden pahimmin koettelemat alat ovat metsätalous ja rakennustoiminta. Metsätalouden työttömyysaste on koko 1970-luvun ajan ollut yli 6 prosenttia; korkeimmillaan, vuonna 1978 jopa yli 15 prosenttia. Talonrakennustoiminnassa työttömyysaste on vaihdellut 3,7 prosentista (vuonna 1974) 17,7 prosenttiin (vuonna 1978). Liitetaulukossa 2 on esitetty työttömyysasteet toimialoittain vuosina 1970-79, seuraavassa

ovat eri toimialojen työttömyysasteet vuonna 1976 työvoimatiedustelun mukaan:

maatalous	0,7 %
metsätalous	6,7 %
teollisuus	2,3 %
rakennustoiminta	9,2 %
kauppa	1,7 %
liikenne	2,1 %
rahoitus- ja vak.toim.	0,9 %
palvelukset	1,6 %
kaikki toimialat	4,0 %

Alueittain tarkasteltuna työttömyysaste on koko 1970-luvun ajan ollut korkein Itä- ja Pohjois-Suomessa. Kuten seuraavasta kuviosta näkyy, Rovaniemen ja Kajaanin työvoimapiireissä työttömyysaste oli vuonna 1976 yli kaksinkertainen koko maan vastaavaan lukuun verrattuna. Sen sijaan Etelä-Suomessa ja rannikkoalueella työttömyysaste oli koko maan keskiarvoa alhaisempi. Vuosikymmenen lopulla myös Tampereen ja Kouvolan työvoimapiirien työttömyysasteet nousivat maan keskitasoa korkeammiksi. Liitetaulukossa 3 on esitetty työttömyysasteet työvoimapiireittäin koko 1970-luvulla.

Kuvio 4. Työttömyysaste työvoimapiireittäin vuonna 1976

Edellä esitetty tarkastelu työttömyydestä Suomessa 1970-luvulla perustuu tilastoituihin työttömyyslukuihin. Työvoimatiedustelussa työttömäksi luokitellaan henkilö, joka koko tiedusteluviikon ajan oli työtä vailla ja siihen käytettävissä sekä etsi sitä tai odotti sovitun työn alkamista tai oli pakolomautettu työpaikastaan. Työvoimaministeriön tilastoissa työttömiä työnhakijoita ovat ne työttömiksi itsensä ilmoittaneet työnhakijat, joiden työnhakemus on laskentapäivänä voimassa. Työttömät, jotka eivät ole ilmoittautuneet työttömiksi työnhakijoiksi jäävät näin ollen tilastoluokittelussa työvoimaan (= työlliset + työttömät) kuulumattomiksi. Tällaisia piilotyöttömiä oli Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan syksyllä 1977 noin 73 000¹⁾.

1.1.2. Työttömyysturva

Työttömyysajan toimeentulon turvaamiseksi on Suomessa kaksi järjestelmää: työttömyyskassa-avustus ja työttömyyskorvaus. Lisäksi iäkkäillä ja pitkäaikaisesti työttömäksi jääneillä on työttömyysavustuksen tai -korvauksen saamisen jälkeen tietyin edellytyksin mahdollisuus saada työttömyyseläkettä. Myös kertasuorituksena maksettavaa erorahaa voidaan pitää eräänä työttömyysturvan muotona.

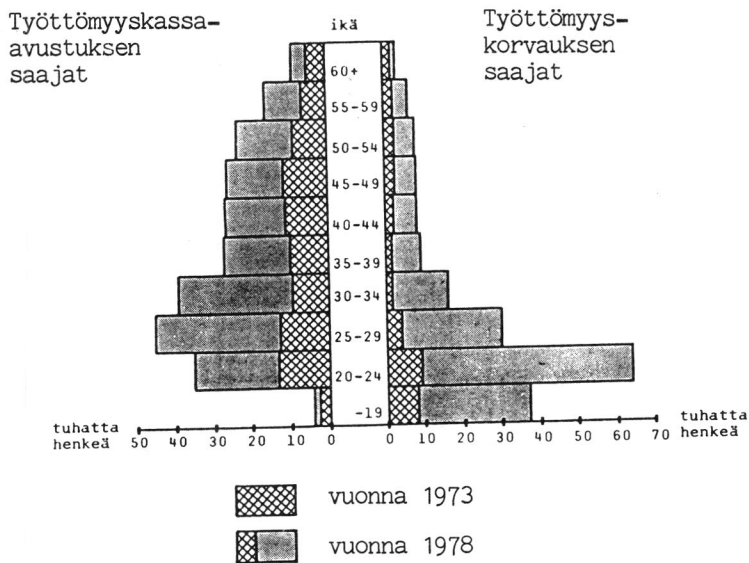
Työttömyysavustusta voi saada työttömäksi joutunut työttömyyskassan jäsen enintään 200 päivältä vuodessa ja 500 päivältä kolmessa vuodessa (450 päivältä ennen vuotta 1978). Työtön työnhakija, joka ei ole oikeutettu kassa-avustukseen voi tarveharkintaisesti saada valtion varoista maksettavaa työttömyyskorvausta. Sekä työttömyyskorvausta että kassa-avustusta maksetaan vain viideltä päivältä viikossa. Työttömyyskorvaukselle ei kuitenkaan ole säädetty enimmäisaikarajaa kuten kassa-avustukselle. Markkamääräisesti kassa-avustus on suurempi kuin työttömyyskorvaus.

¹⁾ Työvoimatutkimuksessa piilotyöttömäksi luokiteltiin työvoimaan kuulumaton henkilö, joka olisi tutkimusviikolla sekä halunnut että voinut olla työssä, mutta ei ollut etsinyt työtä. (Työvoimatutkimus 1977)

Työttömyyden aikaisen toimeentuloturvan ulkopuolelle jäävät ovat tavallisimmin toimihenkilöitä, ammattitaidottomia tai vastavalmistuneita korkean koulutuksen saaneita. Rakennusalalla tai teollisuudessa työskentelevät jäävät keskimääräistä harvemmin työttömyysajan toimeentuloturvan ulkopuolelle. Työttömyyskassajärjestelmän piiriin kuului 1970-luvun lopulla noin 80 prosenttia palkansaajista¹⁾.

Työttömyyskorvauksen ja kassa-avustuksen saajat poikkeavat toisistaan ikärakenteeltaan: kassa-avustuksen saajat ovat keskimäärin vanhempia kuin korvauksen saajat. Seuraavasta kuviosta näkyy, että erityisesti alle 20-vuotiaiden mutta myös 20-24-vuotiaiden osuus on korvauksen saajilla suurempi kuin kassa-avustuksen saajilla. Nuoret, juuri työmarkkinoille tulleet eivät ole oikeutettuja kassa-avustukseen, koska sen saannin edellytyksenä on vähintään kuuden kuukauden työssäolo kassan jäsenenä.

Kuvio 5. Työttömyyskassa-avustuksen ja työttömyyskorvauksen saajien ikärakenne vuosina 1973 ja 1978

¹⁾ Myllyharju 1980, 52

Oheisen tutkimuksen tarkasteluajanjaksona - 1970-luvun alkupuolella ja keskivaiheilla - työttömyyskassa-avustusta saavia oli huomattavasti enemmän kuin työttömyyskorvausta saavia. Vuosikymmenen loppupuolelta lähtien korvausta saavien määrä kuitenkin ylitti avustuksen saajien määrän. Tähän vaikuttivat sekä nuorisotyöttömyyden kasvu että pitkäaikais-työttömyyden lisääntyminen; entistä useammat työttömät eivät ole lainkaan päässeet kassa-avustuksen piiriin tai ovat joutuneet pois sen piiristä avustusajan umpeuduttua. Esimerkiksi elokuussa 1980 kassa-avustusta maksettiin 26 700 henkilölle ja työttömyyskorvausta 36 000 henkilölle¹⁾.

Työttömyysturvan piiriin kuuluvat vain työkykyiset työnhakijat²⁾; näin ollen täyttä työkyvyttömyyseläkettä saava henkilö ei voi samanaikaisesti saada työttömyyskorvausta tai kassa-avustusta. Sen sijaan osatyökyvyttömyyseläkkeen yhteydessä on mahdollista saada työttömyyskassa-avustuksena eläkkeen ylittävä osa.

Kolmas työttömyysajan toimeentuloturvan muoto, työttömyyseläke tuli voimaan heinäkuussa 1971. Työttömyyseläkettä voi saada 60 vuotta täyttänyt henkilö, joka on saanut työttömyys-avustusta tai korvausta 200 päivältä viimeisen 60 viikon aikana tai on saanut enimmäismäärän työttömyysavustusta. Viime vuosina työttömyyseläkkeen ikärajaa on kuitenkin vuosittain tilapäisesti laskettu siten, että 1.7.1978 - 31.12.1978 58-vuotiaat ja vuodesta 1980 lähtien 55-vuotiaat ja sitä vanhemmat voivat saada työttömyyseläkkeen. Työttömyyseläkkeitä

1) Melin 1981, 134

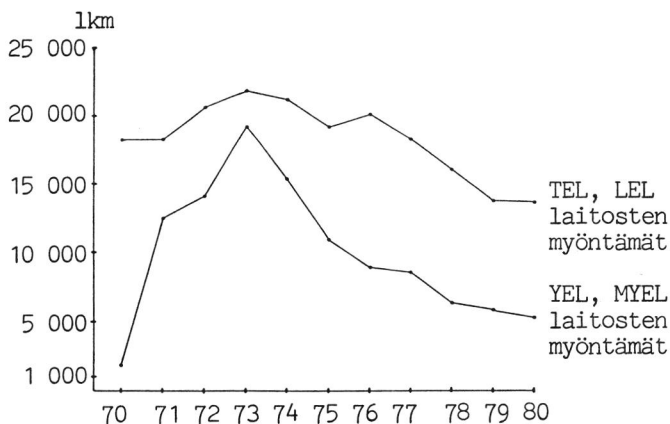
2) Työttömyyskorvausta tulee työvoimaministeriön soveltamisohjeiden mukaan suorittaa henkilölle niin kauan kun ei ole olemassa sosiaalivakuutuslaitoksen tekemää päätöstä hänen työkyvyttömyydestään (Sovelt.ohje 1973). Työttömyysavustuksen osalta laissa todetaan, että työhön kykenemättömänä ei pidetä kassan jäsentä, joka on sairausvakuutustoimikunnalta hakenut sairausvakuutuslain mukaista päivärahaa, mutta jonka sairausvakuutustoimikunta on katsonut työkykyiseksi. Työkykyisyyskäsitteeseen on työttömyysturvan yhteydessä kuitenkin liitetty epäselvyyksiä ja korvausjärjestelmän väliinputoamisongelmia. (Ks. esim. Mikkola 1979 ja Myllyharju 1980)

myönnetään sekä kansaneläke- että työeläkejärjestelmässä. Niiden lukumäärä oli 1970-luvun alkupuolella varsin pieni: työeläkejärjestelmän piirissä myönnettiin vuosittain vain muutama sata työttömyyseläkettä. Vuosikymmenen lopulla uusien työttömyyseläkkeiden lukumäärä kuitenkin nopeasti kasvoi. Vuonna 1980 myönnettiin lähes 8000 TEL, LEL, YEL tai MYEL työttömyyseläkettä ja vuoden lopussa oli voimassa noin 14 000 eläkettä (ks. liitetaulukko 4).

1.1.3. Työkyvyttömyyseläkkeet 1970-luvulla¹⁾

Suomessa oli 1970-luvun lopulla kaikkiaan yli 250 000 työkyvyttömyyseläkkeen saajaa. Eläkeläisten lukumäärä on kasvanut nopeasti: 1960-luvun puolivälissä 4,5 prosenttia työikäisestä väestöstä sai työkyvyttömyyseläkettä, 1970-luvun puolivälissä vastaava luku oli jo 8 prosenttia. Työeläkejärjestelmän yksityisen sektorin eli TEL, LEL, YEL ja MYEL lakien piirissä työkyvyttömyyseläkkeen saajia oli eniten vuonna 1978, yli 178 000 henkilöä; sen jälkeen lukumäärä on hieman laskenut. Vuosittain myönnettyjen työkyvyttömyyseläkkeiden lukumäärän kehitys näkyy seuraavasta kuviosta ja liitetaulukosta 4.

Kuvio 6. 1970-1980 myönnettyjen työkyvyttömyyseläkkeiden lukumäärä eläkkeen myöntäneen laitoksen mukaan

¹⁾ Tässä jaksossa esitetyt TEL, LEL, YEL ja MYEL eläkkeiden lukumäärätiedot perustuvat Eläketurvakeskuksen tilastoihin.

Edellisellä sivulla olevasta kuviosta käy ilmi, että vuosittain myönnettyjen työkyvyttömyyseläkkeiden lukumäärä kasvoi nopeasti aina vuoteen 1973: kyseisenä vuonna myönnettiin yli 40 000 työkyvyttömyyseläkettä. Vuodesta 1974 lähtien uusien eläkkeiden lukumäärä on kuitenkin jatkuvasti laskenut: vuonna 1979 myönnettiin alle 20 000 työkyvyttömyyseläkettä. Vuosittain myönnettyjen eläkkeiden lukumäärän voimakas kasvu vuosikymmenen alussa selittyy suurelta osin uusien, yrittäjiä ja maatalousyrittäjiä koskevien eläkelakien (YEL ja MYEL) voimaantulosta 1.1.1970.

Koska oheisessa raportissa keskitytään lähinnä palkansaaajina toimineiden eli TEL:n tai LEL:n piiriin kuuluvien työttömyystaustaan, tarkastellaan seuraavassa lähemmin juuri näiden lakien piiriin kuuluvan työkyvyttömyyseläkeläisjoukon rakennetta.

Kaikista työeläkelakien mukaista työkyvyttömyyseläkettä saavista yli 40 prosenttia on naisia. Ammatissa toimivassa väestössä naisten osuus on suunnilleen saman suuruinen. Kun tarkastellaan vain palkansaaajia, naisten osuus työkyvyttömyyseläkeläisistä on kuitenkin pienempi kuin ammatissa toimivista.

	naisten osuus (%)			
	-34 v.	35-54 v.	55-64 v.	yht.
vuoden 1977 lopussa TEL tai LEL laitosten myöntämää työkyvytt. eläkettä saavat	32	36	44	40
ammattissa toimivan väestön palkansaaajat vuonna 1977 ¹⁾	47	48	50	48

Ikärakenteen osalta työkyvyttömyyseläkeläiset poikkeavat ammatissa toimivasta väestöstä hyvin selvästi. Kuten seuraa-

¹⁾ Tulonjakotilasto 1977

vista luvuista näkyy, puolet ammatissa toimivista on alle 35-vuotiaita, kun taas työkyvyttömistä yli puolet on täyttänyt 55 vuotta:

	ikäjakauma v. 1977			
	-34 v.	35-54 v.	55-64 v.	yht.
vuoden 1977 lopussa TEL tai LEL laitosten myöntämää työkyvytt. eläkettä saavat	5	39	56	100 %
ammattissa toimivan väestön palkansaajat vuonna 1977 ¹⁾	50	42	8	100 %

Myös alueellisesti työkyvyttömyyseläkeläiset ja ammatissa toimivat jakautuvat eri tavoin: Etelä-Suomessa ja rannikko-alueella eli Uudenmaan, Turun ja Porin sekä Vaasan lääneissä asuu palkansaajina toimineista työkyvyttömyyseläkeläisistä pienempi osa kuin ammatissa toimivasta väestöstä.

lääni	täyttä TEL tai LEL laitosten myöntämää työkyvyttömyyselä- kettä saavat v.1977 ²⁾	ammattissa toimi- van väestön pal- kansaajat v.1977 ¹⁾
	%	%
Uudenmaan	23,7	29,2
Turun ja Porin	13,1	14,9
Hämeen	16,7	14,7
Kymen	9,4	7,2
Mikkelin	4,0	3,6
Pohjois-Karjalan	3,6	2,9
Kuopion	5,7	4,5
Keski-Suomen	5,8	4,6
Vaasan	5,5	7,4
Oulun	8,2	7,2
Lapin	4,3	3,8
yhteensä	100	100

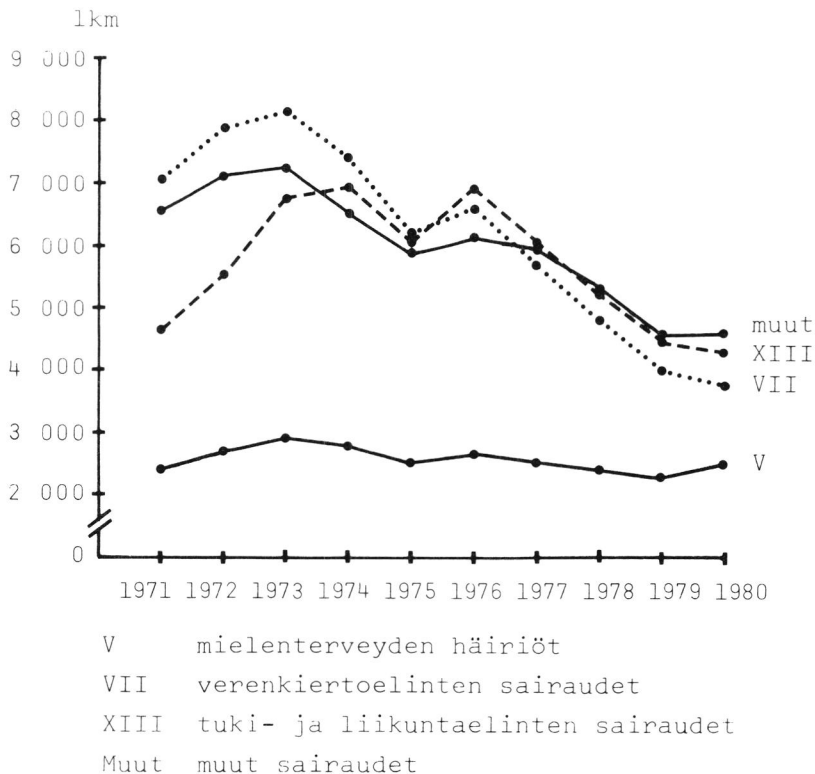
Kolme yleisintä työkyvyttömyyden syynä esiintyvää tautiryhmää ovat mielenterveyden häiriöt, tuki- ja liikuntaelinten

1) Tulonjakotilasto 1977

2) Jakauma laskettu "Työkyvyttömät 1970-luvulla" haastattelututkimuksen perusjoukosta.

sairaudet sekä verenkiertoelinten sairaudet. Alla olevasta kuviosta näkyy, että mielenterveyden takia vuosittain myönnettyjen eläkkeiden määrä on pysynyt hyvin tasaisena, sen sijaan muissa tautiryhmissä on ollut muutoksia.

Kuvio 7. TEL, LEL ja YEL¹⁾ laitosten vuosittain myöntämien työkyvyttömyyseläkkeiden lukumäärä tautiryhmittäin

¹⁾ TEL ja YEL luvut vuosilta 1971-1975 eivät ole eroteltavissa, joten YEL laitosten myöntämät eläkkeet ovat mukana kaikilta vuosilta. Niiden lukumäärä on kuitenkin niin pieni, että kuvion voidaan pääpiirteissään katsoa edustavan palkansaajina toimineita työkyvyttömyyseläkeläisiä.

1.1.4. Työttömyyden ja työkyvyttömyyden vaikutussuhteista

Tämän tutkimuksen toisessa osaraportissa (Työkyvyttömät 1970-luvulla, osaraportti II: koulutus ja ammattitausta) tarkasteltiin työkyvyttömyyttä kaksitahoisena ilmiönä: toisaalla on työntekijän toimintakyky, terveydentila ja toisaalla työn asettamat vaatimukset. Näiden tekijöiden joutuminen ristiriitaan, häiriötilaan aiheuttaa työkyvyttömyyden. Työkyvyttömyys riippuu näin ollen paitsi työntekijän terveydentilasta ja työn vaatimustasosta myös vallitsevista yksilö- ja yhteisötason mahdollisuuksista minimoida työn ja toimintakyvyn välistä ristiriitaa. Työkyvyttömyyseläkkeinä näkyvään työkyvyttömyyteen vaikuttaa lisäksi eläkejärjestelmien laajuus, lainsäädännössä esiintyvät työkyvyttömyysmääritelmät, ratkaisukäytäntö ja eläkkeelle hakeutumisalttius¹⁾; nämä seikat puolestaan ovat yhteydessä laajemmin yhteiskuntarakenteeseen.

Työllisyystilanteella saattaa olla vaikutusta kaikkiin edellä kuvattuihin työkyvyttömyyden tahoihin. Työntekijän toimintakykyyn, terveydentilaan työttömyys saattaa vaikuttaa heikentävästi esimerkiksi lisääntyvän psykososiaalisen paineen, alentuneen tulotason aiheuttaman ravintotason muutoksen ja vähäisemmän terveyspalvelujen käytön vuoksi²⁾. Samoin taloudellinen lama heikentää mahdollisuuksia työkyvyttömyyden ehkäisemiseen työn vaatimustason ja toimintakyvyn välisen ristiriidan minimoimisella: työntekijöiden kuntouttaminen tai työn vaatimusten muuttaminen työkykyä vastaaviksi eivät ole lama-ajalle tyypillisiä ilmiöitä.

1) Notkola on kansaneläkelain mukaista työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä selvittävässä tutkimuksessaan päätenyt tuloksiin, joiden mukaan työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen todennäköisyyteen 1970-luvulla vaikuttivat eläkejärjestelmässä, eläkkeelle hakeutumisessa ja ratkaisukäytännössä tapahtuneet muutokset.

2) Ackerman, Vaeth 1978, 639

Myös työkyvyttömyyseläkkeiden hakemisalttius ja toisaalta ratkaisukäytäntö saattavat olla taloudellisten suhdanteiden vaikutuksille alttiita. Eläkkeelle hakeutumisen ja taloudellisten suhdanteiden välisistä yhteyksistä on esitetty kaksi vastakkaista näkemystä. Toisen näkemyksen mukaan työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistodennäköisyys on korkea laskusuhdanteen aikana: työttömät tai työttömyysuhan alaiset hakevat työkyvyttömyyseläkettä työpaikan vastineena¹⁾. Toisaalta on esitetty, että työkyvyttömyyden todennäköisyys kasvaa noususuhdanteen aikana, koska silloin enenevä osa väestöstä joutuu tilanteisiin, joissa yhteisön asettamia rooli-dotuksia ei pystytä täyttämään²⁾.

Työllisyystilanne ja työkyvyttömyyseläkkeiden lukumäärä

Jos tarkastellaan tilastojen avulla työttömyyden ja työkyvyttömyyseläkkeiden yhteyksiä, voidaan todeta, että työttömyys ja työkyvyttömyys painottuvat Suomessa samoille alueille ja samoihin ammattiryhmiin. Myös useissa sekä Suomessa että muissa Pohjoismaissa 1970-luvun puolivälissä tehdyissä lähinnä regressiomalleihin perustuvissa tutkimuksissa työkyvyttömyyseläkkeiden esiintymisen alueittainen vaihtelu selittyy osittain alueen työttömyysasteella³⁾.

Työkyvyttömyyseläkkeiden lukumäärän kehitys ei sen sijaan näytä yhtä selväpiirteisesti liittyvän työllisyystilanteen vaihteluun. Alla olevasta kuvioista näkyy, että 1970-luvun alkupuolella vuosittain myönnettyjen TEL ja LEL työkyvyttömyys-

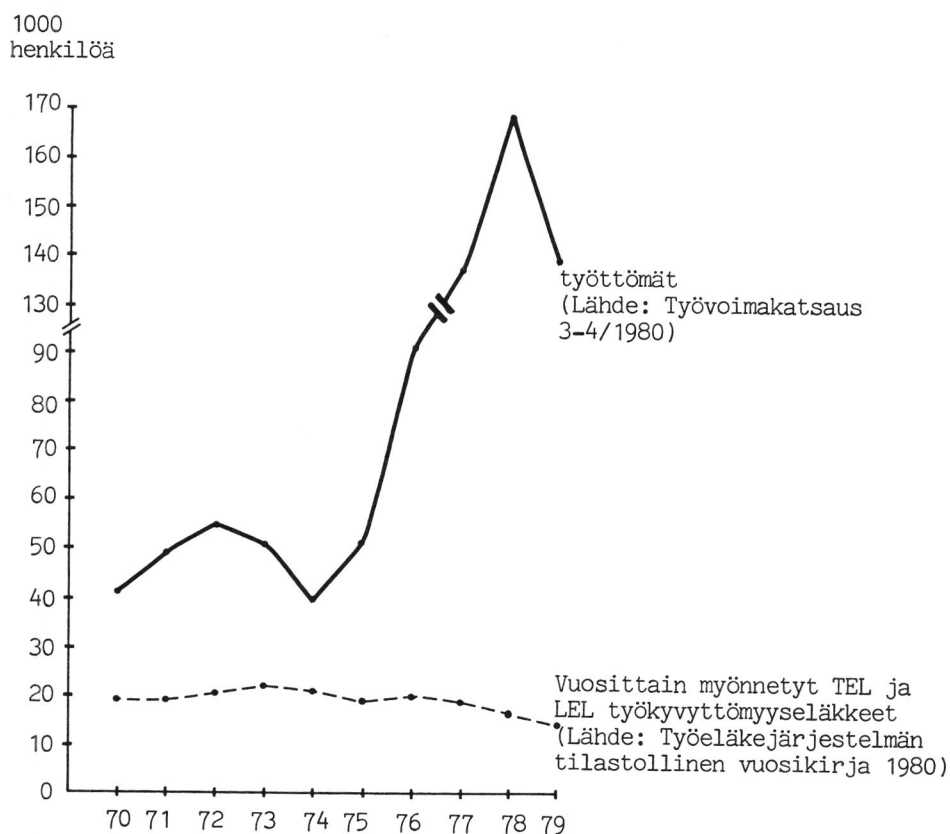
1) Siren on esittänyt, että pysyväisluonteisesti työkyvyttömyyden alkamistodennäköisyyden nousuun vaikuttavia tekijöitä ovat lainmuutosten lisäksi työttömyysasteen nousu, kansantalouden rakennemuutos sekä maaseudun muuttotappio (Siren 1979, 90). Ks. myös Förtings- och invalidpension i Norden, 1977; Emanuel 1980.

2) Jensen 1978

3) Berglind 1977; Knudsen 1975; Siren 1979

eläkkeiden lukumäärä seurasi lyhyellä viiveellä työttömien lukumäärän muutoksia, joskin työkyvyttömyyseläkkeissä vaihtelu oli huomattavasti työttömyyden vaihtelua vähäisempää. Vuosikymmenen loppupuolella työttömien lukumäärän voimakkaan kasvun rinnalla uusien työkyvyttömyyseläkkeiden lukumäärä kuitenkin kaiken aikaa väheni.

Kuvio 8. Työttömien ja vuosittain myönnettyjen TEL ja LEL työkyvyttömyyseläkkeiden lukumäärä

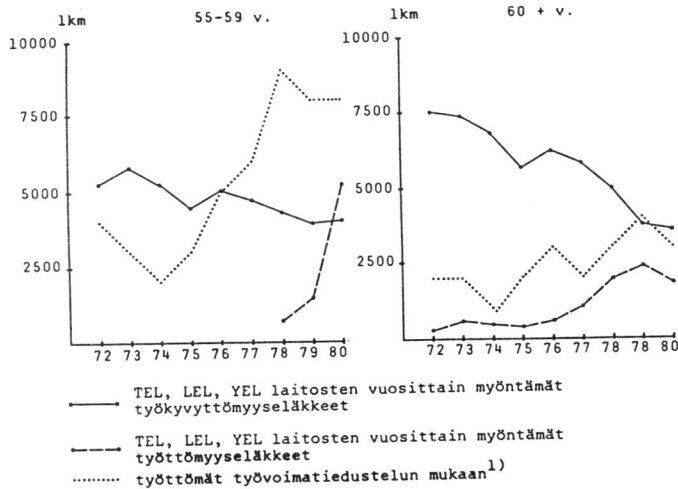

Edellä olevassa kuviossa tulevat esille ainoastaan hyvin yleiset työllisyystilanteen ja työkyvyttömyyseläkkeiden yhteydet - kohdistuvathan työttömyys ja työkyvyttömyys voimakkaimmillaan aivan eri ikäryhmiin. Työttömien lukumäärän

kehitys kuvaa ennen kaikkea nuorten työllisyystilannetta: vuonna 1978 kaksi kolmasosaa työttömistä oli alle 35-vuotiaita - sen sijaan työkyvyttömyyseläkkeistä kaksi kolmasosaa myönnettiin yli 50-vuotiaille. Seuraavassa kuviossa esitetäänkin erikseen kahden vanhimman viisivuotisikäryhmän osalta työttömien ja vuosittain alkaneiden työkyvyttömyyseläkkeiden lukumäärä.

Työvoimatiedusteluun perustuvan työttömien lukumäärän¹⁾ lisäksi kuviossa näkyy myös vuosittain alkaneiden työttömyyseläkkeiden lukumäärä. Kuten jaksossa 1.1.2. todettiin, työttömyyseläkejärjestelmä laajeni vuonna 1978 koskemaan alle 60-vuotiaita ja vasta vuonna 1980 se koski koko 55-59-vuotiaiden ikäryhmää.

Kuvio 9. TEL, LEL ja YEL laitosten vuosittain myöntämien työkyvyttömyyseläkkeiden ja työttömyyseläkkeiden lukumäärä sekä työttömien lukumäärä työvoimatiedustelun mukaan 55 vuotta täyttäneillä.

¹⁾ On ilmeistä, että ainakin kuviossa 9 esitetyissä 55 vuotta täyttäneiden ikäryhmissä työvoimatiedustelun perusteella laskettu työttömien lukumäärä on huomattavasti todellista pienempi, sillä vuosikymmenen lopulla vuosittain voimassa olleiden työttömyyseläkkeiden määrä ylitti työvoimatiedusteluun perustuvan työttömien lukumäärän kyseisissä ikäryhmissä.

Selvää työllisyystilannetta myötäilevää työkyvyttömyyseläkkeiden lukumäärän vaihtelua ei kuviosta 9 voida havaita, joskin erityisesti 60 vuotta täyttäneiden ikäryhmässä vuosikymmenen lopulla työttömien ja työkyvyttömien lukumäärien ristikkäinen kehitys antaa lähinnä tukea edellä esitetylle olettamukselle työkyvyttömyyden kasvun liittymisestä noususuhdanteeseen. Työttömyys- ja työkyvyttömyyseläkkeiden lukumäärien vastakkainen kehitys antaa myös aiheutta olettaa, että nämä sosiaaliturvamuodot ovat jossain määrin toisiaan korvaavia.

Yksilötason työttömyyden ja työkyvyttömyyden yhteydet

Yksilötasolla vastakkaisten taloudellisten suhdanteiden vaikutukset työkyvyttömyyteen saattavat merkitä täysin samaa asiaa: työkyvyttömyyttä edeltää työttömyys. Laskusuhdanne-työkyvyttömyysteoriaan liittyen yksilötason työttömyys ja työkyvyttömyys liittyvät toisiinsa saman suhdanteen aikana, noususuhdanne-työkyvyttömyysteoria puolestaan olettaa yksilötason työttömyyden johtavan työkyvyttömyyden aktualisoitumiseen vasta paremman työllisyystilanteen vallitessa, jolloin valintatilanne työn ja työkyvyttömyyden välillä todellistuu. Seuraavassa tarkastellaankin lyhyesti minkälaisia yksilötason yhteyksiä työttömyydellä ja työkyvyttömyydellä on aikaisempien tutkimusten valossa havaittavissa.

Työttömyyden ja terveyden välillä vallitsee kaksisuuntainen vaikutussuhde. Ensinnäkin terveydentilan heikkeneminen saattaa vaikeuttaa työmarkkinoilla pysymistä tai työmarkkinoille sijoittumista ja näin aiheuttaa työttömyyttä. Erityisesti työttömyyden suurimittaisuus ja pitkäaikaistuminen vaikuttaa paineen kohdistumiseen työmarkkinoiden marginaaliryhmiin¹⁾. Esimerkiksi erilaisten työrajoitteisten henkilöiden työhönsijoitustapahtumia oli työnvälityksen neuvontaosastojen toi-

¹⁾ Ks. esim. Acton 1981

mesta 1970-luvun alkupuolella vuosittain noin 4500-5500, mutta vuonna 1977 niitä oli tehostuneista toimenpiteistä huolimatta vain noin 3000¹⁾. Samoin on väitetty, että aikaisempaa psyykkistä sairastelua pidetään melko pätevänä syynä evätä esimerkiksi ammattikurssille pääsy²⁾.

Toisaalta työttömyys ja sen pitkittyminen saattavat suoranaisesti vaikuttaa terveydentilan heikkenemiseen ja työkyvyttömyyteen. Väisänen ja Lehtinen esittävätkin tutkimuksiinsa perustuen, että työttömyyttä olisi uskallettava tarkastella vajaakuntoisuuden ja työkyvyttömyyden yhtenä syynä³⁾. Ulkomailla tehdyissä tutkimuksissa on todettu fysiologisia muutoksia työttömäksi joutuneilla ja mm. työttömyyden ja sydänkuolleisuuden välillä on todettu korrelaatiota⁴⁾. Suomalaisessa nuorten työttömien elämäntapaa selvittävässä tutkimuksessa on päädytty olettamukseen, että kyseisen ryhmän terveysennuste keski-iässä on keskimääräistä huonompi⁵⁾.

Useat työttömyyden terveydelle aiheuttamat muutokset ovat luonteeltaan psykosomaattisia tai psyykkisiä; niitä on mm. verrattu depression oireisiin⁶⁾. Suomessa 1970-luvulla tehdystä seurantatutkimuksesta käy ilmi, että työttömyys ja taloudellinen tila selittävät merkittävästi psykiatrasta sairastavuutta. Ei lainkaan tai lyhytaikaisesti työttömänä olleet ovat sairastuneet mielenterveydellisesti selvästi harvemmin kuin pitempään työttömyyttä kokeneet⁷⁾. Samoin saksalaisessa, myös 1970-luvulle ajoittuvassa yli 45-vuo-

1) Eskelinen 1979, 322

2) Parvikko 1981, 153-154

3) Väisänen, Lehtinen 1979, 2667

4) Brenner 1971 ja 1979; Cobb 1974. Brennerin työttömyyskuolleisuus-korrelaatiota mittaavaa aikasarja-analyysia on myös viime aikoina varsin voimakkaasti kritisoitu lähinnä käytetyn mallin tilastollisten heikkouksien vuoksi (Gravelle, Hutchinson, Stern 1981).

5) Kannas, Hietaharju 1979, 44

6) Kuusi 1978, 25; Wacker 1976, 65

7) Lehtinen, Väisänen 1979, 57, 67, 73

tiaita miehiä koskevassa tutkimuksessa havaittiin työttömyyden aiheuttavan depressiivisyyttä¹⁾.

Laajemmin työttömien sosiaalista ja psyykkistä elämäntilannetta selvittäväillä tutkimuksilla on jo vankat perinteet, joskin Suomessa tähän aiheeseen on paneuduttu vasta aivan viime vuosina²⁾. Tutkimukset ovat kuvanneet monia työttömyyden sosiaalisia ja psyykkisiä vaikutuksia varsin samantapaisesti. Passivoituminen, itseluottamuksen ja itsekunnioituksen menettäminen, tarpeettomuuden ja toivottomuuden tunne ovat tavallisia työttömyyden seurauksia. "Human damage" on eräässä amerikkalaisessa raportissa esitetty vastaus kysymykseen mitä työttömyys on³⁾.

On kuitenkin tärkeätä muistaa, että erityisesti psykososiaalisten seikkojen ja työttömyyden syysuhteet ovat monitasoisia ja toisiinsa kietoutuneita. Salonen ja Alakangas toteavat, että psyykinen häiriö lisää alttiutta joutua työttömäksi, mutta toisaalta työtä vaille jääminen voi merkitä psyykkisen

1) Frese, Mohr 1979, 2

2) Klassisia työttömyyden vaikutusten tutkimuksia ovat mm. 1930-luvulle ajoittuvat Marienthal-tutkimus (Jahoda, Lazarsfeld, Zeisel: Marienthal - The sociography of an unemployed community, 1972, alkup. 1933) ja Varsova-tutkimus (Zawadski, Lazarsfeld: The psychological consequences of unemployment, 1935). Myös 1950- ja 1960-lukujen vaihteessa tehtiin merkittäviä työttömyyden seurantatutkimuksia (esim. Aiken, Ferman, Sheppard: Economic failure, alienation and extremism, 1968), ja 1970-luvun joukkotyöttömyyttä on tutkittu jo jonkin verran Suomessakin (esim. Rostila: Työttömyys elämäntilanteena, 1980; Lahelma, Mannila: Pitkäaikaistyöttömyys Helsingissä, 1981).

3) Maurer 1979, 43

häiriön puhkeamista tai pahenemista. Useimmiten nämä molemmat vaikutussuunnat ovat samanaikaisia, kussakin yksilöta-pauksessa eri tavoin painottuen¹⁾.

Samoin erilaisten työttömyyden seurausten yleistäminen koskemaan työttömyyttä kokonaisuudessaan on arveluttavaa. Jyrkämä esittää oletuksen, että työttömyyden psyykkiset vaikutukset ja työttömyyteen reagoiminen vaihtelevat yksilöittäin, mutta myös työttömyystilanteittain, työtönryhmittäin, työttömyyden keston mukaan ja myös työttömän työkäsityksen sekä työhön kohdistuvien odotusten mukaan²⁾. Tamperelaisten työttömien elämäntilannetta kartoittavassa tutkimuksessa onkin todettu, että työttömyyden vaikutus on sitä kovempi mitä keskeisempiä työhön liittyvät arvot ovat yksilölle olleet³⁾. Useissa yhteyksissä on myös tuotu esille, että erityisesti työttömyyden pitkittyessä syyt ja seuraukset eivät enää ole toisistaan erotettavissa: työttömyyden seuraukset muuttuvat työttömyyden pitkittymisen syiksi ja prosessi etenee kohti pysyvää työmarkkinoilta syrjäytymistä⁴⁾.

Työmarkkinoilta syrjäytyminen

Työmarkkinoilta syrjäytymiskäsitteen⁵⁾ avulla pyritään seuraavassa kokoamaan edellä esitetyn työttömyys-työkyvyttömyys tarkastelun oleelliset piirteet. Työmarkkinoilta syrjäytyneenä pidetään henkilöä, jolla on hyvin vähän tai ei lainkaan

1) Salokangas, Alanen 1978, 1891

2) Jyrkämä 1978, 18

3) Rostila 1980, 192

4) Ks. esim. Lahelma, Mannila 1981, 104

5) Työmarkkinoilta syrjäytymisestä käytetään myös termejä putoaminen, uloslyönti, ruots. utslagning, tansk. utstødning. Käsitettä ovat analysoineet lähinnä ruotsalaiset ja tanskalaiset tutkijat (ks. esim. Berglind, Lindquist 1972; Berglind, Rundblad 1975; Berglind 1976; Kjaer 1978), Suomessa Lahelman ja Mannilan (1981) pitkäaikaistyöttömyyttä käsittelevässä tutkimuksessa on myös tukeuduttu syrjäytymiskäsitteeseen.

mahdollisuuksia saada ja säilyttää työpaikka avoimilla työmarkkinoilla. Syrjäytymiskäsite perustuu siis ennen kaikkea työnsaantimahdollisuuksiin, kun taas työttömyyskäsite perustuu yksilön työhaluun ja työn etsintään. Alla oleva nelikenttä kuvaa työttömyyden ja syrjäytymiskäsitteen suhdetta¹⁾:

	voi saada työtä	ei voi saada työtä
etsii (haluaa) työtä	työtön ei syrjäytynyt	työtön syrjäytynyt
ei etsi työtä	ei työtön ei syrjäytynyt	ei työtön syrjäytynyt

Työkyvyttömyyseläkeläiset ovat tämän käsitteistön mukaan tyypillisiä työmarkkinoilta syrjäytyneitä, työttömistä sen sijaan vain osaa voidaan pitää syrjäytyneinä.

Työmarkkinoilta syrjäytymistä analysoitaessa on otettava huomioon sekä yksilötason, yritystason että laajemmin yhteiskuntarakenteen ja tuotantoelämän tekijät. Seuraavalla sivulla oleva kuvio 10, joka perustuu pitkälti Anders Kjaerin huomattavasti seikkaperäisempään syrjäytymismekanismien syytä analysoivaan malliin²⁾, hahmottaa näiden tekijöiden suhdetta.

Henkilö on työmarkkinoilta syrjäytynyt vain tietyssä työvoiman kysyntätilanteessa. Talousjärjestelmä, teknologian kehitys, elinkeino- ja yritys rakenne sekä niihin vaikuttavat suhdanteet säätelevät työmarkkinoilta syrjäytymisen laajuutta. Työttömyystarkastelussa taloudellisilla suhdanteilla on keskeinen sija, sen sijaan syrjäytymisprosessissa oleellisempaa on nopea tuotantoelämän rakennemuutos. Pohjoismaissa tehdyissä tutkimuksissa onkin todettu työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen olevan selvästi yhteydessä nopeaan alkutuotannon vähenemiseen ja voimakkaaseen palveluelinkeinojen kasvuun³⁾. Tässä yhteydessä ei kuitenkaan paneuduta niihin

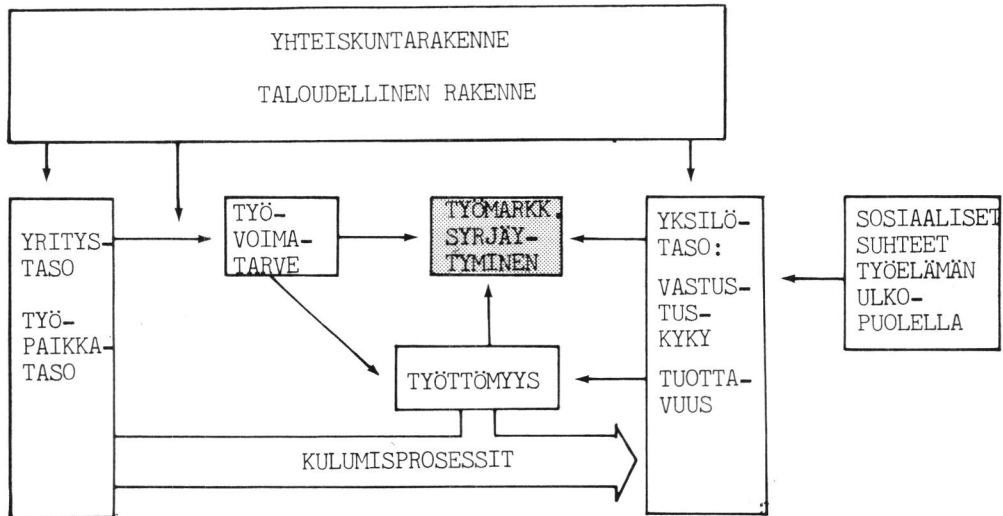
1) Berglind, Rundblad 1975, 116

2) Kjaer 1978, 67-89

3) Berglind 1978, 15; Siren 1979, 88,90

taloudellisiin ja yhteiskunnallisiin tekijöihin, jotka säätelevät työvoiman tarvetta ja siten vaikuttavat työmarkkinoilta syrjäytymiseen, vaan keskitytään lähinnä yksilötason tarkasteluun sellaisessa työkyvyttömyytenä näkyvässä syrjäytymisprosessissa, jossa välittävänä tekijänä on ollut työttömyys.

Kuvio 10. Työmarkkinoilta syrjäytyminen

Kjaer erottaa työnsaantimahdollisuuksien tarkastelussa työllisyysaspektin ja kulumisaspektin. Työllisyysaspekti on staattinen; siinä tarkastellaan tekijöitä - sekä tuotantoelämän vaatimuksia että työntekijöiden ominaisuuksia - jotka vaikuttavat siihen, ettei henkilö tietyissä työmarkkina- ja elinkeinorakennetilanteissa voi saada työtä. Kulumisaspekti puolestaan on dynaaminen; se kuvaa työnsaantimahdollisuuksien puutteeseen johtaneita prosesseja.

Työmarkkinoilta syrjäytymiseen vaikuttavien yksilötason tekijöiden osalta kulumisaspekti kattaa erilaiset yksilöä kulluttavat prosessit työssä - eräänä tällaisena prosessina voidaan pitää myös työttömyyttä - ja toisaalta sellaiset yksi-

lön psykofyysiset ominaisuudet kuten ikä, terveydentila, sukupuoli, sopeutumiskyky, yhteistyökyky, asennoituminen työhön ym., jotka säätelevät kulumisprosessien vaikutuksia. Kulumisprosessilla tarkoitetaan siis yksilön fyysisten ja psyykkisten resurssien ehtymistä luonnollista vanhenemista nopeammin, ja edellä mainitut psykofyysiset ominaisuudet muodostavat yksilön vastustuskyvyn kulumisprosessin vaikutuksille. Vastustuskyvyn tasoon vaikuttavat myös työelämän ulkopuoliset tekijät, muu sosiaalinen ympäristö. Useissa tutkimuksissa onkin todettu sosiaalisen tuen merkitys työhön tai työttömyyteen liittyvän paineen terveydellisten haittavaikutusten lieventämisessä¹⁾.

Oheisen mallin perusteella työttömyys on siis rinnastettavissa työn kuluttavuuteen: työttömyys heikentää yksilön psykofyysistä vastustuskykyä ja siten edesauttaa työmarkkinoilta syrjäytymistä. Koska työttömyyden kuluttavuus usein ilmenee juuri terveydellisinä haittavaikutuksina on oletettavaa, että ainakin osa työttömyyden kautta tapahtuvaa työmarkkinoilta syrjäytymistä kanavoituu työkyvyttömyyseläkejärjestelmään. Toisaalta sekä henkilön oma että sosiaaliturvajärjestelmän valintaprosessi saattaa ohjata syrjäytyvän johonkin toiseen ryhmään. Viime vuosien voimakas työttömyyseläkkeiden lukumäärän kasvu lienee eräs esimerkki työmarkkinoilta syrjäytymisen kanavoitumisesta työkyvyttömyysjärjestelmän ulkopuolelle.

Toinen Kjaerin erottama työnsaantimahdollisuuksien taso, työllisyysaspekti, tulee yksilöiden kohdalla esille sekä työhön otossa että irtisanomisessa: kummassakin perusteena käytetään tuottavuutta. Tuottavuuden indikaattoreina puolestaan käytetään mm. koulutustasoa, työkokemusta, ikää, sukupuoli ja terveydentilaa. Työllisyysaspektin huomioon ottaminen tuokin tarkasteluun mukaan työttömyys-terveys-kehän toisen puolen: terveydentilan merkityksen työttömäksi joutu-

¹⁾ Cobb 1974; Gore 1978; LaRocco, House, French 1980

misessa. Työttömyyden aiheuttaman kulumisprosessin ohella jo työttömyyden syntyyn myötävaikuttanut heikko terveydentila saattaa näin olla lisäämässä työttömyyden kautta tapahtuvaa työkyvyttömyytenä ilmenevää syrjäytymistä. Työllisyysaspektilla, yksilön tuottavuuskriteerillä on lisäksi merkitystä työttömyyden jatkumisessa ja siten syrjäytymisen todennäköistymisessä¹⁾.

1.1.5. Osaraportin tavoitteet

Tässä "Työkyvyttömät 1970-luvulla" -tutkimuksen osaraportissa tarkastellaan työttömyyttä työkyvyttömyyseläkkeen hakijoiden, sekä työkyvyttömyyseläkeläisten että hylkäyspäätöksen saaneiden työtaustassa. Edellä esitettyyn työttömyys-työkyvyttömyystarkasteluun nojaavien olettamusten pohjalta pyritään ensinnäkin selvittämään, näkyykö työttömyys työkyvyttömyyseläkkeen hakemiseen johtaneessa työmarkkinoilta syrjäytymisprosessissa. Tähän kysymykseen etsitään vastausta vertaamalla työkyvyttömyyseläkkeen hakijoiden ja muun väestön aikaisemman työttömyyden yleisyyttä. Työttömänä olleiden määrän lisäksi kiinnitetään huomiota myös työttömyyden keston: onko työkyvyttömyyseläkkeen hakemista edeltänyt työttömyys ollut keskimääräistä pitkäaikaisempaa. Käytettävissä olevan aineiston

1) "Työttömäksi joutuneiden kohdalla itse työttömyys - työelämästä poissaolo - alkaa monellakin tavalla vaikuttaa heikentävästi mahdollisuuksiin työmarkkinoilla. Luultavasti työnantajat katsovat työttömyyden - varsinkin pidemmän - vaikuttavan haitallisesti työntekijän ammattitaitoon, sopeutumiskykyyn jne. Monen työttömän ammatilliset valmiudet ovat todella voineet heikentyä. Työelämästä laman aikana pois joutuneen työhönsijoittumisongelmat kärjistyvät tämän takia työttömyysasteen pysyessä suhteellisen korkeana, jolloin työnantajat voivat asettaa suhteellisen korkeita vaatimuksia työntekijöille." (Rostila 1980, 4)

puitteissa nämä kysymykset kuitenkin rajoittuvat muotoon, onko työkyvyttömyyseläkeläisillä ja hylkäyspäätöksen saaneilla useammin ja enemmän työttömyysavustuspäiviä kuin muulla väestöllä.

Eläkkeen hakijoiden ja väestön työttömyysavustustietojen vertailulla saadaan kuva työttömyyden kytkennästä työkyvyttömyyseläkkeelle hakeutumiseen. Tätä kuvaa pyritään täsmentämään ulottamalla tarkastelu myös hakijan saamaan eläkeratkaisuun, myöntö- tai hylkäyspäätökseen. Eri eläkeratkaisuryhmien (heti myöntöpäätös, ensin hylkäys sitten myöntöpäätös, hylkäyspäätös) työttömyystietojen vertailussa tulee yksilötason lisäksi jossain määrin esille myös sosiaaliturvajärjestelmän kriteerien vaikutus työttömyys-työkyvyttömyyseläke-prosessiin.

Oheisen selvityksen toisena tavoitteena on selvittää minkälaisissa väestöryhmissä työttömyys ja työkyvyttömyys tavallisimmin kohtaavat toisensa eli tarkastella minkälaisia yksilötason tekijöitä työttömyyden kautta tapahtuvassa työkyvyttömyysprosessissa, työmarkkinoilta syrjäytymisessä on havaittavissa. Tässä työttömyyden ja työkyvyttömyyden yhteyksien täsmentämisessä kiinnitetään huomiota sekä yleisiin väestöpiirteisiin että erityisesti työkyvyttömille ominaisiin terveydentilaan liittyviin seikkoihin. Pyrkimyksenä on siis löytää sellaisia työkyvyttömyyteen johtaneen kulumisprosessin piirteitä, jotka korostuvat työttömyyden kautta tapahtuvassa syrjäytymisessä.

Työkyvyttömyyseläkkeen hakijoiden ja väestön sekä toisaalta eri eläkeratkaisuryhmien välisen työttömyystietojen vertailun tuloksia selostetaan raportin toisessa luvussa. Vertailu tapahtuu Eläketurvakeskuksen rekistereistä poimitun aineiston avulla. Tässä aineistossa työttömyystiedot rajoittuvat vuosittaisten työttömyyskassa-avustuspäivien lukumäärään joten saatuja tuloksia ei varauksetta voida yleistää koskemaan koko työttömyys-työkyvyttömyysakselia. Työttömänä olleiden työkyvyttömyyseläkkeen hakijoiden erityispiirteitä

tarkastellaan raportin kolmannessa luvussa haastatteluaineis-
toon perustuen. Neljännessä luvussa pyritään yhteenvedon-
omaisesti keräämään ja vertailemaan edellisten osien keskei-
simpiä tuloksia sekä tarkastelemaan niitä edellä esitettyä
työmarkkinoilta syrjäytymiskehikkoa vasten.

1.2. TUTKIMUSAINEISTO

1.2.1. Rekisteriaineisto

Työttömyys-työkyvyttömyyselvitystä varten tilastoitiin vuoden 1980 alkupuolella Eläketurvakeskuksen rekistereistä lähes 1 200 000 henkilön työttömyysavustus- ja työkyvyttömyystietoja. Näihin tietoihin perustuvaa aineistoa kutsutaan seuraavassa rekisteriaineistoksi. Aineisto pyrittiin rajaamaan siten, että siihen sisältyvät työkyvyttömyyseläkepäätöksen saaneet ja toisaalta ne henkilöt, jotka eivät koskaan ole hakeneet työkyvyttömyyseläkettä, olisivat työttömyysavustustietojen suhteen verrannollisia.

Aineistoon poimittiin henkilöt,

- joiden syntymävuosi on 1913-52,
- jotka olivat elossa 1.7.1977,
- joilla ainakin vuonna 1972 oli joko TEL-työsuhde, LEL-ansioita tai työttömyysavustuspäiviä (työttömyysavustuspäivien lisäksi edellytettiin TEL-työsuhteita tai LEL-ansioita löytyväksi vuosilta 1970-76),
- ja jotka TEL-LEL-töiden ohella eivät harjoittaneet laajamittaista maataloutta (kriteerinä käytettiin mahdollisen MYEL-vakuutuksen työtuloa).

Lisäksi edellytettiin, että henkilö sijoittuu jompaan kumpaan seuraavista ryhmistä:

1. Henkilöllä on TEL, LEL, YEL tai MYEL työkyvyttömyyseläkepäätös ainakin ajalla 1.7.1977 - 30.6.1978, mahdollisesti myös muulloin. (Ajalle 1.7.1977 - 30.6.1978 sijoittuu joko hylkäyspäätös tai mikäli henkilöllä on myöntöpäätöksiä, niistä ensimmäinen.)

Tästä ryhmästä käytetään jatkossa nimitystä työkyvyttömyyseläkkeen hakijat tai lyhyesti tk-ryhmä.

2. Henkilöllä ei ole minkään eläkelain (ei työeläkelakien eikä kansaneläkelain) mukaista työkyvyttömyyseläkepäättöstä vuosina 1972-1978.

Tätä ryhmää kutsutaan vertailuryhmäksi tai muuksi väestöksi.

Ennen 1.7.1977 työkyvyttömyyseläkkeen myöntöpäätöksen saaneet ja henkilöt, joilla on hylkäyspäätöksiä ennen 1.7.1977, mutta ei eläkepäättöstä ajalla 1.7.1977 - 30.6.1978 eivät siis kuulu rekisteriaineistoon.

Rekisteriaineiston tarkastelujakson muodostavat vuodet 1972-1978. Tarkastelujakson alussa aineistoon kuuluvien edellytetään olleen työelämässä työllisinä tai työttömyysavustuksen saajina. Työsuhteita tai työttömyysavustuskausia on sen lisäksi voinut olla koko tarkastelujakson ajan. Työkyvyttömyyseläkkeen hakijoilla eli tk-ryhmään kuuluvilla on myönteinen tai hylkäävä työkyvyttömyyseläkepäättös ajalla 1.7.1977 - 30.6.1978. Heillä voi lisäksi olla aikaisemmilta vuosilta hylkääviä päätöksiä ja joko hylkääviä tai myönteisiä päätöksiä 30.6.1978 jälkeen. Vertailuryhmään kuuluvat eivät ole eläkkeellä eivätkä he myöskään ole hakeneet työkyvyttömyyseläkettä vuosina 1972-1978.

Edellä lueteltujen aineiston poimimiskriteerien perusteena on siis pyrkimys tk-ryhmän ja muun väestön vertailukelpoisuuteen vuosien 1972-1976 työttömyysavustustietojen suhteen. Tästä syystä aineistosta poistettiin näinä vuosina eläkkeelle siirtyneet (työttömyysavustusta ei voi saada samanaikaisesti täyden työkyvyttömyyseläkkeen kanssa) ja toisaalta edellytettiin kaikilta aineistoon kuuluvilta työsuhdetta tai työttömyysavustustietoja jakson ensimmäisenä vuotena (avustusta ei voi saada ellei ole ollut kassan jäsenenä työssä). Ajanjakson, jolloin tk-ryhmään kuuluvilla edellytettiin olevan eläkepäättös (1.7.1977-30.6.1978), alkaminen puoli vuotta varsinaisen työttömyystarkastelujakson (1972-1976) jälkeen,

johtuu myös edellä mainitusta syystä. Eläkepäättöksen saaneet ovat yleensä muutaman kuukauden ajan ennen eläkepäättöä saaneet sairausvakuutuksen päivärahaa, joka estää työttömyysavustuksen saannin.

Rekisteriaineisto on edelleen jaettu vuosien 1972-1976 työsuhteiden keston perusteella TEL- ja LEL-ryhmiin. Mikäli TEL-työsuhteiden kesto on vuosien 1972-1976 aikana pitempi kuin vastaavana aikana olleiden LEL-jaksojen kesto henkilö sijoittuu TEL-ryhmään ja päinvastaisessa tapauksessa LEL-ryhmään. LEL-ryhmä on lisäksi jaoteltu eri LEL-aloille (rakennus-, metsä-, maatalous- ja satama-ala) vuosilta 1972-1976 yhteenlaskettujen alakohtaisten indeksoitujen ansioiden perusteella. Seuraavasta taulukosta näkyy rekisteriaineiston koko eri ryhmissä.

Taulukko 1. Rekisteriaineiston lukumäärä

	tk-ryhmä		vertailuryhmä		yhteensä
	miehet	naiset	miehet	naiset	
TEL	6693	5353	518732	463835	994613
LEL: rakennus	2422	236	105174	9862	117694
metsä	767	81	39215	4896	44959
satama	105	10	4906	549	5570
maatal.	186	127	9155	8536	18004
yhteensä	10173	5807	677182	487678	1180840

TEL-ryhmän osuus on miehillä tk-ryhmässä 66 % ja vertailuryhmässä 77 %, naisilla tk-ryhmässä 92 % ja vertailuryhmässä 95 %. LEL-ryhmän osuus on vastaavasti suurempi tk-ryhmässä kuin vertailuryhmässä.

Myös iän suhteen tk-ryhmä ja vertailuryhmä poikkeavat toisistaan (ks. liitetaulukko 5). Tk-ryhmässä eli työkyvyttömyyseläkkeen hakijoilla on korkeampi keski-ikä kuin vertailuryh-

mässä. Ikäjakaumien erot näkyvät seuraavista luvuista:

	ikä vuonna 1977					
	25-29v.	30-39v.	40-49v.	50-59v.	60-64v.	yht.
tk-ryhmä	4	9	19	44	24	100 %
vertailuryhmä	25	34	22	15	4	100 %

Ikäjakaumien erot on rekisteriaineistoa koskeissa taulukoissa huomioitu joko esittämällä tulokset ikäryhmittäin jaoteltuina tai ikävakioituja lukuja käyttäen. Vakiointimenetelmänä on käytetty ns. suoraa vakiointia, vakioväestönä koko rekisteriaineisto.

Rekisteriaineiston puitteissa tarkastellaan ainoastaan työttömyysavustustietoja; työttömyyskorvauksesta tai kokonaan työttömyysturvan ulkopuolelle jäävästä työttömyydestä ei Eläketurvakeskuksen rekistereistä ole saatavissa tietoja. Rekisteriaineiston tuloksia ei näin ollen voida yleistää koskaan työttömyyttä kokonaisuudessaan.

1.2.2. Haastatteluaaineisto

Rekisteriaineistoon perustuvien tulosten lisäksi esitetään oheisessa raportissa haastattelutietoihin perustuvia havaintoja työttömyydestä ja työkyvyttömyydestä. Haastatteluaaineisto on kerätty vuoden 1977 loppupuolella. Haastateltavat poimittiin vuosina 1974-1976 TEL:n, LEL:n, YEL:n tai MYEL:n mukaisen työkyvyttömyyseläkeratkaisun saaneista. Otannassa perusjoukko jaettiin kolmeen osajoukkoon: täydet työkyvyttömyyseläkkeet, osaeläkkeet ja hylätyt eläkehakemukset. Osajoukot ositettiin lisäksi iän ja eläkelain mukaan. Lopulliseen otokseen sisältyi yhteensä 3232 henkilöä, ja kato-osuudeksi muodostui keskimäärin 20 prosenttia¹⁾.

¹⁾ Otantaa, haastatteluaaineiston rakennetta ja edustavuutta on tarkemmin selvitetty "Työkyvyttömät 1970-luvulla" -tutkimuksen osaraportissa I: Tutkimusaineisto.

Haastatteluaineisto käsittää kaikkiaan 2592 henkilöä, 1381 miestä ja 1211 naista. Haastatelluista 1619 sai haastattelu-
hetkellä täyttä työkyvyttömyyseläkettä, 588 sai osatyökyvyt-
ttömyyseläkettä ja 385 haastatellun työkyvyttömyyseläkehakemus
oli hylätty. Eläkelaeittain haastatellut jakautuvat seuraavasti: TEL 1070, LEL 401, YEL 253 ja MYEL 868 haastateltua¹⁾.

Haastateltujen ikäryhmittäiset lukumäärät ovat seuraavat:

	ikä vuonna 1977			
	-39 v.	40-49 v.	50-64 v.	yhteensä
miehiä	384	389	608	1381
naisia	235	325	651	1211

Edellä mainitut luvut kuvaavat kuitenkin ainoastaan haastatteluaineiston kokoa eri otantaryhmissä, eivät perusjoukossa vallitsevia todellisia eläkeratkaisu-, eläkelaki- ja ikäryhmien välisiä suhteita. Haastatteluaineistosta jäljempänä esitettävät tulokset sen sijaan perustuvat otantasuhteissa painotettuihin lukuihin.

¹⁾ Henkilön saadessa eläkettä usean eläkelain mukaan, hänet on luokiteltu viimeisen työ- tai yrittäjäsuhteen mukaisen lain perusteella.

2. REKISTERIAINEISTOA KOSKEVAT TULOKSET

2.1. TYÖTTÖMYYDEN YLEISYYS

Edellä esitetty työttömyyden ja työkyvyttömyyden suhteiden tarkastelu antoi aiheutta olettaa, että työttömyys olisi keskimääräistä yleisempää työkyvyttömien työhistoriassa. Seuraavassa katsauksessa selvitetään tukeeko työkyvyttömyyseläkkeen hakijoiden ja muun väestön työttömyysavustustietojen vertailu tätä olettamusta. Lisäksi tarkastellaan työttömyyshavaintojen eroja myöntö- ja hylkäyspäätöksen saaneilla.

Eri ryhmien työttömyysavustustietoja verrataan vuosilta 1972-1976. Myöhempien vuosien avustustiedot eivät tässä aineistossa ole vertailukelpoisia, koska tk-ryhmän vuosina 1977-1978 eläkkeelle siirtyneet eivät joitakin osaeläketaukausia lukuun ottamatta ole enää näinä vuosina voineet kuulua työttömyysturvan piiriin¹⁾. Työttömyyshavaintoja tarkastellaan sekä vuosien 1972-1976 kokonaistilanteen osalta että erikseen kunkin vuoden osalta.

Vuosien 1972-1976 kuluessa työttömyysavustusta sai tk-ryhmässä 2444 henkilöä ja vertailuryhmässä lll 853 henkilöä. Avustusta saaneeksi on katsottu henkilö, jolla rekisteritietojen perusteella on kyseisenä ajanjaksona ainakin yksi työttömyysavustuspäivä.

Seuraavalla sivulla olevassa taulukossa esitetään työttömyysavustusta saaneiden lukumäärät erikseen TEL- ja LEL-ryhmässä. TEL-LEL-jako noudattaa karkeasti työttömyyden toimialoittaista vaihtelua: korkeimman työttömyysasteen alat, rakennus- ja metsäala sijoittuvat molemmat LEL-ryhmään; teollisuus, kauppa ja muut palveluelinkeinot muodostavat puolestaan valtaosan

¹⁾ Työttömyyskorvaus-työkyvyttömyyseläke-yhdistelmä ei ole mahdollinen. Sen sijaan työttömyysavustusta voi tietyin edellytyksin saada osaeläkkeen yhteydessä (ks. s. 8).

TEL-ryhmästä. Myös työttömyyskassan jäsenyys ja näin ollen mahdollisuus työttömyyskassa-avustuksen saantiin työttömyys-tilanteessa on LEL-alojen työntekijöillä yleisempää kuin TEL-työsuhteissa olevilla.

Taulukko 2. Työttömyysavustusta vuosina 1972-1976 saaneiden lukumäärä rekisteriaineistossa

	tk-ryhmä			vertailuryhmä		
	miehet	naiset	yhteensä	miehet	naiset	yhteensä
TEL	438	418	856	27095	27861	54956
LEL	1390	198	1588	49112	7785	56897
yht.	1828	616	2444	76207	35646	111853

2.1.1. Työttömyysavustuksen yleisyys työkyvyttömyyseläkkeen hakijoilla ja muulla väestöllä

Vuosien 1972-1976 kokonaistilanne

Työttömyyden yleisyyttä työkyvyttömyyseläkkeen hakijoilla ja muulla väestöllä tarkastellaan seuraavassa työttömyysavustusta saaneiden määrän perusteella. Seuraavalla sivulla olevassa taulukossa 3 verrataan työttömyysavustusta vuosina 1972-1976 saaneiden osuutta tk-ryhmässä ja vertailuryhmässä; ryhmät on edelleen jaoteltu TEL-LEL-alan, sukupuolen ja iän (vuonna 1977) mukaan. "Yhteensä" rivillä näkyvät vakioimattomat, todelliset 25-64-vuotiaiden avustusta saaneiden osuudet; alemmalla rivillä vastaavat osuudet on esitetty ikäjakaumien eroista puhdistettuina ja siten paremmin toisiinsa nähden vertailukelpoisina.

Taulukko 3. Työttömyysavustusta vuosina 1972-1976 saaneiden osuus TEL- ja LEL-ryhmässä; tk-ryhmän ja muun väestön vertailu

lakiryhmä ja ikä v. 1977	miehet		naiset	
	tk-ryhmä %	vert.ryhmä %	tk-ryhmä %	vert.ryhmä %
TEL				
25-29	15	7	12	6
30-39	10	5	10	6
40-49	9	5	11	6
50-59	6	4	8	6
60-64	3	3 [2]	4	6 [3]
yhteensä	7	5	8	6
ikävakioituna	10	5	10	6
LEL				
25-29	27	22	(14)	12
30-39	29	29	33	30
40-49	40	37	39	41
50-59	43	39	47	40
60-64	40	35 [28]	45	32 [21]
yhteensä	40	31	44	33
ikävakioituna	34	31	32	29

() Kaarisulkeissa esitetyt prosenttiluvut on laskettu alle 20 henkilön ryhmästä

[] Hakasulkeissa esitettyjä lukuja laskettaessa työttömyyseläkettä hakeneet henkilöt on jätetty pois vertailuväestöstä.

Taulukossa on vertailuryhmän osalta 60-64-vuotiaiden ikäryhmässä esitetty kaksi eri prosenttiosuutta: toisessa työttömyyseläkeläiset ovat mukana, toisessa eivät¹⁾. Kuten aineiston rajausta koskevassa jaksossa tuotiin esille, periaatteena

1) Tk-ryhmässä tällainen erottelu ei ole tarpeen, koska työttömyyseläkettä hakeneita on hyvin vähän: 60-64-vuotiaista vain yksi prosentti on hakenut työttömyyseläkettä vuosina 1972-1977.

oheisessa tarkastelussa on ollut, että jako tk-ryhmän ja vertailuryhmän välillä perustuu ainoastaan työkyvyttömyyskriteeriin. Näin ollen vertailuryhmään sisältyvät myös ne henkilöt, jotka ovat hakeneet työttömyyseläkettä mutta eivät työkyvyttömyyseläkettä. Tällaisia henkilöitä aineistossa on kaikkiaan noin 2700. Valtaosa näistä henkilöistä on saanut työttömyysavustusta¹⁾ ja lähes kaikki kuuluvat ikäryhmään 60-64 vuotta. Jos nämä, myös työmarkkinoilta syrjäytyneet ja monessa suhteessa työkyvyttömyyseläkkeelle rinnasteisen sosiaaliturvamuodon piiriin kuuluvat jätetään vertailuryhmän ulkopuolelle, pienenevät edellä olevan taulukon luvut vertailuryhmän 60-64-vuotiaiden osalta muutamalla prosenttiyksiköllä. Nämä ilman työttömyyseläkeläisiä lasketut luvut on taulukossa 3, kuten myös jäljempänä olevissa vastaavankaltaisissa ikäryhmittäisissä taulukoissa esitetty hakasulkeissa.

Taulukon 3 luvuista näkyy, että työkyvyttömyyseläkettä hakeneiden joukossa on työttömyysavustusta saaneita suhteellisesti enemmän kuin vertailuväestössä. Ikävakiointuna erot vaihtelevat kolmesta viiteen prosenttiyksikköön, mutta joissakin ikäryhmissä erot ovat huomattavasti suuremmat.

TEL-ryhmässä erot työkyvyttömyyseläkkeen hakijoiden ja muun väestön välillä ovat suurimmillaan nuorimmissa ikäluokissa. Vertailuväestössä ei TEL-naisilla ole lainkaan ikäryhmittäistä vaihtelua työttömyysavustusta saaneiden osuuksissa ja miehilläkin vaihtelu on suhteellisen vähäistä. Sen sijaan tk-ryhmässä nuorimmista henkilöistä on työttömyysavustusta saanut huomattavasti useampi kuin vanhemmista.

LEL-ryhmässä työttömyysavustusta saaneita on enemmän kuin TEL-ryhmässä, ja edelleen TEL-ryhmästä poiketen LEL-aloilla avustusta saaneita on suhteellisesti eniten vanhemmissa ikä-

¹⁾ Työttömyyseläkkeen voi saada myös 200 työttömyyskorvauspäivän jälkeen (ks. s. 8).

ryhmissä. Sekä miehillä että naisilla erot työkyvyttömyyseläkkeen hakijoiden ja muun väestön välillä ovat LEL-ryhmässä suurimmat 50 vuotta täyttäneillä ja lisäksi 25-29-vuotiailla miehillä.

Ikäryhmien välisissä vertailuissa on kuitenkin muistettava, että työttömyysavustus ei jakaudu iän suhteen samoin kuin työttömyys yleensä. Nuorimmat työttömät kuuluvat muita harvemmin kassa-avustuksen piiriin, työttömyyskorvaus on heillä yleisempi työttömyysturvan muoto (ks. s. 7). Mikäli tarkastelukohteena olisi työttömyys kokonaisuudessaan, nuorimpien aineistoon kuuluvien kohdalla työttömänä olleiden lukumäärät oletettavasti kohoaisivat enemmän kuin vanhemmissa ikäryhmissä.

Taulukossa 3 tarkasteltiin LEL-aloja yhtenä ryhmänä. Aineiston puitteissa on kuitenkin mahdollista verrata työkyvyttömyyseläkkeen hakijoiden ja muun väestön työttömyysavustustietoja myös eri LEL-aloille jaoteltuna. Koska naisten lukumäärä yksittäisten LEL-alojen tk-ryhmässä jäisi erittäin pieneksi on seuraavassa katsottu aiheelliseksi esittää vain työttömyysavustusta saaneiden miesten osuudet kolmella suurimmalla LEL-alalla: rakennus-, metsä- ja maatalousalalla.

Taulukosta 4 käy ilmi, että eniten työttömyysavustusta saaneita on rakennusalalla, vähiten maatalousalalla. Kullakin alalla tk-ryhmän ja vertailuryhmän erot ovat samansuuntaisia kuin koko LEL-ryhmällä: avustusta saaneita on työkyvyttömyyseläkkeen hakijoissa suhteellisesti enemmän kuin muussa väestössä. Suurimmillaan erot tk-ryhmän ja vertailuryhmän välillä ovat lukumääräisesti pienen maatalousalan nuoremmassa ikäryhmissä.

Taulukko 4. Työttömyysavustusta vuosina 1972-1976 saaneiden miesten osuus rakennus-, metsä- ja maatalousalalla: tk-ryhmän ja muun väestön vertailu

ikä v. 1977	rakennusala		metsäala		maatalousala	
	tk-ryhmä %	vert.ryhmä %	tk-ryhmä %	vert.ryhmä %	tk-ryhmä %	vert.ryhmä %
25-29	30	25	16	17	(33)	5
30-39	31	33	27	23	(16)	9
40-49	47	42	30	28	20	13
50-59	49	46	33	26	18	13
60-64	47	44 [37]	22	18 [11]	11	10 [6]
yhteensä	46	36	29	23	17	10
ikävak.	38	36	26	23	21	9

() ryhmän koko < 20

[] ei sisällä työttömyyseläketapauksia

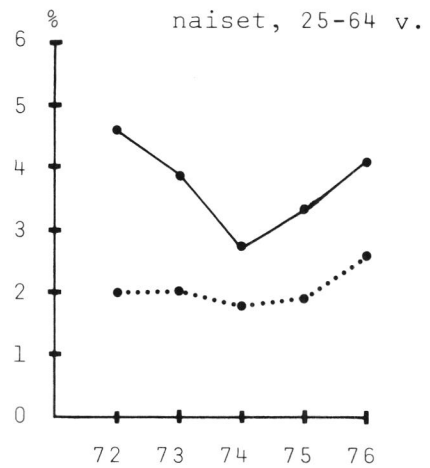
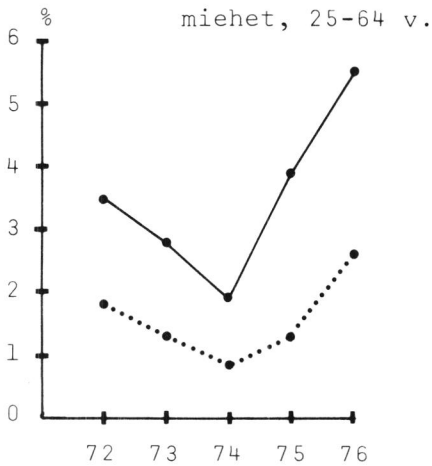
Työttömyys eri vuosina

Edellä tarkasteltiin työttömyysavustusta saaneiden määriä vuosien 1972-1976 kokonaistilanteen kannalta. Näinä vuosina työttömyystilanne vaihteli kuitenkin melko voimakkaasti: työttömyysaste kohosi vajaasta kahdesta prosentista (vuonna 1974) neljään prosenttiin (vuonna 1976). Niinpä seuraavassa pyritäänkin ottamaan huomioon yleinen työttömyyden vaihtelu tarkastelemalla työttömyysavustustietoja vuositasolla.

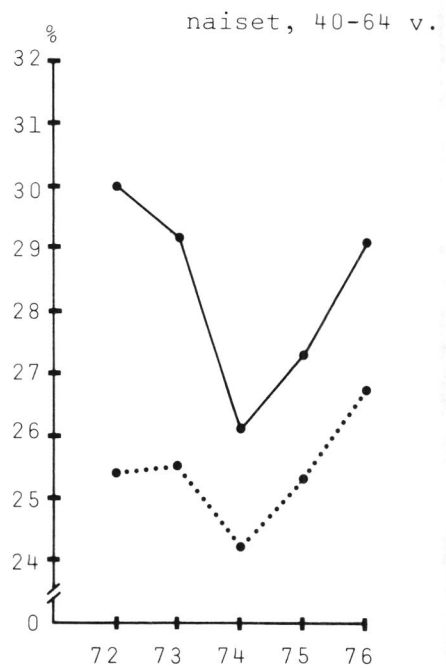
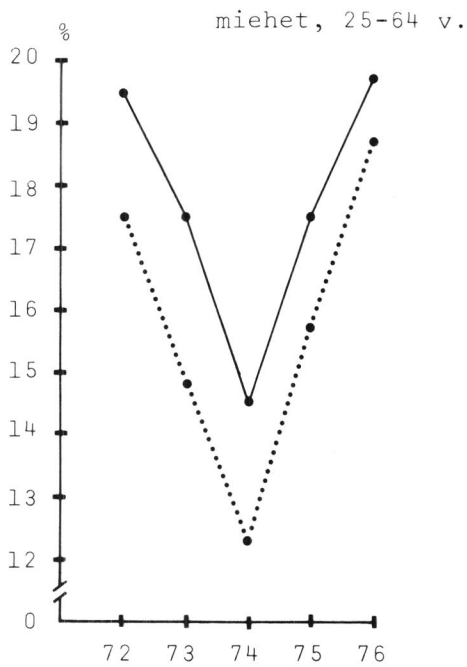
Seuraavalla sivulla olevissa kuvioissa verrataan tk-ryhmän ja muun väestön työttömyysavustusta saaneiden osuuksien vuosittaista vaihtelua. Kuviot perustuvat ikävakiointuihin lukuihin, jotka on esitetty liitetaulukossa 7. LEL-ryhmän naisia koskeva kuvio ei ole täysin vertailukelpoinen muihin kuvioihin nähden, koska mukana ovat vain 40 vuotta täyttäneet naiset. Alle 40-vuotiaat on jätetty pois, koska tk-ryhmässä on tämän ikäisiä LEL-alojen naisia erittäin vähän.

Kuvio 11. Työttömyysavustusta saaneiden ikävakioitu osuus eri vuosina (%)

TEL-ryhmä

LEL-ryhmä

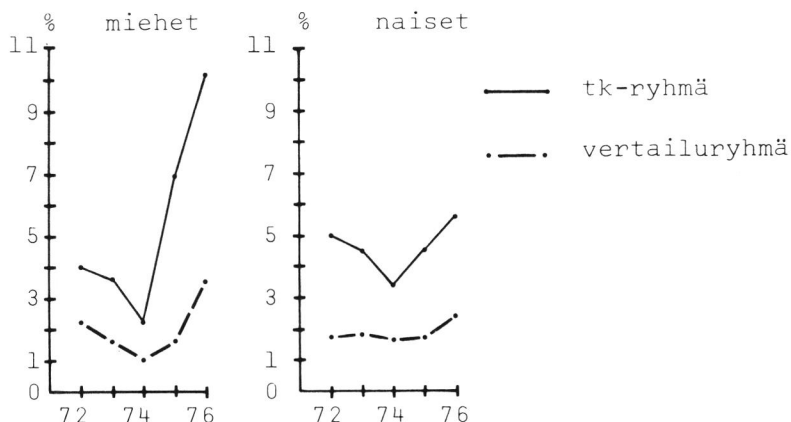
—●— tk-ryhmä

.....● vertailuryhmä

Sekä TEL- että LEL-ryhmässä kuvioiden muoto on hyvin samankaltainen, joskin tasoero on suuri: TEL-ryhmässä avustusta saaneiden osuudet jäävät alle kuuden prosentin, sen sijaan LEL-aloilla osuudet vaihtelevat miehillä 12-20 prosentin ja naisilla 24-30 prosentin välillä. Kuviot noudattavat pääpiirteissään työttömyysasteen vaihtelua kyseisinä vuosina (vrt. kuvio 1 s. 2). Sekä työkyvyttömyyseläkettä hakeneilla että vertailuväestöllä työttömyysavustusta saaneiden osuus on pienimmillään vuonna 1974; kaikkina vuosina tk-ryhmässä on kuitenkin enemmän avustusta saaneita kuin vertailuryhmässä.

Viiden vuoden tarkastelujakso on suhteellisen lyhyt, eikä kuvioista havaittavia ryhmien välisiä eroja työttömyysavustustilanteen kehityksessä näin ollen voida pitää kuin viitteellisinä. TEL-ryhmän miesten ja naisten ja myös LEL-ryhmän naisten kuvioissa kiinnittyy kuitenkin huomio siihen, että suhdanteiden myötä tapahtuneet muutokset työttömyysavustusta saaneiden määrissä ovat tk-ryhmässä jonkin verran jyrkempiä kuin vertailuryhmässä. TEL-ryhmän naisilla tämä näkyy kaikissa ikäryhmissä, joskin selvimmin nuorimmissä; TEL-miehillä tk-ryhmän työttömyyden vuosittaisen vaihtelun jyrkkyys koskee ennen kaikkea nuorimpia, 25-29-vuotiaita (ks. liitetaulukko 7). Tämän ikäryhmän työttömyysavustusta saaneiden osuuden vuosittainen vaihtelu näkyy alla olevasta kuviosta.

Kuvio 12. Työttömyysavustusta saaneiden osuus eri vuosina: TEL-ryhmä, 25-29-vuotiaat

2.1.2. Työttömyysavustuksen yleisyys eri eläkepäätösryhmissä

Tk-ryhmässä kokonaisuudessaan on edellisen tarkastelun perusteella työttömyysavustusta saaneita suhteellisesti enemmän kuin vertailuryhmässä sekä TEL- että LEL-aloilla. Seuraavassa tarkastellaan työttömyysavustuksen saannin yleisyyttä tk-ryhmän sisällä eri eläkepäätösryhmissä.

Työkyvyttömyyseläkkeen hakijat on jaoteltu kolmeen ryhmään: 1. myöntöryhmä, 2. hylkäys-myöntöryhmä ja 3. hylkäysryhmä. Myöntöryhmä käsittää tapaukset, joille on myönnetty työkyvyttömyyseläke ajalla 1.7.1977 - 30.6.1978 ja joilla ei ole aikaisempia eläkepäätöksiä. Hylkäys-myöntöryhmä on muuten vastaava, mutta myönteistä eläkepäätöstä on edeltänyt yksi tai usempia hylkäyspäätöksiä. Hylkäysryhmään kuuluvilla on ainoastaan hylkäyspäätöksiä, joista yksi sijoittuu ajalle 1.7.1977 - 30.6.1978. Eri eläkepäätösryhmiin kuuluvien lukumäärät on esitetty liitetaulukossa 6.

Vuosien 1972-1976 kokonaistilanne

Taulukossa 5 verrataan työttömyysavustustietoja erilaisen työkyvyttömyyseläkepäätöksen saaneilla henkilöillä TEL-ryhmässä. Nuorinta ikäryhmää lukuun ottamatta suhteellisesti eniten työttömyysavustusta saaneita on niiden joukossa, joiden eläkehakemus on ainakin aluksi hylätty. Erityisen selvästi tämä on havaittavissa miehillä, joilla alle 30-vuotiaita lukuun ottamatta työttömyysavustustapauksia on sekä hylkäys-myöntöryhmässä että hylkäysryhmässä enemmän kuin myöntöryhmässä. Naisilla vastaava tilanne on havaittavissa TEL-ryhmän 40-59-vuotiailla.

TEL-ryhmän hylkäys-myöntötapauksilla hylkäyksestä myöntöpäätökseen kulunut aika on miehillä keskimäärin kaksi vuotta ja naisilla hieman vähemmän, noin puolitoista vuotta. Lähes kaikki tämän ryhmän työttömyysavustusta saaneet ovat saaneet avustusta jo ennen hylkäyspäätöstä; suuri osa, yli 60 prosenttia on saanut avustusta myös päätösten välisenä aikana.

Taulukko 5. Työttömyysavustusta vuosina 1972-1976 saaneiden osuus myöntö- ja hylkäyspäätöksen saaneilla TEL-ryhmässä

ikä v. 1977	miehet			naiset		
	myöntö %	hylk.- myöntö %	hylkäys %	myöntö %	hylk.- myöntö %	hylkäys %
25-29 v.	16	10	14	13	(9)	12
30-39 v.	9	16	11	9	9	11
40-49 v.	8	16	11	9	14	14
50-59 v.	5	14	12	7	10	13
60-64 v.	3	8	8	4	0	2
yhteensä	6	14	11	7	10	12
ikävak.	10	14	12	10	10	12

() ryhmän koko < 20

Vastaavanlainen myöntö- ja hylkäysryhmien vertailu kaikkien LEL-alojen ja erikseen rakennusalan miesten osalta esitetään taulukossa 6. Tapaukset, joissa hylkäystä seuraa myöntö, on rakennusalan taulukosta kokonaisuudessaan sekä kaikkien LEL-alojen taulukon nuorimmista ikäryhmistä jätetty pois niiden vähälukuisuuden vuoksi.

Taulukko 6. Työttömyysavustusta vuosina 1972-1976 saaneiden osuus myöntö- ja hylkäyspäätöksen saaneilla LEL-ryhmän miehillä

ikä v. 1977	kaikki LEL-alat			rakennusala	
	myöntö %	hylk.- myöntö %	hylkäys %	myöntö %	hylkäys %
25-29 v.	29		15	32	(19)
30-39 v.	30		29	31	31
40-49 v.	44	38	27	50	28
50-59 v.	45	39	34	50	37
60-64 v.	41	37	27	48	27
yhteensä	42		29	48	31
ikävak.	35		26	39	28

() ryhmän koko < 20

Vertailusta näkyy, että päinvastoin kuin TEL-ryhmässä LEL-aloilla työttömyysavustusta saaneiden miesten osuus on myöntöryhmässä suurempi kuin hylkäysryhmässä. Tilanne on samanlainen myös LEL-alojen naisilla:

	Vuosina 1972-1976 tt-avustusta saaneita LEL-naisista	
	myöntöryhmässä	hylkäysryhmässä
40-49 v.	48 %	18 %
50-59 v.	49 %	39 %
60-64 v.	45 %	43 %

Kun eri eläkepäätösryhmien työttömyysavustustilannetta verrataan edellisessä jaksossa esitettyihin vertailuväestön lukuihin (ks. taulukko 3), havaitaan että TEL-ryhmässä kaikissa eläkepäätösryhmissä avustusta saaneita on enemmän kuin vertailuväestössä. Sen sijaan LEL-aloilla vain myöntöryhmässä avustusta saaneita on enemmän kuin vertailuväestössä; hylkäysryhmässä avustusta saaneiden määrä on selvästi vertailuväestöä alhaisempi. TEL- ja LEL-ryhmien eroihin palataan vielä seuraavassa, työttömyyden vuosittaisessa tarkastelussa.

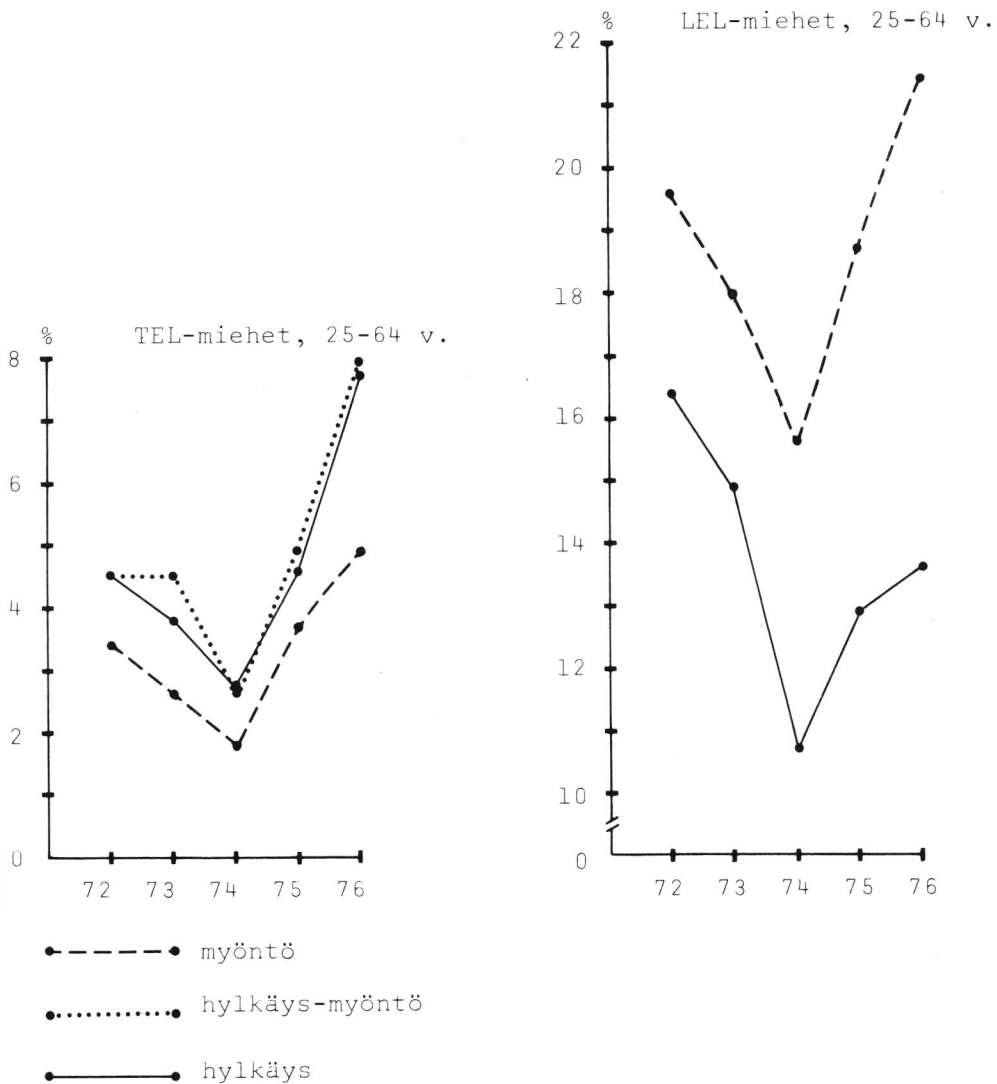
Työttömyys eri vuosina

Ero työkyvyttömyyshylkäyksien ja -myöntöjen välillä näkyy myös vuosittain tarkasteltaessa. TEL-ryhmässä hylkäystapauksista on työttömyysavustusta saanut kunakin vuonna suhteellisesti useampi kuin myöntötapauksista; LEL-ryhmässä tilanne on päinvastainen.

Kuviossa 13 näkyvät erot avustusta saaneiden määrissä hylkäys- ja myöntöryhmien miehillä. (Vastaavat luvut löytyvät liitetaulukosta 8.) TEL-ryhmän kuviossa on myös mukana hylkäys-myöntöryhmä; tässä ryhmässä avustusta saaneiden osuus on hyvin lähellä vain hylkäyspäätöksen saaneiden vastaavaa osuutta. LEL-ryhmässä ero hylkäysten ja myöntöjen välillä on suuri: vuonna 1976 on työttömyysavustusta saanut

myöntötapauksista lähes 8 prosenttiyksikköä enemmän kuin hylkäystapauksista, ja pienimmilläänkin, vuosina 1972 ja 1973 ero on yli 3 prosenttiyksikköä.

Kuvio 13. Työttömyysavustusta saaneiden ikävakioitu osuus vuosittain eri eläkepäätösryhmien miehillä

Oheinen aineisto ei anna vastausta siihen, mistä edellä esitettyt TEL- ja LEL-ryhmien väliset erot johtuvat. Eräs selitys saattaa olla työttömyyden erilainen painottuminen TEL- ja LEL-alojen työkyvyttömyyseläkkeiden ratkaisukäytännössä, mikä puolestaan saattaa olla sidoksissa alojen erilaiseen työllisyystilanteeseen. Myös työttömyyden ja terveyden välisessä yhteydessä saattaa TEL- ja LEL-ryhmien välillä olla eroja, jotka heijastuvat eläkeratkaisuihin. Rekisteriaineistosta käy mm. ilmi, että TEL-ryhmässä työttömyysavustuksen saanti liittyy työkyvyttömyyseläkkeen hakijoilla keskimääräistä useammin mielenterveyden häiriöihin, sen sijaan LEL-ryhmässä tilanne on päinvastainen: avustusta saaneet ovat muita harvemmin hakeneet eläkettä psyykkisten sairauksien vuoksi. Tällaisiin eläkkeenhakijoiden työttömyyden ja terveyden suhteisiin puututaan yksityiskohtaisemmin kuitenkin vasta raportin loppupuolella haastatteluaineiston tarkastelussa. Rekisteriaineiston osalta onkin oleellista muistaa, että työttömyyden mittarina on ainoastaan kassa-avustus - avustuksen saannin kriteerit saattavat siten myös heijastua tuloksissa.

2.2. TYÖTTÖMYYSAVUSTUSPÄIVIEN LUKUMÄÄRÄ REKISTERIAINEISTON PERUSTEELLA

Jo pelkkä työttömyyden uhka saattaa aiheuttaa psykososiaalisia muutoksia ja siten vaikuttaa työttömyystilanteen ja terveydentilan yhteyksiin¹⁾. On kuitenkin oletettavaa, että erityisesti työttömyyden pitkittyminen syineen ja seurauksiineen liittyy työkyvyttömyyteen. Heikon työllisyystilanteen aikana työkykyisyyden vaatimukset kohoavat ja näin suhteellisen lieväkin vajaakuntoisuus saattaa aiheuttaa työttömyyden pitkittymisen ja työmarkkinoilta syrjäytymisen. Toisaalta monet työttömyyden psykososiaaliset, työkykyä heikentävät vaikutukset voimistuvat työttömyyden pitkittyessä.

Helsinkiläisiä pitkäaikaistyöttömiä koskevassa selvityksessä on todettu, että viidesosalla nuorimmista ja yli 70 prosentilla 45 vuotta täyttäneistä pitkäaikaistyöttömistä on rajoituksia fyysisessä toimintakyvyssä. Psyykkisiä toimintakyvyn rajoituksia on selvityksen mukaan yli puolella pitkäaikaistyöttömistä²⁾. Vastaavanlaisia tuloksia on raportoitu myös muualla tehdyissä tutkimuksissa. Esimerkiksi Englannissa oli 1960-luvulla noin 4 prosenttia työssäolevista miehistä, runsas 10 prosenttia kaikista työttömistä miehistä ja 20 prosenttia pitkäaikaistyöttömistä miehistä rekisteröity vajaakuntoisiksi³⁾.

Tässä jaksossa tarkastellaan työttömyyden kestoa työttömyysavustuspäivien lukumäärän perusteella. Avustuspäivien lukumäärä kertoo työttömänä olemisen ajallisesta määrästä, josta se ei mittaa yhtäjaksoisen työttömyyden pituutta. Yhdelle vuodelle kertyneet avustuspäivät voivat muodostua erilisistä jaksoista ja useamman vuoden yhteenlasketut avustuspäivät eivät välttämättä koostu peräkkäisiltä vuosilta.

1) Kuusi 1978, 20-21

2) Lahelma, Mannila 1981, 79-81

3) Sinfield 1968, 35

Vuosien 1972-1976 aikana rekisteriaineiston tk-ryhmään kuululle kertyi yhteensä 361 415 avustuspäivää eli keskimäärin 148 päivää kutakin avustusta saanutta kohden. Vastaavasti vertailuryhmässä oli kaikkiaan 15 557 962 työttömyysavustuspäivää eli 139 päivää avustusta saanutta kohden.

Kokonaisuudessaan rekisteriaineiston työttömyysavustusta saaneilla avustuspäivien lukumäärät vastaavat varsin hyvin työvoimaministeriön tilastoimia kaikkien työttömyysavustusta saaneiden avustusaikojen pituuksia. Esimerkiksi vuonna 1976 rakennusalalla työttömyysavustusta saaneet jakautuvat avustusajan pituuden mukaan seuraavasti:

	Avustuspäivien jakauma rakennusalalla v. 1976						
	1-14	15-30	31-60	61-90	91-150	151-200	yht.
koko rekisteriaineisto	17	14	20	16	20	13	100 %
Työvoimaministeriön tilasto	21	15	21	16	19	9	100 %

Seuraavassa verrataan avustusajan kestoa tk-ryhmässä ja vertailuryhmässä sekä eri eläkepäätösryhmissä. Vertailua suoritetaan sekä vuosien 1972-1976 yhteenlaskettujen avustuspäivien että vuosittaisten avustuspäivien perusteella.

2.2.1. Työttömyysavustuspäivien lukumäärä työkyvyttömyyseläkkeen hakijoilla ja muulla väestöllä

Taulukossa 7 verrataan avustuspäivien lukumäärää vuosilta 1972-1976 näinä vuosina avustusta saaneilla työkyvyttömyyseläkkeenhakijoilla ja muulla väestöllä. Taulukossa esitetään sekä jakaumat että avustuspäivien keskimäärä avustusta saanutta kohden ikävakioituina lukuina. LEL-ryhmän naisista ovat mukana vain 40-64-vuotiaat; muilta osin taulukko koskee koko aineistoa eli 25-64-vuotiaita.

Taulukko 7. Työttömyysavustuspäivien lukumäärä vuosina 1972-1976 avustusta saaneilla (ikävakioituna)

	1-50 päivää %	51-100 päivää %	101-200 päivää %	201- päivää %	yht. %	keskim. päiviä %
TEL						
miehet						
tk	39	22	24	15	100	107
vert.	54	19	17	10	100	81
naiset						
tk	38	14	22	26	100	143
vert.	45	18	18	19	100	122
LEL						
miehet						
tk	31	18	19	32	100	166
vert.	35	19	21	25	100	145
naiset (40-64 v.)						
tk	14	10	14	63	100	383
vert.	14	10	15	61	100	341

Vuosien 1972-1976 työttömyysavustuspäivien keskimääräinen lukumäärä on naisilla suurempi kuin miehillä ja LEL-aloilla suurempi kuin TEL-ryhmässä.

Työkyvyttömyyseläkkeen hakijoiden ja vertailuväestön ero on kuitenkin kaikissa samansuuntainen: avustuspäiviä on kertynyt tk-ryhmään kuuluville enemmän kuin muille avustusta saaneille. Jakaumien erot ovat TEL-ryhmässä varsin selvät: korkeintaan 50 päivää avustusta saaneita on tk-ryhmässä vähemmän ja pitkään, yli 100 päivää avustusta saaneita puolestaan enemmän kuin vertailuryhmässä. Myös LEL-ryhmän miehillä on havaittavissa samansuuntainen, joskin pienempi ero tk-ryhmän ja vertailuryhmän välillä. LEL-ryhmän 40-64-vuotiailla naisilla tk-ryhmän ja vertailuryhmän avustuspäivien jakaumat sen sijaan ovat lähes yhtenevät.

Pitkäaikaistyöttömyyden riskin on todettu kasvavan iän myötä¹⁾. Iän vaikutusta työttömyyden kestoon on tulkittu mm. työnantajien harjoittaman valintamenettelyn, työnhakemisintensiteetin ja työvoimapoliittisten toimenpiteiden perusteella²⁾.

Myös tämän tutkimuksen aineistosta havaitaan, että eniten työttömyysavustuspäiviä on vanhimmilla avustusta saaneilla. Seuraavasta taulukosta näkyy, että avustuspäivien lukumäärät ovat koko vertailuväestössä ja tk-ryhmän LEL-aloilla suurimmat 60-64-vuotiailla. TEL-alojen työkyvyttömyyseläkkeen hakijoilla sen sijaan korkeimmat avustuspäivien lukumäärät sijoittuvat edelliseen ikäryhmään eli 50-59-vuotiaille. Tämä johtunee osittain työttömyyseläkeikärajasta: vanhimmassa ikäryhmässä pitkään avustusta saaneet ovat hakeneet työttömyyseläkettä eivätkä työkyvyttömyyseläkettä ja sijoittuvat näin vertailuryhmän lukuihin.

Taulukko 8. Vuosien 1972-1976 työttömyysavustuspäivien lukumäärä avustusta saanutta kohden

ikä v. 1977	TEL-ryhmä				LEL-ryhmä	
	miehet		naiset		miehet	
	tk-ryhmä	vert. ryhmä	tk-ryhmä	vert. ryhmä	tk-ryhmä	vert. ryhmä
25-29 v.	100	64	147	96	153	104
30-39 v.	106	70	122	112	132	125
40-49 v.	110	85	138	118	184	159
50-59 v.	122	105	189	148	217	190
60-64 v.	85	159 [93]	154	283 [53]	240	305 [95]
yhteensä	109	75	163	122	206	154
ikävak.	107	81	143	122	166	145

[] ei sisällä työttömyyseläketapauksia

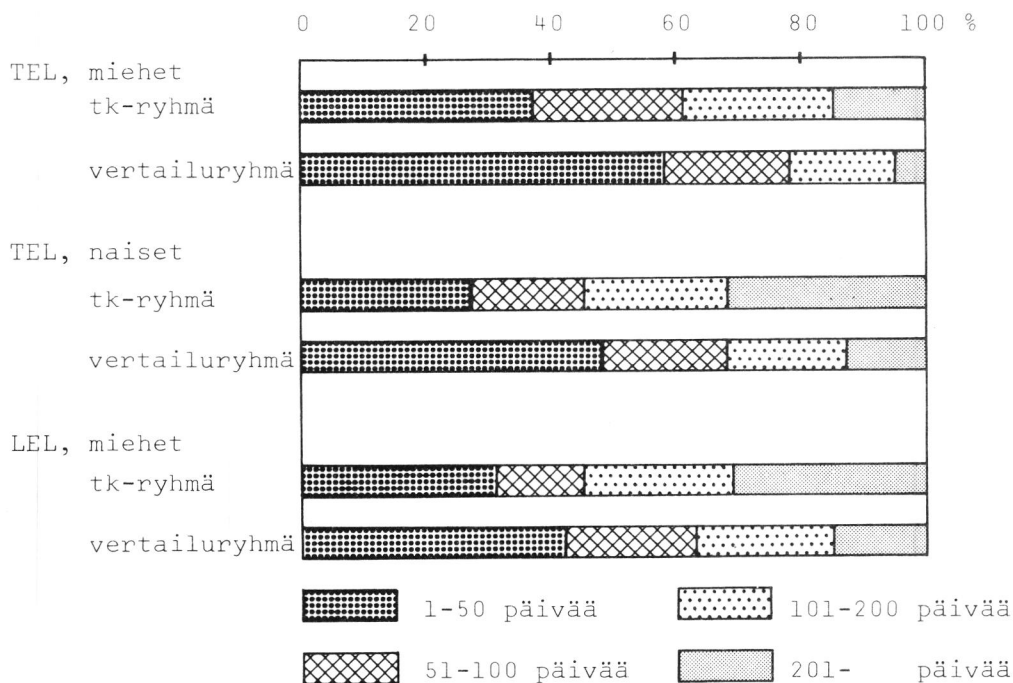
1) Köngäs, Nio 1980, 16; Lahelma, Mannila 1981, 45-46; Sinfield 1968, 30-31

2) Sääski 1981, 75-80

Joskin avustuspäivien lukumäärät ovat suurimmat vanhimmilla henkilöillä, erot tk-ryhmän ja vertailuryhmän välillä avustuspäivien määrissä ovat selkeimmät nuorimmissa ikäryhmissä. Edellisestä taulukosta näkyy, että vertailuryhmän avustuspäivien lukumäärä on 25-29-vuotiailla vain noin 65 prosenttia, kun taas 40-59-vuotiailla se on 80-90 prosenttia tk-ryhmän avustuspäivien määrästä.

Seuraavassa kuviossa tarkastellaan yksityiskohtaisemmin nuorimman ikäryhmän, 25-29-vuotiaiden työttömyysavustusta saaneiden avustuspäivien jakaumaa. Kuvioista näkyy, että korkeintaan 50 päivää avustusta saaneita on tk-ryhmässä huomattavasti vähemmän kuin vertailuryhmässä ja kaikkein pisimpään, yli 200 päivää avustusta saaneita puolestaan enemmän. Yli 200 päivää avustusta saaneita on tk-ryhmässä yli kaksi kertaa ja TEL-miehillä jopa kolme kertaa niin paljon kuin vertailuryhmässä.

Kuvio 14. Vuosien 1972-1976 työttömyysavustuspäivät 25-29-vuotiailla avustusta saaneilla

Edellä on tarkasteltu LEL-aloja yhtenä ryhmänä. Työttömyys-avustuskausien pituus vaihtelee kuitenkin ammattiryhmittäin. Työvoimaministeriön tilastojen mukaan vuonna 1976 työttömyyskassoilta avustusta saaneista oli rakennustyön ryhmässä 28 prosenttia ja maa- ja metsätaloustyön ryhmässä 45 prosenttia saanut avustusta yli 90 päivältä. Samansuuntaiset erot näkyvät oheisessa aineistossa kahden suurimman LEL-alan miehillä.

Taulukko 9. Vuosien 1972-1976 avustuspäivien lukumäärä avustusta saanutta kohden rakennus- ja metsäalan miehillä

	tk-ryhmä		vertailuryhmä	
	ikävaki- oituna	(ilman ikä- vakiointia)	ikävaki- oituna	(ilman ikä- vakiointia)
rakennusala	161	(189)	134	(143)
metsäala	186	(242)	189	(190)

Avustuspäivien lukumäärä on metsäalalla suurempi kuin rakennusalalla, mutta ryhmien ikärakenteet vakioiden ei metsäalalla ole tk-ryhmän ja vertailuryhmän välillä eroa avustuspäivien lukumäärässä henkilöä kohden. Alle 40-vuotiailla tk-ryhmään kuuluvilla metsäalan miehillä on kuitenkin enemmän työttömyysavustuspäiviä kuin vastaavalla ryhmällä vertailuaineistossa.

Rakennusalalla tk-ryhmän suurempi avustuspäivien määrä näkyy myös ikävakioidena. Kuten ylipäänsä koko aineistossa, myös rakennusalan miehillä tk-ryhmän ja vertailuryhmän ero avustuspäivien lukumäärässä on erityisen suuri alle 30-vuotiailla. Tämä käy ilmi seuraavasta taulukosta, jossa esitetään ikäryhmittäin yli 200 päivää avustusta saaneiden osuudet rakennusalalla.

Taulukko 10. Yli 200 päivää vuosina 1972-1976 työttömyys-avustusta saaneiden osuus rakennusalan miehillä (%)

ikä v. 1977	tk-ryhmä	vertailuryhmä
25-29 v.	39	14
30-39 v.	20	18
40-49 v.	35	25
50-59 v.	36	31
60-64 v.	37	50 [36]
yhteensä	35	24
ikävakioituna	31	22

[] ei sisällä työttömyyseläketapauksia

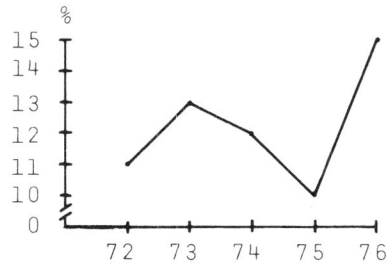
Työttömyyden kesto eri vuosina

Työvoimatilaston yksilöilmoitusten mukaan yhtäjaksoisesti vähintään n. 27 viikkoa työttömänä olleita oli marraskuulle¹⁾ ajoittuviin tietoihin perustuen 1970-luvun alkupuolella 6-13 prosenttia kaikista työttömistä työnhakijoista ja vuosikymmenen lopulla noin 30 prosenttia. Seuraavalla sivulla olevasta kuvioista näkyy pitkäaikaistyöttömyyden esiintyminen vuosina 1972-1976²⁾.

¹⁾ Pitkäaikaistyöttömyys on yleisintä touko- ja elokuussa tehdyissä laskennoissa ja harvemmin esiintyvää marras- ja helmikuun laskennoissa. Vuosittainen vaihtelu on kuitenkin samanlainen laskentapäivästä riippumatta.

²⁾ Vertaa myös ikäryhmittäinen kuvio 3 sivulla 4.

Kuvio 15. Vähintään 27 viikkoa yhtäjaksoisesti työttömänä olleiden osuus työttömistä työnhakijoista vuosien 1972-1976 marraskuussa työvoimatilaston yksilöilmoitusten mukaan

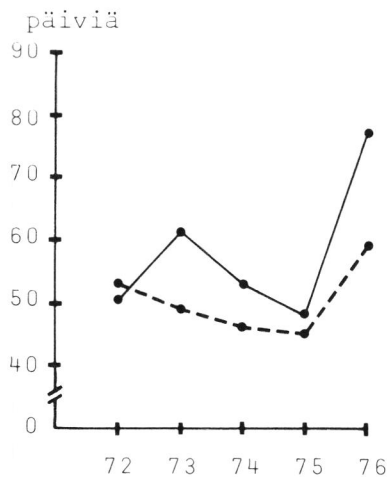

Tämän tutkimuksen aineiston perusteella ei tarkastella yhtäjaksoisen työttömyyden kestoa, mutta kuten viereisellä sivulla olevasta kuvioista 16 havaitaan, vuosittaisten työttömyysavustuspäivien lukumäärät vaihtelevat jokseenkin samoin kuin yhtäjaksoinen pitkäaikaistyöttömyys. Kuvioissa verrataan tk-ryhmän ja vertailuryhmän avustuspäivien määrää avustusta saanutta kohden eri vuosina TEL-ryhmän miehillä ja naisilla sekä rakennusalan miehillä. Kuvioiden pohjana olevat luvut on esitetty liitetaulukossa 9.

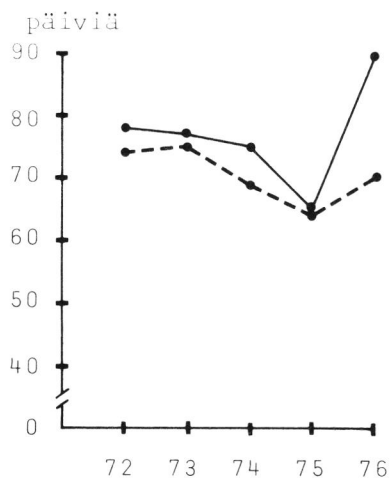
Kuvioista havaitaan, että tk-ryhmässä on myös vuosittain tarkastellen enemmän työttömyysavustuspäiviä avustusta saanutta kohden kuin vertailuryhmässä. TEL-aloilla suurin ero tk-ryhmän ja vertailuryhmän välillä on vuonna 1976; työttömyyden kasvaessa tk-ryhmään kuuluvien työttömyysavustusta saaneiden avustuspäivien lukumäärä on kasvanut nopeammin kuin muiden.

Kuvio 16. Työttömyysavustuspäivien lukumäärä avustusta saanutta kohden vuosittain (ikävakioituna)

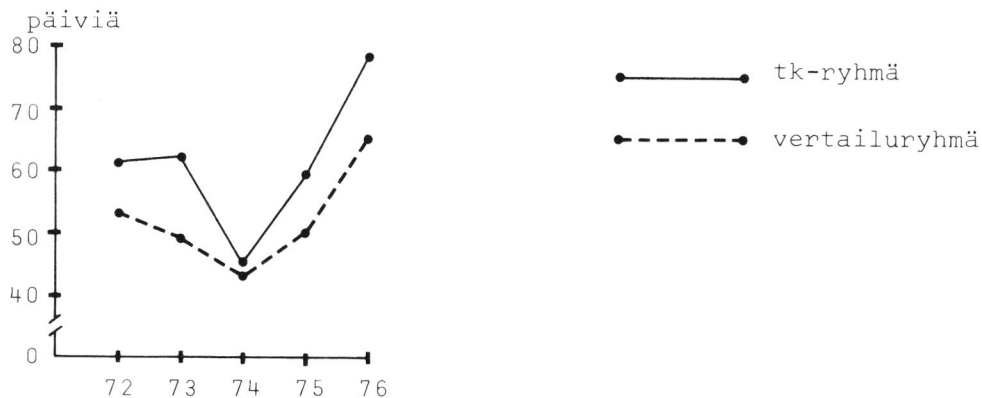
TEL, miehet, 25-64 v.

TEL, naiset, 25-64 v.

RAKENNUSALA, miehet, 25-64 v.

2.2.2. Työttömyysavustuspäivien lukumäärä eri eläkepäätösryhmissä

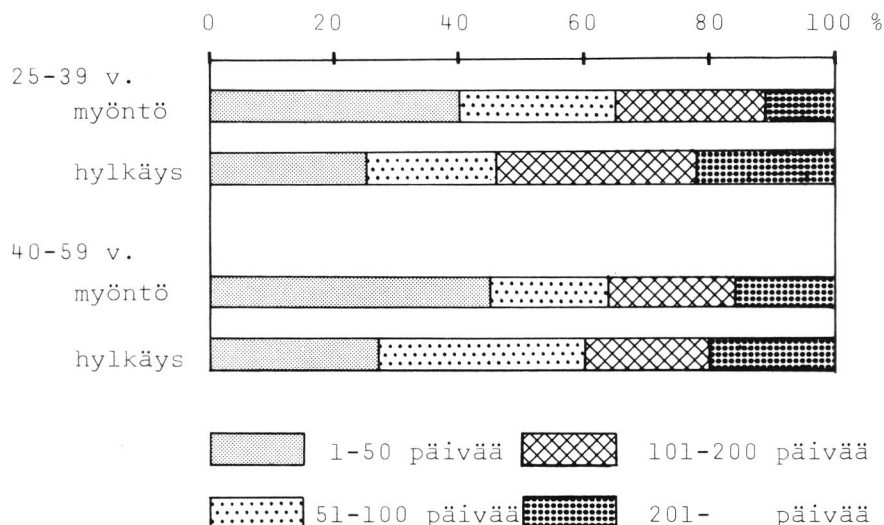
Jaksossa 2.1.2. todettiin eroja työttömyysavustuksen saannin yleisyydessä eri eläkepäätösryhmissä. TEL-aloilla työkyvyttömyyseläkehakemukseensa hylkäyspäätöksen saaneilla oli takanaan useammin työttömyyskausia kuin myöntöpäätöksen saaneilla, LEL-aloilla tilanne oli päinvastainen. Seuraavassa tarkastellaan poikkeavatko avustuspäivien lukumäärät eri eläkepäätösryhmissä: ovatko hylkäyspäätöksen saaneiden aikaisemmat työttömyysjaksot pitempiä vai lyhyempiä kuin myöntöpäätöksen saaneiden.

Taulukko 11. Vuosien 1972-1976 avustuspäivien lukumäärä avustusta saanutta kohden eri eläkepäätösryhmissä (ikävakioituna)

eläkepäätösryhmä	TEL-ryhmä		LEL-ryhmä
	miehet	naiset	miehet
myöntöryhmä	95	148	163
hylkäysryhmä	132	140	205

Edellä olevasta taulukosta havaitaan, että sekä TEL- että LEL-alojen miehillä avustuspäivien lukumäärä avustusta saanutta kohden on suurempi hylkäysryhmässä kuin myöntöryhmässä. TEL-alojen naisilla ero on päinvastainen, mutta varsin pieni eikä tule kaikissa ikäryhmissä lainkaan esille. Miehillä erot näkyvät myös ikäryhmittäin tarkastellen. Kuviossa 17 esitetään työttömyysavustusta saaneiden TEL-ryhmän miesten avustuspäivien jakauma kahdessa ikäryhmässä erikseen hylkäys- ja myöntötapauksilla.

Kuvio 17. Vuosien 1972-1976 työttömyysavustuspäivät avustusta saaneilla TEL-ryhmän miehillä eri eläkepäätösryhmissä

Hylkäys-myöntöryhmää ei edellä ole tarkasteltu rinnan muiden eläkepäätösryhmien kanssa; onhan hylkäys-myöntöryhmässä vain muutama kymmenen työttömyysavustusta saanutta. Hylkäys-myöntötapausten suurimman laki- ja sukupuoliryhmän, TEL-alojen miesten tarkastelu viittaa kuitenkin siihen, että tässä eläkepäätösryhmässä työttömyysavustuspäivien lukumäärä ainakin vanhemmilla henkilöillä on erityisen suuri:

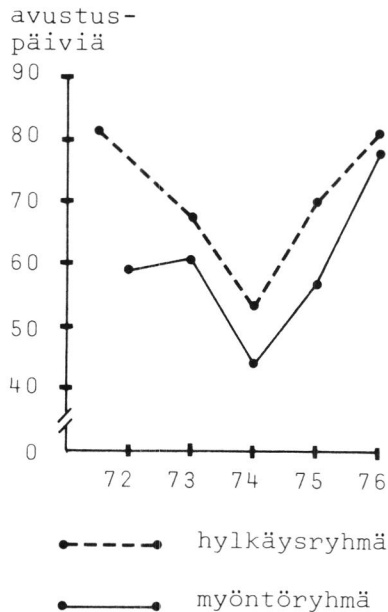
Vuosien 1972-1976 työttömyysavustuspäivien keskiarvo 40-59-vuotiailla TEL-ryhmän miehillä

myöntöryhmässä	107 päivää
hylkäys-myöntöryhmässä	177 "
hylkäysryhmässä	135 "

Avustuspäivien määrät vuosittain

Edellisessä jaksossa tarkasteltiin työttömyysavustuspäivien lukumääriä vertailuryhmässä ja koko tk-ryhmässä myös vuosittain. Eri eläkepäätösryhmissä tällainen vuosittainen tarkastelu jää tapausten vähälukuisuuden vuoksi varsin pinnalliseksi. Voidaan kuitenkin todeta, että useimmissa tapauksissa avustuspäiviä on eri vuosina hylkäysryhmässä enemmän kuin myöntöryhmässä. Selvimmin tämä näkyy rakennusalan miehillä, joiden vuosittaiset avustuspäivien keskimäärät avustusta saanutta kohden on esitetty kuviossa 18.

Kuvio 18. Työttömyysavustuspäivien lukumäärät avustusta saanutta kohden vuosittain rakennusalan miehillä eri eläkepäätösryhmissä (ikävakioituna)

Edellä esitetyn työttömyysavustuspäivien tarkastelun perusteella voidaan siis todeta, että TEL-aloilla työttömyys näyttää selvästi korostuvan työkyvyttömyyseläkehakemukseensa hylkäyspäätöksen saaneiden työhistoriassa: hylkäysryhmässä työttömänä on ollut useampi henkilö, ja työttömyys on ollut pitkäaikaisempaa kuin myöntöryhmässä. Myös LEL-aloilla työttömyys on hylkäysryhmässä ollut pitkäaikaisempaa, mutta työttömänä olleita on huomattavasti vähemmän kuin myöntöryhmässä.

2.3. TIIVISTELMÄ REKISTERIAINEISTON TULOKSISTA

Rekisteriaineiston avulla tarkasteltiin vuosina 1977 ja 1978 työkyvyttömyyseläkettä hakeneiden ja toisaalta vertailuryhmän eli ei eläkettä hakeneiden työttömyysavustustietoja vuosilta 1972-1976.

Tarkastelun perusteella voidaan todeta, että työkyvyttömyyseläkkeen hakijoiden työhistoriassa työttömyysavustuskaudet ovat yleisempiä kuin vertailuväestöllä, ja samalla myös työttömyysavustuspäivien määrä avustusta saanutta kohden on tk-ryhmässä suurempi kuin vertailuryhmässä.

Työttömyysavustuskausien yleisyyden suhteen TEL-ryhmässä erot työkyvyttömyyseläkkeen hakijoiden ja vertailuväestön välillä ovat suurimmat nuorimmassa ikäryhmässä. Lisäksi erityisesti 25-29-vuotiailla TEL-miehillä on havaittavissa, että tk-ryhmän ja vertailuryhmän ero työttömyysavustusta saaneiden määrässä on suurin huonon työllisyystilanteen vallitessa. Samoin koko TEL-ryhmän osalta voidaan todeta, että työttömyyden lisääntyessä työttömyysavustuspäivien lukumäärä on työkyvyttömyyseläkkeen hakijoilla kasvanut nopeammin kuin vertailuväestöllä: erot päivien lukumäärissä avustusta saanutta kohden ovat suurimmat vuonna 1976.

Tk-ryhmän sisällä on sekä työttömyysavustusta saaneiden määrässä että avustuspäivien lukumäärissä eroja eri eläkepäätösryhmien välillä. TEL-ryhmässä alle 30-vuotiaita lukuun ottamatta työttömyysavustusta saaneita on vähiten heti myöntöpäätöksen saaneiden ryhmässä ja selvästi enemmän hylkäyspäätöksen saaneilla ja niillä, jotka ovat aluksi saaneet hylkäyspäätöksen, mutta myöhemmin myönnön. TEL-miehillä viimeksi mainitussa ryhmässä - ensin hylkäys sitten myöntö - on kaikkien eniten työttömyysavustusta saaneita.

LEL-aloilla eläkepäätösryhmien erot ovat työttömyysavustusta saaneiden määrissä päinvastaiset kuin TEL-ryhmässä. LEL-ryhmän heti myöntöpäätöksen saaneista on useampi kuin hylkäystapauksista saanut työttömyysavustusta vuosina 1972-1976. Hylkäysryhmässä avustusta saaneiden osuus on jopa pienempi kuin vertailuväestössä.

Sekä TEL että LEL-ryhmässä hylkäyspäätöksen saaneilla on enemmän työttömyysavustuspäiviä avustusta saanutta kohden kuin myöntöpäätöksen saaneilla. Myös myöntöryhmässä avustuspäivien lukumäärä on kuitenkin suurempi kuin vertailuväestöllä.

3. HAASTATTELUAINEISTOON PERUSTUVAT TULOKSET

Rekisteritietojen perusteella voitiin tarkastella ainoastaan työttömyyskassa-avustuksen piiriin kuuluvaa työttömyyttä. Haastattelutiedot sen sijaan antavat mahdollisuuden tarkastella työttömyyttä kokonaisemmin - sekä työttömyysturvan piiriin kuuluvaa että sen ulkopuolelle jäävää.

Haastatteluissa työkyvyttömyyseläkettä hakeneilta henkilöiltä kysyttiin työttömyyden vuoksi tapahtunutta työelämästä poissaoloa neljältä eläkkeen hakemista edeltäneeltä vuodelta yhteensä ja erikseen viimeiseltä vuodelta ennen eläkkeen hakemista. Lisäksi tiedusteltiin pitkiä, vähintään vuoden kestäneitä työttömyysjaksoja aina vuodesta 1960 lähtien. Koska haastatellut olivat saaneet työkyvyttömyyseläkepäätöksen vuosina 1974-1976 (ks. jakso 1.2.2.), eläkkeen hakemista edeltänyt vuosi sijoittuu ajalle 1973-1975 ja neljä eläkkeen hakemista edeltänyttä vuotta jaksolle 1970-1975. Eri ajanjaksoina työttömänä olleiden haastateltujen määrät näkyvät taulukossa 12. Tässä luvussa esitetyt tulokset perustuvat pääosin eläkkeen hakemista edeltäneiden neljän vuoden työttömyystietoihin.

Taulukko 12. Työttömänä olleiden osuus palkansaajina toimineista työkyvyttömyyseläkkeen hakijoista

	miehet %	naiset %
viimeisen eläkkeen hakemista edeltäneen vuoden aikana työttömänä olleita	11	9
neljän eläkkeen hakemista edeltäneen vuoden aikana työttömänä olleita	24	15
vuoden 1960 jälkeen vähintään vuoden työttömänä olleita	6	7

Oheisessa työttömyystarkastelussa haastatteluaineistosta käsitellään vain palkansaaajina toimineita työkyvyttömyyseläkkeen hakijoita; maatalousyrittäjät ja muut yrittäjät on palkansaaajista poikkeavan työllisyystilanteensa vuoksi jätetty tarkastelun ulkopuolelle. Koska aineisto näin ollen jää suhteellisen pieneksi - palkansaaajina toimineita haastatteltuja on 1558 - ei jakoa eri eläkepäätösryhmiin ole varsinaisessa analyysissä suoritettu. Jonkinlaisen vertailukohdan saamiseksi edellä rekisteriaineistosta esitettyihin eläkepäätösryhmittäisiin lukuihin esitetään seuraavassa taulukossa kuitenkin haastatteluaineiston työttömänä olleiden osuudet myöntö- ja hylkäyspäätöksen saaneilla. Taulukossa ei ole ikäjakoa, koska hylkäysryhmän koko eri ikäluokissa on hyvin pieni.

Taulukko 13. Eläkkeen hakemista edeltäneiden neljän vuoden aikana työttömänä olleiden haastatteltujen osuus eläkeratkaisuryhmittäin (%)

	myöntö- päätös	hylkäys- päätös	yhteensä
TEL			
miehet	10	16	11
naiset	10	12	11
LEL			
miehet	41	(13)	39

() ryhmän koko painottamattomilla luvuilla laskien < 20

Taulukosta 13 voidaan todeta, että haastatteluaineisto antaa työttömyyden ja eläkeratkaisun suhteesta saman kuvan kuin aiemmin rekisteriaineiston työttömyyskassa-avustustiedoista voitiin havaita. TEL-ryhmässä hylkäyspäätöksen saaneet ovat useammin kuin myöntöpäätöksen saaneet olleet työttömänä ennen työkyvyttömyyseläkkeen hakemista, sen sijaan LEL-ryhmässä ainakin miehillä tilanne on päinvastainen. (LEL-ryhmän naisten lukumäärä haastatteluaineistossa on liian pieni erikseen tarkasteltvaksi.)

Seuraavassa haastatteluaineiston työttömyystarkastelussa työkyvyttömyyseläkehakemukseensa hylkäys- tai myöntöpäätöksen saaneita ei siis kuitenkaan ole eroteltu. Haastatteluaineiston analysointi on siten nähtävä lähinnä eläkkeelle hakeutumiseen johtaneen tilanteen tarkasteluna.

Haastattelutietoja analysoivan luvun rakenne on lyhyesti seuraava. Jaksossa 3.1. tarkastellaan työttömyyden esiintymistä työkyvyttömyyseläkkeen hakijoiden työhistoriassa ensin erikseen joidenkin taustatekijöiden suhteen (ikä, ammatti, koulutus, siviilisääty) ja sen jälkeen yhteenvedonomaaisesti AID-analyysin avulla. Terveystilamuuttujien ja työttömyyden suhdetta tarkastellaan jaksossa 3.2. ja lopuksi, jaksossa 3.3. selvitetään työttömyyden keston vaihtelua eri eläkkeen hakijaryhmissä.

3.1. TYÖTTÖMYYS ERI ELÄKKEENHAKIJARYHMISSÄ

Johdantoluvussa tuotiin esille joitakin työttömien joukon rakenteellisia piirteitä: työttömyysaste on korkein rakennus- ja metsätyössä, Itä- ja Pohjois-Suomen alueella ja lisäksi alle 25-vuotiailla. Tässä luvussa tarkastellaan tällaisia rakenteellisia piirteitä työttömänä olleilla työkyvyttömyyseläkkeen hakijoilla.

Kaikki seuraavassa tarkasteltavat muuttajat, ikä, ammatti, koulutus, siviilisääty ja alue ovat tekijöitä, joiden suhteen sekä työttömät että työkyvyttömät poikkeavat työllisestä väestöstä. Iän suhteen työttömyys ja työkyvyttömyys painottuvat eri ryhmiin - työttömyys kaikkein nuorimpiin, työkyvyttömyys vanhimpiin - sen sijaan alueen, ammatin ja koulutuksen suhteen työttömyys ja työkyvyttömyys kasautuvat samoihin ryhmiin. Seuraavassa tarkastellaan miten työttömyyden esiintyminen haastateltujen työhistoriassa vaihtelee näiden taustatekijöiden suhteen - selvitetään minkälaisissa työkyvyttömyyseläkkeen hakijaryhmissä työttömyys on ollut yleisintä.

3.1.1. Työkyvyttömyyseläkkeen hakijoiden työttömyys ikä-, ammatti-, koulutus- ja siviilisäätyryhmittäin

Ikä

Koko väestön osalta työttömyysaste on korkein kaikkein nuorimmissa ikäryhmissä, alhaisimmillaan se on 30-34-vuotiailla ja kohoaa jälleen vanhempiin ikäryhmiin siirryttäessä (ks. jakso 1.1.1.).

Nuorten korkea työttömyysaste näkyy myös oheisessa haastatteluaaineistossa: 25-29-vuotiaista¹⁾ on enemmän kuin vanhemmista ikäryhmistä ollut työttömänä eläkkeen hakemista edeltäneiden neljän vuoden aikana. TEL-ryhmän miehillä myös seuraavassa ikäryhmässä eli 30-39-vuotiaissa on keskimääräistä enemmän työttömänä olleita. Sen sijaan 40 vuotta täyttäneillä TEL-ryhmän miehillä työttömänä olleiden osuus on huomattavasti alhaisempi. LEL-miehillä ja TEL-naisilla ikäryhmittäiset erot työttömyyden suhteen ovat 30 vuotta täyttäneillä varsin pienet.

Taulukko 14. Työttömänä olleiden²⁾ haastateltujen osuus ikäryhmittäin (%)

ikä v. 1977	miehet		naiset
	TEL	LEL	TEL
25-29 v.	19	44	20
30-39 v.	24	40	14
40-49 v.	12	39	12
50-59 v.	11	41	8
60-64 v.	6	36	12

Kun taulukon 14 lukuja verrataan aiemmin rekisteriaineistosta esitettyihin vuosina 1972-1976 työttömyysavustusta saaneiden ikäryhmittäisiin osuuksiin (taulukko 3 sivulla 34), havaitaan joitakin eroja. Erytisesti nuorimmissa ikäryhmissä rekisteriaineiston työttömyysavustusta saaneiden osuudet ovat pienempiä kuin haastatteluaineiston työttömyyttä osoittavat luvut. Tämä on varsin luonnollista, jääväthän juuri nuorimmat työttömät muita useammin kassa-avustuksen piirin ulkopuolelle (ks. jakso 1.1.2.), eivätkä siten näy rekisteriaineiston avustusta saaneissa, mutta sisältyvät sen sijaan haastatteluaineiston työttömiin.

1) Haastateltujen ikä on ilmoitettu vuoden 1977 mukaan. 25-29-vuotiaat olivat siis työttömyyden tarkasteluajan kohtana, neljänä eläkkeen hakemista edeltäneenä vuotena, pääasiassa alle 25-vuotiaita.

2) Tässä, kuten muissakin tämän luvun taulukoissa työttömänä olleilla tarkoitetaan eläkkeen hakemista edeltäneiden neljän vuoden aikana työttömänä olleita.

Ammatti

Ammattiryhmittäiset¹⁾ erot työttömänä olleiden työkyvyttömyyseläkettä hakeneiden määrissä näkyvät seuraavasta taulukosta. Erot ovat samansuuntaisia kuin koko työvoiman työttömyysasteen ammattiryhmittäinen vaihtelu (ks. s. 4-5).

Taulukko 15. Työttömänä olleiden haastateltujen osuus ammattiryhmittäin (%)

sukupuoli ja ammattiryhmä	-39 v.	40-64 v.
Miehet		
teknillinen ja hallinnollinen työ	20	7
myynti- ja palvelutyö	22	6
kuljetustyö	(21)	27
rakennustyö	43	42
metalli- ja koneteollinen työ	26	17
puu- ja paperiteollinen työ	22	11
muu teollinen työ	18	8
varasto- ja kuormaustyö	24	8
metsätyö	37	29
kaikki ammattiryhmät	28	23
Naiset		
hallinn. työ, terv.huolto, toimistotyö	16	12
myynti- ja palvelutyö	10	11
siivoustyö	16	11
rakennus- ja aputyö	(21)	53
tekstiiliteollinen työ	12	8
muu teollinen työ	8	14
kaikki ammattiryhmät	15	15

() ryhmän koko painottamattomilla luvuilla laskien < 20

¹⁾ Ammatilla tarkoitetaan tässä eläkkeen hakemista edeltänyttä ammattia. Ammatit on luokiteltu Tilastokeskuksen ammattiluokitusta käyttäen. (Ks. Työkyvyttömät 1970-luvulla, osaraportti II: Koulutus ja ammattitausta.)

Rakennustyön ryhmässä on sekä miehillä että naisilla suhteellisesti eniten työttömänä olleita. Kummankin ikäryhmän rakennustyötä tehneistä miehistä on yli 40 prosenttia ja 40 vuotta täyttäneistä naisista yli 50 prosenttia ollut työttömänä eläkkeen hakemista edeltäneiden neljän vuoden aikana. Miehillä toinen korkean työttömyyden ammattiryhmä on metsätyö ja 40 vuotta täyttäneillä lisäksi kuljetustyö ja jossain määrin myös metalliteollinen työ.

Työttömyyden liittymistä ammatilliseen liikkuvuuteen tarkastellaan alla olevassa taulukossa 16.

Taulukko 16. Työttömänä olleiden haastateltujen osuus ammattialan vaihtojen mukaan (%)

työhistoriassa esiintyvien ammattialan vaihtojen lukumäärä	miehet				naiset	
	TEL		LEL		TEL	
	-39	40-64	-39	40-64	-39	40-64
ei ammattialan vaihtoja	10	8	38	42	7	9
1 alan vaihto	18	9	33	46	12	13
2 tai useampia vaihtoja	28	10	49	35	24	9

Alle 40-vuotiaissa eniten työttömänä olleita on vähintään kahdesti ammattialaa vaihtaneiden ryhmässä¹⁾. Erityisesti TEL-aloilla työttömänä olleiden osuus nousee tasaisesti ammatin vaihtojen lukumäärän myötä. Sen sijaan 40 vuotta täyttäneillä ei ole samalla tavoin havaittavissa ammatin vaihtojen useuden ja työttömyyden välistä yhteyttä.

¹⁾ Eri ammattialoiksi on luokiteltu Tilastokeskuksen luokituksen 2-numerotason mukaan toisistaan poikkeavat ammatit. Esimerkiksi valmisvaateteollisuuden ompelijat ja värjäämön työntekijät kuuluvat eri ryhmiin, samoin puusepät, maalarit ja muurarit. Samaan ammattiryhmään on puolestaan luokiteltu mm. ohutlevysepät, putkityöntekijät ja hitsaajat sekä toisaalta mm. einestyöntekijät ja leipomotyöntekijät.

Koulutus

Eräs 1970-luvun työttömyyden uusista piirteistä on ollut työttömyyden laajentuminen myös enemmän koulutusta saaneiden keskuuteen. Korkeimmillaan työttömyysaste kuitenkin edelleen on vähemmän koulutettujen keskuudessa. Esimerkiksi vuoden 1978 tammikuussa työttömyysaste oli korkean asteen koulutuksen saaneilla 2,6 % keskiasteen koulutuksen saaneilla 8,8 % ja korkeintaan perusasteen koulutuksen saaneilla 9,8 %¹⁾. Seuraavassa tarkastellaan työttömyyden esiintymistä eri koulutusasteryhmissä työkyvyttömyyseläkkeen hakijoilla.

Taulukko 17. Työttömänä olleiden haastateltujen osuus peruskoulutuksen mukaan, TEL-työsuhteissa olleet (%)

peruskoulutus	miehet		naiset	
	-39	40-64	-39	40-64
korkeintaan kansakoulu	21	9	13	9
keskikoulu tai yo-tutkinto	17	7	19	22

Edellä olevassa taulukossa on vertailtu vain TEL-ryhmän lukuja, koska LEL-aloilla pohjakoulutus on lähes kaikilla sama: korkeintaan kansakoulu. Taulukosta havaitaan, että naisista, etenkin 40 vuotta täyttäneistä, enemmän peruskoulutusta saaneet ovat useammin olleet työttömänä. Miehillä erot ovat päinvastaisia joskin varsin pieniä.

Jatkokoulutuksen suhteen työttömyys näyttää liittyvän vähäiseen tai olemattomaan koulutukseen. Seuraavalla sivulla olevasta taulukosta 18 näkyy, että erityisesti LEL-aloilla erot ovat suuret: alle 40-vuotiaista miehistä puolet korkeintaan kolmen kuukauden ammattikurssin suorittaneista on ollut työttömänä, kun taas enemmän jatkokoulutusta saaneista vain noin 20 %. Poikkeuksena ovat kuitenkin alle 40-vuotiaat TEL-ryhmän

¹⁾ Työvoimatiedustelun koulutus- ja ammattirakennetilasto 1978

miehet: ammattikoulun käyneet ovat muita useammin olleet työttöminä.

Taulukko 18. Työttömänä olleiden haastateltujen osuus eri jatkokoulutusryhmissä (%)

jatkokoulutus	miehet				naiset	
	TEL		LEL		TEL	
	-39	40-64	-39	40-64	-39	40-64
korkeintaan 3 kk:n ammattikurssi	17	10	51	41	19	9
yli 3 kk:n ammattikurssi, ammattikoulu, opisto tms.	25	7	21	25	10	13

Tilastokeskuksen vuosittain suorittaman työvoimatutkimuksen tietojen perusteella on mahdollista verrata yleissivistävän koulutuksen tasoa kaikilla työttömillä ja toisaalta tämän tutkimuksen työttömänä olleilla eläkkeen hakijoilla. Taulukossa 19 esitetään koulutusjakauma kaikilla 25-64-vuotiailla syksyllä 1977 työttömänä olleilla henkilöillä¹⁾ sekä palkansaajina toimineilla työkyvyttömyyseläkkeen hakijoilla neljän eläkkeen hakemista edeltäneen vuoden työttömyystietojen mukaan jaoteltuna. Ikäjakaumien erojen vuoksi luvut on vakiointu työttömien ikäjakauman mukaisesti.

Taulukosta 19 käy ilmi, että tarkastelluista kolmesta ryhmästä työttömänä olleet työkyvyttömyyseläkkeen hakijat ovat vähiten yleissivistävää koulutusta saaneita. Heidän koulutustasonsa on hieman alhaisempi kuin ei työttömänä olleilla eläkkeen hakijoilla ja selvästi alhaisempi kuin kaikilla syksyn 1977 työttömillä.

¹⁾ Tiedot perustuvat työvoimatutkimuksen 1977 taulukkoon 27.

Taulukko 19. Työttömien ja työkyvyttömyyseläkkeen hakijoiden koulutustietojen vertailu (25-64-vuotiaat), ikävakioitu)

koulutus	työttömät työvoima- tutk. pe- rusteella %	palkansaaajina toimineet tk-eläkkeen hakijat	
		tyött. olleet %	ei tyött. olleet %
korkeintaan kansakoulu	82	92	89
keskikoulu tai perusk.	12	6	8
yo-tutkinto	6	2	3
yhteensä	100	100	100

Siviilisääty

Työkyvyttömyyseläkeläisten tai eläkettä hakeneiden joukossa on aikaisemmassa yhteydessä todettu olevan tavallista enemmän eronneita etenkin nuoremmassa ikäryhmässä. Lisäksi työkyvyttömyyseläkettä hakeneet miehet ovat ammatissa toimivaan väestön verrattuna tavallista useammin naimattomia¹⁾. Myös työttömillä korostuvat nämä samat siviilisäätyryhmät. Työvoimatutkimuksen mukaan syksyllä 1977 oli koko työvoimasta 35 prosenttia siviilisäädyltään naimattomia, eronneita tai leskiä, kun taas työttömistä näihin siviilisäätyryhmiin kuului 64 prosenttia²⁾. Samoin helsinkiläisiä pitkäaikaistyöttömiä koskevassa tutkimuksessa havaittiin eronneiden ja naimattomien osuus erittäin suureksi: 77 prosenttia tutkituista henkilöistä sijoittui näihin siviilisäätyryhmiin³⁾.

1) Työkyvyttömät 1970-luvulla, osaraportti III: Perhesuhteet ja asuminen

2) Työvoimatutkimus 1977, taulukko 26

3) Lahelma, Mannila 1981, 46-47

Seuraavassa taulukossa tarkastellaan työttömyyden vaihtelua eri siviilisäätyryhmissä työkyvyttömyyseläkkeen hakijoilla.

Taulukko 20. Työttömänä olleiden haastateltujen osuus siviilisäätyryhmittäin

siviilisääty	miehet		naiset	
	-39	40-64	-39	40-64
naimisissa	20	23	14	14
eronnut tai as.erossa	37	29	(17)	19
naimaton	32	28	16	4
leski	-	(12)	-	19

() ryhmän koko painottamattomilla luvuilla laskien < 20

Taulukosta näkyy, että miehillä ja etenkin alle 40-vuotiailla on eronneiden ja naimattomien joukossa enemmän työttömänä olleita kuin naimisissa olevien ryhmässä. Naisilla erot eivät ole yhtä selviä: vanhemmassa ikäryhmässä eronneiden ja leskien joukossa on jonkun verran enemmän työttömänä olleita kuin naimisissa olevien ryhmässä, mutta selvästi vähiten työttömänä olleita on naimattomien ryhmässä.

Vastaavanlaisia tuloksia on saatu myös Raimo Salokankaan tutkimuksessa, jossa selvitettiin vuonna 1978 mielenterveystoimistoihin ja eräisiin muihin hoitopisteisiin hakeutuneiden asiakkaiden työtaustaa ja sosiaalista tilannetta. Salokankaan aineistossa psykiatriseen hoitoon hakeutuneiden työttömänä olo oli riippuvainen siviilisäädystä siten, että yksinäisten, varsinkin naimattomien ja eronneiden työttömyysaste oli selvästi suurempi kuin naimisissa olevilla. Tässäkin aineistossa kuitenkin poikkeuksen muodostivat naimattomat naiset, joilla työttömien osuus oli pienempi kuin naimisissa olevilla¹⁾.

¹⁾ Salokangas 1980, 225

Työttömyyden siviilisäätyryhmittäisiä eroja on tulkittu mm. työnhakemisen intensiteetin vaihtelulla naimisissa olevien ja toisaalta perheettömien välillä¹⁾. Työttömyyden, siviilisäädyn ja terveydentilan suhteita on puolestaan eräissä aikaisemmissa tutkimuksissa pyritty selittämään elämäntilanteen muutosten ja sosiaalisen tuen merkityksen avulla. Ensinnäkin on esitetty, että elämäntilanteen muutokset, kuten esimerkiksi juuri työttömäksi jääminen, avioero tai puolison kuolema, ja erityisesti niiden kasautuminen aiheuttaisivat terveydellisiä haittoja²⁾. Toisaalta on todettu, että sosiaalinen tuki mm. perheen taholta lieventää työttömyyden aiheuttamaa psykososiaalista painetta; sosiaalisen tuen puuttuessa työttömyys on tavanomaista merkittävämpi terveydellinen uhka³⁾.

1) Sääski 1981, 81-82

2) Ks. esim. Fenwick, Barresi 1981; Linden 1970

3) Ks. esim. Cobb 1974; Gore 1978; LaRocco, House, French 1980

3.1.2. AID-ryhmät

Yhteenvetona edellä esitetyistä työttömyys-työkyvyttömyysketjuun liittyvistä taustatekijöistä ja samalla pohjana seuraavan luvun työttömyys-terveys tarkastelulle kuvataan työttömyyden esiintymistä työkyvyttömyyseläkkeen hakijoiden työhistoriassa vielä AID-analyysin avulla.

AID-analyysi on monimuuttujamenetelmä, joka soveltuu aineiston kuvailuun tai yhdysvaikutusten analysointiin. Analyysissa on yksi selitettävä muuttuja ja yksi tai useampia selittäviä muuttujia. Analyysi etenee siten, että aineisto jaetaan selittävien muuttujien avulla askel askeleelta kahtia siten, että kussakin jaossa muodostuvat kaksi ryhmää poikkeavat toisistaan selitettävän muuttujan suhteen mahdollisimman paljon. (Ks. liite 2.)

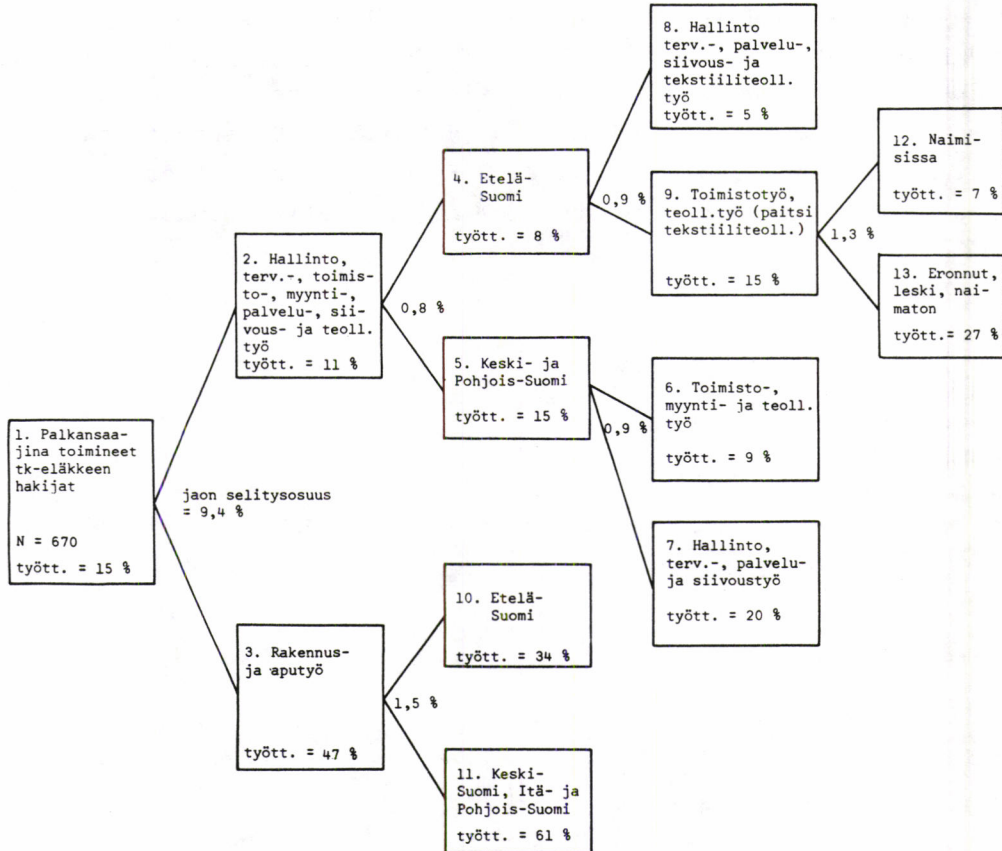
Oheisen AID-analyysin tarkoituksena on siis ennen kaikkea ryhmitellä aineisto terveystuuttujien tarkastelua varten työttömyyden suhteen toisistaan poikkeaviin ryhmiin. Selitettävänä muuttujana analyysissa on eläkkeen hakemista edeltävien neljän vuoden aikana esiintynyt työttömyys. Selittävinä muuttujina ovat mukana edellisessä jaksossa tarkastellut taustatekijät: ikä, ammattiryhmä, peruskoulutus, ammattikoulutus ja siviilissäätö sekä lisäksi asuinalue. Selittävien muuttujien luokittelu sekä analyysissa käytetyt kriteerit on esitetty liitteessä 3.

Koska työttömyyden esiintymisessä ja lisäksi mm. ammattiryhmittelyssä on miesten ja naisten välillä melko suuria eroja, suoritettiin analyysi erikseen kummallekin ryhmälle.

Analyysin tulokset esitetään AID-puun muodossa kuvioissa 19 ja 20. Kuvioista näkyy analyysissa muodostuneet työttömyyden suhteen toisistaan poikkeavat ryhmät. Kunkin ryhmän kohdalle on merkitty ryhmän järjestysnumero (ruudun vasemmassa yläkul-

massa), ryhmään sisältyvät jakajana toimineen muuttujan luokat sekä eläkkeen hakemista edeltäneiden neljän vuoden aikana työttömänä olleiden osuus ko. ryhmässä (tyött.=...). Ryhmien kokoa ei ole merkitty näkyviin, koska AID-analyysissa, kuten haastatteluaineiston analysoinnissa ylipäättään, on käytetty painotettuja lukuja. Kaikkien analyysiin sisältyvien tapaus-ten painottamaton lukumäärä näkyy kuitenkin analyysin ensimmäisen ryhmän kohdalla, ja analyysissa edellytettiin, että kussakin muodostuvassa ryhmässä on vähintään 30 tapausta painottamattomilla luvuilla laskien. Ryhmäkohtaisten tietojen lisäksi kuvioihin on merkitty kunkin jaon selitysosuus.

Kuvio 19. AID-puu: työttömänä olleiden osuus eri ryhmissä. Palkansaaajina toimineet työkyvyttömyyseläkettä hakaneet naiset

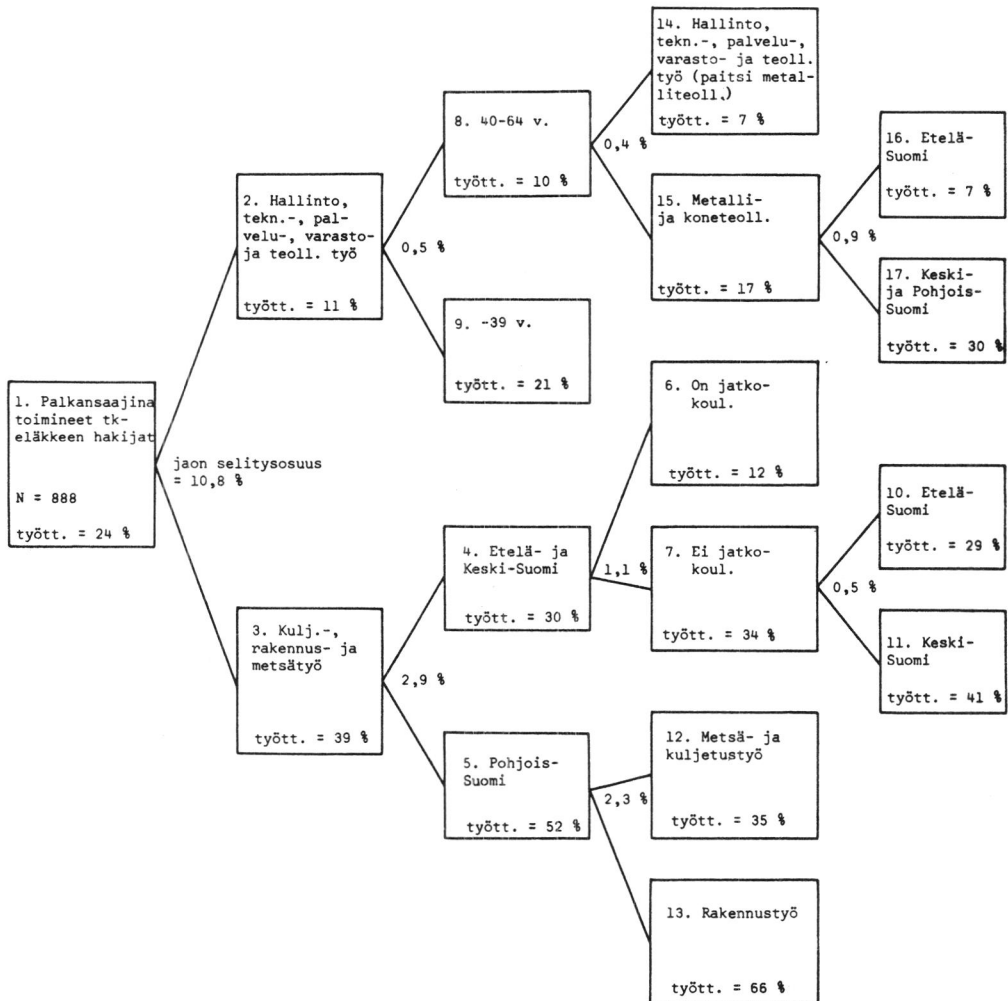
Naisten AID-analyysin selitysosuus on 14,8 prosenttia. Analyysin avulla saatu kuva työttömyyden kytkeytymisestä eri taustatekijöihin on varsin selkeä. Parhaiten jaottelevana tekijänä analyysissä on ammattiryhmä: rakennus- ja aputöissä työskennelleistä työkyvyttömyyseläkkeen hakijoista 47 prosenttia on ollut työttömänä, sen sijaan muista ammattiryhmistä vain 11 prosenttia. Näin muodostuneista ryhmistä kumpikin jakautuu alueen mukaan: Etelä-Suomessa asuvista harvemmat ovat olleet työttöminä kuin muualla Suomessa asuvista.

Korkein työttömänä olleiden osuus, 61 prosenttia, onkin Keski-Suomen sekä Itä- ja Pohjois-Suomen alueen rakennustyötä tehneillä naisilla; alhaisin, 5 prosenttia, sen sijaan on Etelä-Suomessa hallinnollista tai terveydenhuoltotyötä, myyntityötä, palvelutyötä, siivoustyötä tai tekstiiliteollista työtä tehneillä.

Muiden kuin rakennus- ja aputöiden ryhmään kuuluvien osalta havaitaan, että niissä ammattiryhmissä, joissa Etelä-Suomen työkyvyttömyyseläkettä hakeneilla naisilla on esiintynyt vähän työttömyyttä on Keski- ja Pohjois-Suomen alueen naisilla esiintynyt paljon työttömyyttä.

Ammatin ja alueen lisäksi analyysiin sisällytetyistä selittävästä muuttujista vain siviilisääty esiintyy jakajana. Etelä-Suomen toimistotyötä tai teollista työtä (tekstiiliteollisuutta lukuun ottamatta) tehneistä naimisissa olevista naisista alle 10 prosenttia on ollut työttömänä, kun sen sijaan saman ammatti- ja alueryhmän eronneista, leskistä ja naimattomista lähes 30 prosenttia on ollut työttömänä eläkkeen hakemista edeltäneiden neljän vuoden aikana.

Kuvio 20. AID-puu: työttömänä olleiden osuus eri ryhmissä. Palkansaaajina toimineet työkyvyttömyyseläkettä hakeneet miehet

Miehillä oheisen AID-analyysin selitysosuus on 19,4 prosenttia. Parhaiten jaottelevana tekijänä on samoin kuin naisillakin ammattiryhmä. Kuljetus-, rakennus- ja metsätyötä tehneistä työkyvyttömyyseläkettä hakeneista 39 prosenttia ja muista 11 prosenttia on ollut työttömänä. Jälkimmäinen ryhmä, lähinnä palvelu- ja teollisuustyön ammateista koostuva, jakautuu edelleen iän mukaan: 40 vuotta täyttäneistä harvemmat kuin nuoremmista ovat olleet työttöminä. Työttömänä olleita onkin vähiten, 7 prosenttia, 40 vuotta täyttäneiden hallinnollista työtä, myynti- tai palvelutyötä, varastotyötä sekä teollista työtä (metalliteollisuutta lukuun ottamatta) tehneiden ryhmässä.

Kuljetus-, rakennus- ja metsätyön ryhmässä alue esiintyy merkittävänä jakajana: Itä- ja Pohjois-Suomi erottuu omaksi korkeamman työttömyyden alueeksi. Tältä alueelta löytyy kaikkein useimmin työttömänä ollut ryhmä: pohjois- ja itä-suomalaiset rakennustyötä tehneet miehet, joista 66 prosenttia on ollut työttömänä eläkkeen hakemista edeltäneiden neljän vuoden aikana.

Etelä- ja Keski-Suomessa korkean työttömyyden ammateissa koulutuksella on selvä yhteys työttömyyden esiintymiseen. Tämän alueen ammattikoulutusta saaneista kuljetus-, rakennus- tai metsätyötä tehneistä vain 12 prosenttia on ollut työttömänä, vailla ammattikoulutusta olevista sen sijaan 34 prosenttia. Jälkimmäinen ryhmä jakautuu vielä uudelleen alueen mukaan: vailla jatkokoulutusta olevista kuljetus-, rakennus- ja metsätyötä tehneistä eteläisimmässä osassa maata asuvat ovat olleet työttöminä hieman harvemmin kuin Keski-Suomessa asuvat.

Näihin AID-analyysissä muodostuneisiin, työttömyyden suhteen toisistaan poikkeaviin eläkkeenhakijaryhmiin palataan seuraavassa jaksossa työttömyyden ja eläkkeenhakijoiden terveyden tarkastelussa.

3.2. TYÖTTÖMYYS JA ELÄKKEEN HAKIJOIDEN TERVEYS

Edellä tarkasteltiin työttömyyttä eläkkeen hakijoiden työhistoriassa ainoastaan joidenkin yleisemmin työttömyyteen liittyvien rakenteellisten tekijöiden suhteen - etsittiin alueita, ammatteja, koulutus- ja ikäryhmiä, joissa työttömyyden esiintyminen on ollut yleisintä. Tässä luvussa liitetään tarkasteluun mukaan eläkkeen hakijoiden terveys. Tarkastelu perustuu pääosin edellä AID-analyysin avulla hahmotettuihin ryhmiin; aluksi kuitenkin selvitetään yleisemmin ikä- ja sukupuoliryhmittäin työttömyyden esiintymistä eri sairauksien vuoksi eläkettä hakeneiden työhistoriassa.

3.2.1. Eläkkeen hakijoiden työttömyys ja työkyvyttömyyden syynä oleva sairaus

Jaksossa 1.1.4. esitettiin joitakin tutkimusraportteihin perustuvia tietoja työttömyyden ja terveydentilan suhteesta. Työttömyyden terveydelle aiheuttamien haittavaikutusten on todettu yleensä olevan psyykkisiä tai psykosomaattisia. Toisaalta niin psyykkisen kuin fyysisenkin terveydentilan heikkenemisen on katsottu altistavan työttömäksi joutumiselle ja estävän tai vaikeuttavan uudelleen työllistämistä. Seuraavassa pyritään työttömyyden ja sairauksien suhdetta valottamaan selvittämällä minkälaisiin työkyvyttömyyden syihin työttömyys tavallisimmin liittyy.

Yleisimmät työkyvyttömyyden syynä esiintyvät tautiryhmät ovat mielenterveyden häiriöt, tuki- ja liikuntaelinten sairaudet sekä sydän- ja verenkiertoelinten taudit. Nämä kolme ryhmää kattavat kolme neljäsosaa kaikista työkyvyttömyyseläketapauksista (ks. jakso 1.1.3.). Taulukossa 21 esitetään työttömyyden esiintyminen näihin yleisimpiin tautiryhmiin sijoittuvilla työkyvyttömyyseläkkeen hakijoilla. Diagnoosit on ryhmitelty rekisteriin merkityn eli eläkehakemukseen liittyneessä lääkärintodistuksessa mainitun pääasiallisen työkyvyttömyyden syyn mukaan.

Taulukko 21. Työttömänä olleiden haastateltujen osuus tautiryhmittäin (%)

tautiryhmä	miehet			naiset		
	-39	40-49	50-64	-39	40-49	50-64
mielenterveyden häiriöt	38	29	23	23	22	5
verenkiertoelinten sairaudet	19	25	21	(11)	13	21
tuki- ja liikuntaelinten sairaudet	35	27	30	24	18	13
muut tautiryhmät	19	18	19	1	11	13
kaikki	28	23	23	15	16	15

() ryhmän koko painottamattomilla luvuilla laskien < 20

Edellä olevasta taulukosta havaitaan, että työttömyys korostuu lähinnä kahden tautiryhmän, mielenterveyden häiriöiden sekä tuki- ja liikuntaelinten sairauksien vuoksi eläkettä hakeneiden työhistoriassa. Erityisesti alle 40-vuotiaista miehistä, mutta jossain määrin myös kaikista alle 50-vuotiaista mielenterveyden häiriöiden vuoksi eläkettä hakeneista on keskimääräistä useampi ollut työttömänä ennen eläkkeen hakemista. Samoin tuki- ja liikuntaelinten sairauksien vuoksi eläkettä hakeneiden miesten joukossa työttömänä olleiden osuus on keskimääräistä korkeampi. Muista ryhmistä poiketen 50-64-vuotiailla naisilla eniten työttömänä olleita on kuitenkin verenkiertoelinten sairauksien vuoksi eläkettä hakeneiden joukossa.

Työkyvyttömyys ei useinkaan ole seurausta vain yhdestä sairaudesta tai vammasta, monesti on kysymys usean eri sairauden aiheuttamasta terveydentilan heikkenemisestä. Tässä tutkimuksessa noin 70 prosenttia kaikista haastatelluista mainitsi

Kuten seuraavasta taulukosta näkyy, miehillä työttömyys on yleisintä niiden joukossa, jotka kokevat työkyvyttömyytensä ainakin kolmen eri sairauden yhteisseurauksena. Sen sijaan naisilla työttömyyden ja sairauksien lukumäärän välillä ei vastaavanlaista yhteyttä näy lainkaan alle 40-vuotiaiden ikäryhmässä, ja vanhemmassakin ikäryhmässä työttömänä olleita on monisairauksisten joukossa vain hieman muita enemmän.

Taulukko 22. Työttömänä olleiden haastateltujen osuus sairauksien lukumäärän mukaan (%)

sairauksien lkm	miehet		naiset	
	-39	40-64	-39	40-64
1 sairaus	26	22	16	12
2 sairautta	29	20	16	16
3 sairautta tai enemmän	37	30	-	15
kaikki	28	23	15	15

Monisairauksisten miesten muita yleisempi työttömyys näkyy myös tarkasteltaessa edellisessä luvussa kohdassa 3.1.2. esitettyistä AID-ryhmistä niitä, jotka liittyvät korkeamman työttömyysasteen ammatteihin. Kun katsotaan miesten AID-puussa kuljetus-, rakennus- ja metsätyön ryhmästä (ryhmä 3) haaraantuvia neljää ryhmää: Etelä- ja Keski-Suomen jatkokoulutetut (ryhmä 6), ei jatkokoulutetut (ryhmä 7) sekä Pohjois-Suomen metsä- ja kuljetustyön tekijät (ryhmä 12) ja rakennustyöntekijät (ryhmä 13), havaitaan että niissä ryhmissä, joissa työttömänä olleita on eniten on myös eniten vähintään kolme eri sairautta ilmoittanutta (ks. taulukko 23).

Taulukko 23. Työttömyys ja sairauksien lukumäärä eräissä miesten AID-ryhmissä

AID-ryhmä	työttömänä olleita (%)	3 tai useampia sairauksia ilmoitta- neita (%)
6. metsä-, rak.- ja kuljetustyö; Etelä- ja Keski-Suomi; on jatkokoulutusta	12	18
7. metsä-, rak.- ja kuljetustyö; Etelä- ja Keski-Suomi; ei jatkokoulutusta	34	28
12. metsä- ja kuljetustyö; Pohjois-Suomi	35	27
13. rakennustyö; Pohjois-Suomi	66	32

Edellä oleva taulukko koski siis korkeamman työttömyyden ammattiryhmiä. Alhaisemman työttömyyden ammattiryhmistä koostuvissa AID-ryhmissä sairausmuuttajien ja työttömyyden suhde on josain määrin toisenlainen; tästä lähemmin seuraavassa yksityiskohtaisemmassa AID-ryhmien tarkastelussa.

3.2.2. Terveystilamuuttajat AID-ryhmissä

Eläkkeenhakijoiden työttömyyden ja terveyden suhteiden tarkastelun pohjaksi suoritettiin edellä jaksossa 3.1.2. selostettu AID-analyysi. Tutkimusaineisto jaettiin työttömyyteen liittyvien taustamuuttajien avulla ryhmiin, jotka poikkeavat toisistaan mahdollisimman paljon työttömyyden suhteen. AID-analyysin tarkoituksena oli siis jaotella aineisto terveydentilamuuttajien tarkastelua varten siten, että työttömyystilanne tulisi tarkastelussa mahdollisimman laajasti huomioon otetuksi.

Seuraavassa tarkastelussa on pienimmät AID-pääteryhmät jätetty pois; tarkasteltavissa ryhmissä on kumpienkin, sekä työttömänä olleiden että ei työttömänä olleiden henkilöiden painottamaton lukumäärä yli kaksikymmentä. Miehillä tarkastelun kohteena ovat alhaisemman työttömyyden ryhmät 14 (7 % työttömänä olleita) ja 9 (21 % työttömänä olleita) sekä korkeamman työttömyysasteen ammateista koostuvat ryhmät 7 (34 % työttömänä olleita), 12 (35 % työttömänä olleita) ja 13 (66 % työttömänä olleita).

Seuraavassa taulukossa esitetään yleisimpien työkyvyttömyyden syiden jakauma miesten AID-ryhmien työttömänä olleilla ja ei työttömänä olleilla.

Taulukko 24. Työkyvyttömyyden syy eräissä miesten AID-ryhmissä

AID-ryhmä ja työttömänä olleiden osuus ko. ryhmässä (%)		tautiryhmä ¹⁾				
		V	VII	XIII	muut	yht.
<u>14.</u> hallinto, palv., varastotyö, teoll.työ (paitsi metallit.); 40-64 v. (7 %)	tyött.	21	18	41	20	100 %
	ei tyött.	7	36	27	30	100 %
<u>9.</u> hallinto, palv., varastotyö, teoll.työ; -39 v. (21 %)	tyött.	50	-	27	23	100 %
	ei tyött.	27	10	13	50	100 %
<u>7.</u> metsä-, rak.- ja kulj.työ; Etelä- ja Keski-Suomi; ei jatkokoul. (34 %)	tyött.	13	28	36	23	100 %
	ei tyött.	8	23	35	34	100 %
<u>12.</u> metsä- ja kulj.työ; Pohjois-Suomi (35 %)	tyött.	8	23	40	29	100 %
	ei tyött.	9	24	40	27	100 %
<u>13.</u> rakennustyö; Pohjois-Suomi (66 %)	tyött.	9	37	42	12	100 %
	ei tyött.	8	48	29	15	100 %

- 1) V = mielenterveyden häiriöt
 VII = verenkiertoelinten sairaudet
 XIII = tuki- ja liikuntaelinten sairaudet

Taulukosta 24 voidaan havaita joitakin eroja työkyvyttömyyden syynä olevan sairauden ja työttömyyden kytkennässä eri AID-ryhmien välillä. Matalamman työttömyyden ryhmissä 14 ja 7 työttömänä olleilla mielenterveyden häiriöiden osuus korostuu voimakkaasti ja myös tuki- ja liikuntaelinten sairauksia on työttömänä olleilla enemmän kuin ei työttömänä olleilla. Ryhmässä 14, jossa työttömyys on ollut kaikkein harvinaisinta, mielenterveyden häiriöt esiintyvät työkyvyttömyyden syynä työttömänä olleilla kolme kertaa niin usein kuin ei työttömänä olleilla. Korkeamman työttömyyden ryhmissä, erityisesti Pohjois-Suomeen sijoittuvissa ryhmissä 12 ja 13 mielenterveyden häiriöt ovat sen sijaan yhtä yleisiä sekä työttömillä että ei työttömillä, ja tuki- ja liikuntaelinten sairauksienkin esiintymisessä on eroa ainoastaan ryhmän 13 työttömillä ja ei työttömillä.

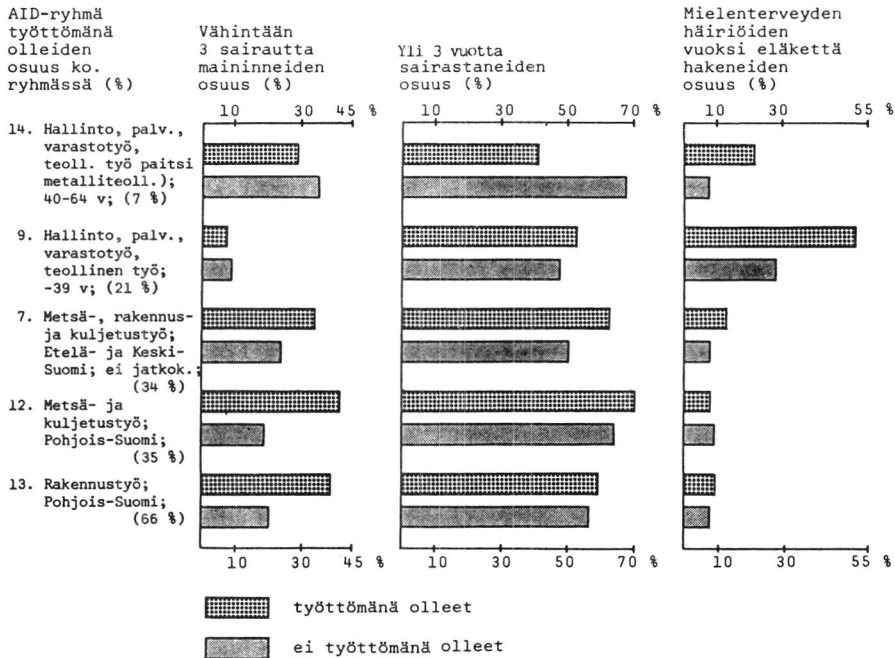
Työkyvyttömyyden syyn ohella tarkastellaan seuraavassa myös sairauden keston yhteyttä työttömyyteen. Tapaturmia ja muita äkillisiä sairauksia lukuun ottamatta työkyvyn heikkeneminen siinä määrin, että se aiheuttaa työkyvyttömyyseläkkeelle hakeutumisen on usein varsin pitkä prosessi. Tämän tutkimuksen haastatellut ovat ilmoittaneet tunteneensa ensimmäisiä oireita työkyvyttömyyden aiheuttaneesta sairaudesta keskimäärin kahdeksan vuotta ennen eläkkeen hakemista. Sairausaika vaihtelee kuitenkin suuresti sairauden laadun ja myös monien muiden tekijöiden kuten hakijan iän ja työn mukaan.

Koko haastatteluaineistossa on myös havaittavissa, että sairauden kesto ja sairauksien lukumäärä liittyvät toisiinsa siten, että niillä, joilla on paljon sairauksia on myös pitkä sairaushistoria. Tämä korrelaatio näkyy myös seuraavalla sivulla olevassa AID-ryhmien terveysmuuttujia koskevassa kuviossa.

Kuviossa 21 esitetään rinnan vähintään kolme sairautta maininneiden, yli kolme vuotta sairastaneiden sekä mielenterveyden häiriöiden vuoksi eläkettä hakeneiden osuudet työttömänä

ja ei työttömänä olleilla miehillä viidessä AID-ryhmässä. Tiedot sairauksien lukumäärästä ja kestosta perustuvat haastattelutietoihin, työkyvyttömyyden syy puolestaan rekisteritietoihin. Sairauden kesto on laskettu vähentämällä eläkepäätösvuodesta se vuosi, jolloin haastateltu ilmoitti sairauden tai vamman saaneen alkunsa tai havainneensa siitä ensimmäisiä oireita.

Kuvio 21. Sairausmuuttujat eräissä miesten AID-ryhmissä

Edellä olevassa kuviossa on havaittavissa vastaavia eroja eri AID-ryhmien välillä kuin taulukon 24 tautiryhmien jakaumissa. Niissä ryhmissä, joissa työttömyys on ollut yleisempää eli metsä-, rakennus- ja kuljetustyön ryhmissä (ryhmät 7, 12 ja 13)

monisairauksisia ja pitkään sairastaneita henkilöitä on enemmän työttömänä olleiden kuin ei työttömänä olleiden joukossa. Korkeimman työttömyyden ryhmässä, Pohjois-Suomen rakennustyötä tehneillä (ryhmä 13) ei sairauden kestossa kuitenkaan ole juuri eroa työttömyyden mukaan jaoteltuna. Mikäli mittariksi valitaan heikentyneen työkyvyn aika, eli se aika ennen eläkepäätöstä, jolloin haastateltu katsoi terveytensä heikenneen siinä määrin, että se häytti työssä suoriutumista, ero työttömänä olleiden ja ei työttömänä olleiden välillä näkyy selvemmin. Ryhmän 13 työttömänä olleista noin 50 prosenttia on kärsinyt heikentyneestä työkyvystä yli kolme vuotta ennen eläkepäätöstä, ei työttömänä olleista sen sijaan vain 40 prosenttia.

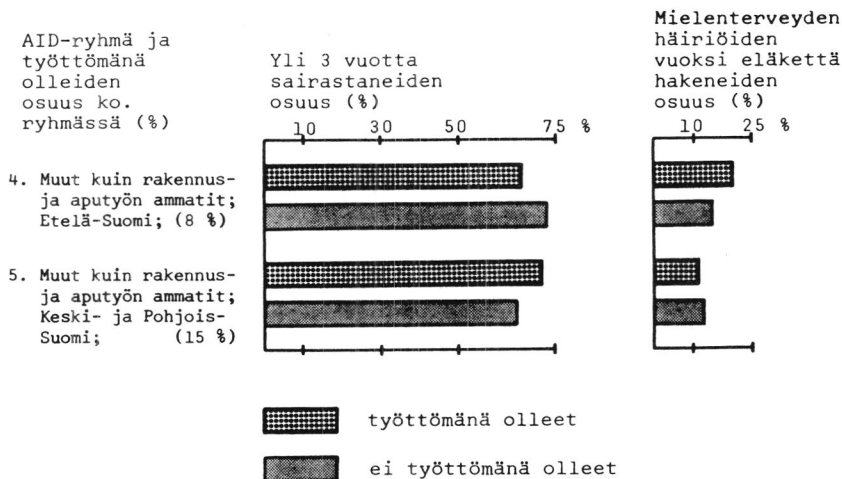
Edellisistä korkean työttömyyden ryhmistä poiketen kaikkein alhaisimman työttömyyden ryhmässä (ryhmä 14) työttömyys näyttää pikemminkin liittyvän tavallista lyhyempään sairausaikaan, ja kuten taulukon 24 yhteydessä jo todettiin, lähinnä mielen-terveyden häiriöihin.

Vastaavia havaintoja löytyy myös naisten AID-ryhmistä, joskin työttömänä olleiden pieni lukumäärä asettaa ryhmien tarkastelulle rajoituksia. Naisten AID-ryhmistä onkin seuraavassa kuviossa mukana vain kaksi: ryhmät 4 ja 5 eli Etelä-Suomeen sekä Keski- ja Pohjois-Suomeen sijoittuvat alhaisemman työttömyyden ammattiryhmät. Ryhmässä 4 työttömänä olleita on 8 prosenttia, ryhmässä 5 hieman enemmän eli 15 prosenttia. (Ks. kuvio 19 s. 74)

Kuviossa 22 esitetään näissä kahdessa naisten AID-ryhmässä työttömyyden mukaan jaoteltuna yli kolme vuotta sairastaneiden sekä mielen-terveyden häiriöiden vuoksi eläkettä hakeneiden osuudet. Kun kuvion perusteella verrataan muun kuin rakennus- ja aputyön piiriin kuuluvia, eli alhaisemman työttömyyden ammattiryhmiä Etelä-Suomessa ja toisaalta Keski- ja Pohjois-Suomen alueella, havaitaan että etelässä työttömät

ovat lyhyemmän aikaa sairastaneita ja useammin mielenterveyden häiriöiden vuoksi eläkettä hakeneita kuin ei työttömänä olleet; pohjoisempana työttömät sen sijaan ovat pitempään sairastaneita ja harvemmin mielenterveyssyistä eläkettä hakeneita. Naisten korkeimman työttömyyden AID-ryhmässä, Keski- ja Pohjois-Suomen rakennus- ja aputyötä tehneillä (ryhmä 11 kuviossa 19) työttömyyden liittyminen pitkäaikaiseen sairastavuuteen ja muihin tauteihin kuin mielenterveyden häiriöihin käy vielä selvemmin esille; ryhmän pienen koon vuoksi sitä ei kuitenkaan ole liitetty oheiseen kuvioon.

Kuvio 22. Sairausmuuttujat eräissä naisten AID-ryhmissä

Oheisen AID-ryhmien tarkastelun perusteella työttömyyden ja terveyden kytkennät vaikuttavat siis eri työttömyystilanteissa erilaisilta. Työttömyyden seurauksia ja työttömyyttä elämäntilanteena käsittelevässä kirjallisuudessa korostetaan juuri työttömyystilanteiden ja työttömän ympäristön, elinyhteisön merkitystä työttömyyden kokemisessa¹⁾. Olavi

¹⁾ Ks. esim. Jyrkämä 1978, Rostila 1980

Parvikko kirjoittaa, että "on ilmeistä, että Helsingin seudulla, missä työttömyysaste on jatkuvasti ollut alhaisempi kuin suurimmassa osassa muuta Suomea, työttömänä oleminen on toisenlaista. Riski leimautua "laiskuriksi" tai omasta työttömyydestään vastuussa olevaksi muuttuu työttömyysasteen mukaan: jos työttömyyttä on vähän, työnnetään vastuu asiasta herkemmin työttömän niskoille kuin jos vaikkapa työttöminä olisi joka viides paikkakunnan työikäinen."¹⁾

Tämänkaltainen näkemys työttömyystilanteen merkityksestä työttömyyden kokemiselle ja sen seurauksille sopii varsin hyvin yhteen edellä esitettyjen tulosten kanssa. Oheisen aineiston alhaisemman työttömyysasteen ryhmien työttömille ominainen keskimääräistä lyhyempi, työttömyyden aikana tai sen jälkeen alkanut ja lähinnä mielenterveyden häiriöihin liittyvä sairastavuus voitaisiin näin tulkita pitkälti työttömyyden aiheuttamaan kulumisprosessiin liittyväksi. Korkeamman työttömyysasteen ryhmissä työttömät ovat sen sijaan ei työttömänä olleita useammin monisairauksisia, pitkään sairastaneita henkilöitä, eivätkä psyykkiset sairaudet ole heillä korostuneesti esillä työkyvyttömyyden syynä. Nämä seikat saattaisivat viitata siihen, että kyseisissä varsin raskaiden ruumiillisten töiden piiriin kuuluvissa ryhmissä terveyden heikkeneminen olisi myös työttömänä olleilla lähinnä työn kuluttavuuteen liittyvää, ja työttömyys olisi siten tulkittavissa pikemminkin vajaakuntoisuuden aiheuttaman heikentyneen kilpailukyvyn ilmentymäksi.

Varsinaisia johtopäätöksiä työttömyyden ja terveyden vaikutussuhteista ei oheisen aineiston perusteella kuitenkaan voida tehdä; niinpä edellä esitettyjä tutkimushavaintoihin pohjautuvia käsityksiä sairaushistorian ja työttömyyden suhteista eri työttömyystilanteissa onkin pidettävä vain olettamuksina. Näihin olettamuksiin palataan kuitenkin vielä raportin viimeisessä, yhteenvetoluvussa, jossa mm. verrataan oheisen työttömyys-terveystarkastelun tuloksia ja rekisteriaineistossa havaittuja TEL- ja LEL-ryhmien välisiä eroja.

¹⁾ Parvikko 1981, 149

3.3. TYÖTTÖMYYDEN KESTO ELÄKKEEN HAKEMISTA EDELTÄNEIDEN NELJÄN VUODEN AIKANA

Edellisessä jaksossa todettiin työkyvyttömyyseläkkeen hakijoiden terveyshistorian ja työttömyyden suhteissa joitakin työttömyyden yleisyyteen, lähinnä ammattiryhmiin ja alueisiin liittyviä eroja. Kuten aiemmin johdantojaksossa ja toisaalta rekisteriaineiston työttömyysavustuspäivien lukumäärän tarkastelun yhteydessä jo korostettiin, työttömyysympäristön ja työttömän ominaisuuksien ohella työttömyyden kestolla on suuri merkitys työttömyyden ja terveyden välisissä suhteissa. Heikentynyt terveys saattaa vaikuttaa työttömyyden pitkäaikaistumiseen ja toisaalta työttömyyden pitkittyminen saattaa olla ratkaiseva tekijä terveyden heikkenemisessä ja pysyvässä työmarkkinoilta syrjäytymisessä.

Seuraavassa tarkastellaan työttömyyden kestoa haastatelluilla työkyvyttömyyseläkkeen hakijoilla eläkkeen hakemista edeltäneiden neljän vuoden aikana. Haastatelluilta ei kysytty erillisten työttömyysjaksojen pituutta vaan ainoastaan työttömyyden kokonaiskestoa kyseisenä ajanjaksona. Koska kysymyksessä oli useamman vuoden takaisen ajanjakson muisteleminen, on vastausten tarkkuuteen kuitenkin syytä suhtautua varauksella. Niinpä seuraavassa pitäydytäänkin varsin karkeassa työttömyyden keston luokittelussa: lähinnä tarkastellaan yli ja alle puoli vuotta kestänyttä työttömyyttä.

3.3.1. Pitkäaikaistyöttömyys eri eläkkeenhakijaryhmissä

Ikä ja sukupuoli

Kaikista työttömänä olleista haastatelluista on noin puolet ollut työttömänä yli kuusi kuukautta eläkkeen hakemista edeltäneiden neljän vuoden aikana. Seuraavalla sivulla olevasta taulukosta käy ilmi, että nuorinta ikäryhmää lukuun ottamatta naiset ovat miehiä useammin olleet pitkään työttöminä.

Taulukko 25. Yli kuusi kuukautta työttömänä olleiden osuus kaikista eläkkeen hakemista edeltäneiden neljän vuoden aikana työttömänä olleista haastatelluista (%)

ikäryhmä	miehet	naiset
-39 v.	49	35
40-49 v.	53	79
50-64 v.	47	62
kaikki	48	62

Naisilla pitkään työttömänä olleita on selvästi vähiten alle 40-vuotiaiden ryhmässä, sen sijaan miehillä ei ikäryhmittäistä vaihtelua ole kovinkaan paljoa: myös nuorimmat ikäryhmän työttömänä olleista miehistä noin puolella työttömyys on kestänyt yli kuusi kuukautta.¹⁾

Miesten osalta tulos poikkeaa kaikkien työttömien työnhakijoiden työttömyyden kestoa koskevista tilastotiedoista: niiden mukaan pitkäaikaistyöttömyys on yleisintä vanhemmissa ikäryhmissä (ks. s. 4). Joskaan tiedot eivät ole täysin vertailukelpoisia - työttömyystilastoissa on kyse yhtäjaksoisesta työttömyydestä ja tässä tutkimuksessa työttömyyden kokonaiskestosta - tulokset viittaavat siihen, että erityisesti nuoremmat pitkäaikaistyöttömät tavallista herkemmin hakeutuisivat työkyvyttömyyseläkkeelle. Myös rekisteriaineiston tulokset tukevat tätä käsitystä: työttömyysavustuspäivien lukumäärän ero työkyvyttömien ja vertailuryhmän välillä on suurin nuorimmassa ikäryhmässä (ks. s. 48-49).

¹⁾ Myös rekisteriaineiston työttömänä olleista TEL-ryhmän miehistä alle 40-vuotiaat ovat muita useammin saaneet työttömyysavustusta yhteensä puoli vuotta vuosina 1972-1976, sen sijaan LEL-ryhmän miehillä ja sekä TEL-että LEL-ryhmän naisilla pitkään avustusta saaneita on eniten vanhemmissa ikäryhmissä.

Eläkelaki

Koska haastatteluaineistossa on työttömänä olleita lukumääräisesti liian vähän varsinaista ammattiryhmittäistä työttömyyden keston tarkastelua varten, esitetään tässä yhteydessä ainoastaan eläkelain mukaiset tiedot työttömyyden kestosta.

Yli kuusi kuukautta työttömänä olleiden osuudet kaikista TEL- tai LEL-ryhmän työttömänä olleista haastatelluista ovat seuraavat:

	miehet	naiset
TEL	53 %	54 %
LEL	46 %	74 %

Luvuista havaitaan, että naisilla pitkään työttömänä olleita on LEL-ryhmässä huomattavasti enemmän kuin TEL-ryhmässä; miehillä ero on päinvastainen, joskin varsin pieni.

Tämä havainto poikkeaa rekisteriaineistoa koskevista tuloksista: rekisteriaineistossa avustuspäivien lukumäärä on LEL-aloilla TEL-aloja suurempi myös miehillä (ks. taulukko 7 s. 47). Aineistojen ero johtunee työttömyyden erilaisesta määrittelystä: rekisteriaineistossa tarkastellaan vain työttömyysavustuskautta, haastatteluaineistossa työttömyyttä ylipäänsä. Työvoimaministeriön tilastojen mukaan työttömyysavustuksen pituus on pisin LEL-aloilla, kun taas kaikista työttömistä työnhakijoista teollisen työn ryhmään eli lähinnä TEL:n piiriin kuuluvista muita useammat ovat olleet yli puoli vuotta työttöminä¹⁾.

1) Esimerkiksi vuonna 1975 oli työvoimaministeriön tilaston mukaan yli 90 päivää työttömyysavustusta saaneita maa- ja metsätalouden sekä rakennustyön ryhmässä 25 % ja teollisen työn ryhmässä 15 % kaikista avustusta saaneista. Saman vuoden toukokuussa oli kaikista työttömistä työnhakijoista ollut yli 26 viikkoa työttömänä rakennustyön ryhmässä 19 % ja teollisen työn ryhmässä 27 %.

AID-ryhmät

Edellisissä jaksoissa tarkastellut AID-ryhmät noudattivat karkeasti TEL-LEL jakoa: alhaisemman työttömyyden ryhmät muodostuivat lähinnä TEL:n piiriin kuuluvista ammateista, korkeamman työttömyysasteen ryhmät puolestaan LEL-aloista. Seuraavasta taulukosta käykin ilmi, että pitkään työttömänä olleiden määrät vaihtelevat AID-ryhmissä samoin kuin eläkelakiryhmissä.

Taulukko 26. Yli 6 kuukautta työttömänä olleiden osuus eri AID-ryhmien työttömänä olleista (%)

AID-ryhmä	yli 6 kk tyött. olleita
miehet	
14. hallinto, palv., varastotyö, teoll. työ (paitsi metallit.); 40-64 v.	58
9. hallinto, palv., varastotyö, teoll. työ; -39 v.	52
7. metsä-, rakennus- ja kuljetustyö; Etelä- ja Keski-Suomi; ei jatkokoul.	52
12. metsä- ja kuljetustyö; Pohjois-Suomi	43
13. rakennustyö; Pohjois-Suomi	47
naiset	
4. muut kuin rakennus- ja aputyön ammatit; Etelä-Suomi	69
5. muut kuin rakennus- ja aputyön ammatit; Keski- ja Pohjois-Suomi	54
11. rakennus- ja aputyö; Keski- ja Pohjois-Suomi	78

Alhaisimman työttömyysasteen ja lähinnä TEL-ammattien piiriin kuuluvissa ryhmissä 14 ja 9 yli puolella työttömänä olleista miehistä työttömyys on kestänyt yli 6 kuukautta. Myös ryhmässä 7 eli pääasiassa LEL-aloille sijoittuvassa Etelä- ja Keski-Suomen ryhmässä yli puolet työttömistä on ollut pitkään työt-

töminä. Sen sijaan Pohjois-Suomen metsä-, kuljetus- ja rakennustyön ryhmissä (12 ja 13) alle puolet työttömänä olleista on ollut yli 6 kuukautta työttömänä.

Naisilla eniten pitkään työttömänä olleita on LEL-alalle sijoittuvassa ryhmässä 11. Lähinnä TEL-ammattien ryhmissä 4 ja 5 yli 6 kuukautta työttömänä olleita on selvästi enemmän alhaisimman työttömyysasteen eli Etelä-Suomen ryhmän työttömänä olleiden joukossa.

Havaitut AID-ryhmien erot työttömyyden kestossa viittaavat mahdollisiin työttömyyden keston ja eläkkeen hakijoiden sairaushistorian kytkentöihin; näitä pyritään seuraavassa tarkemmin hahmottamaan.

3.3.2. Työttömyyden kesto ja työkyvyttömyyseläkkeen hakijoiden terveys

Aiemmin todettiin mielenterveyden häiriöiden ja tuki- ja liikuntaelinten sairauksien vuoksi eläkettä hakeneiden olleen muita useammin työttöminä (ks. jakso 3.2.1.). Lahelman ja Mannilan selvityksen mukaan nämä sairaudet liittyvät myös erityisesti pitkäaikaistyöttömyyteen: helsinkiläisistä pitkäaikaistyöttömistä 80 prosentilla oli jokin lääkärin diagnosoima sairaus, ja selvästi yleisimpiä olivat juuri edellä mainitut sairausryhmät, mm. verenkiertoelinten sairaudet muodostivat huomattavasti pienemmän ryhmän¹⁾.

Seuraavassa tarkastellaankin lähinnä työttömyyden keston yhteyttä työkyvyttömyyden syyhyn sekä sairausajan pituuteen. Työttömyyden keston vaihtelua terveydentilamuuttujien suhteen selvitetään aluksi AID-analyysin avulla ja sen jälkeen täsmennetään analyysin antamaa kuvaa parhaiten aineistoa jakavien

¹⁾ Lahelma, Mannila 1981, 83-87

muuttujien osalta. Työttömänä olleiden haastateltujen naisten suhteellisen pienen lukumäärän vuoksi, työttömyyden keston ja sairaushistorian tarkastelu koskee vain miehiä.

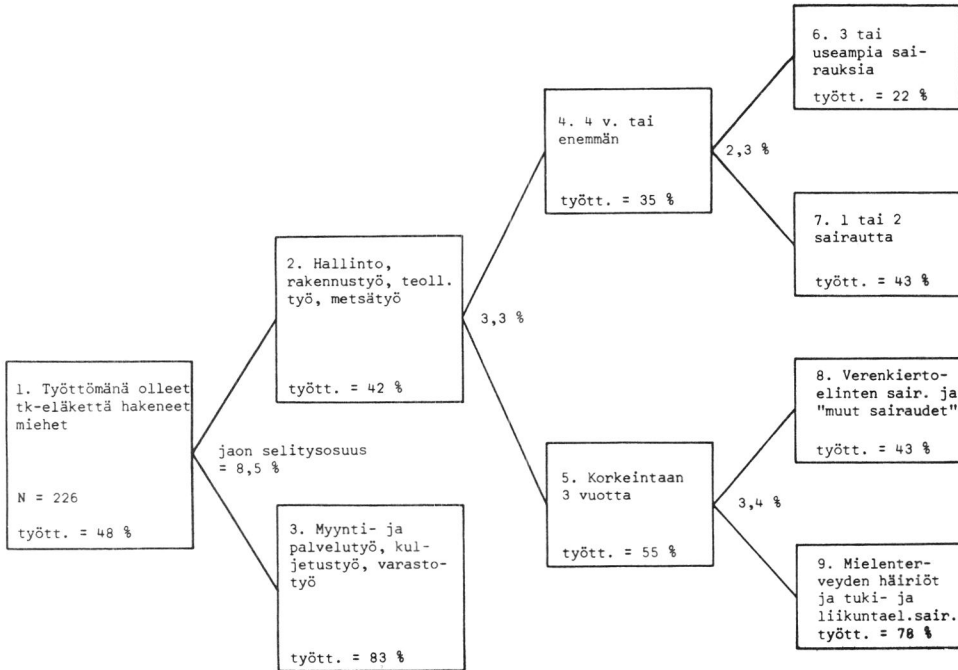
AID-analyysi työttömyyden kestosta

Oheisessa AID-analyysissä ovat mukana eläkkeen hakemista edeltäneiden neljän vuoden aikana työttömänä olleet miehet. Selitettävänä muuttujana analyysissä on työttömyyden kesto. Työttömyyden kesto on luokiteltu kahtia - yli ja alle kuusi kuukautta - samoin kuin edellä esitetyissä taulukoissa. Niin sanottuina selittävinä muuttujina analyysissä ovat mukana eläkkeen hakemista edeltänyt ammattiryhmä, asuinalue, peruskoulutus, jatkokoulutus, ikä, työkyvyttömyyden syy, sairauksien lukumäärä ja sairauden kesto¹⁾. Muuttujien luokittelu samoin kuin AID-analyysin tarkempi kuvaus on esitetty liitteissä 2 ja 3.

Analyysin tulokset näkyvät seuraavalla sivulla kuviossa 23 esitetystä AID-puusta. Kuten aiemmissa AID-puissa, myös tässä vain ensimmäisestä ryhmästä eli kaikista analyysiin sisältyvistä henkilöistä on esitetty tapausten painottamaton lukumäärä; kaikissa muodostuneissa ryhmissä tapauksia on kuitenkin vähintään kolmekymmentä. Analyysissä muodostuneista ryhmistä kuvioon on merkitty ryhmän järjestysnumero, jakajana toimineen muuttujan luokat ja kuhunkin ryhmään sisältyvien yli kuusi kuukautta työttömänä olleiden osuus. Lisäksi kuvioista näkyy kunkin jaon selitysosuus.

1) Sairauden kesto on laskettu vähentämällä eläkepäätös-
vuodesta se vuosi, jolloin haastateltu katsoi sairautensa
alkaneen tai havainneensa ensimmäisiä oireita siitä.

Kuvio 23. AID-puu: yli kuusi kuukautta työttömänä olleiden osuus kaikista työttömänä olleista miehistä

AID-analyysin selitysosuus on 17,5 prosenttia. Parhaana jakajana toimii eläkkeen hakemista edeltänyt ammatti. Hallinnollista työtä, teollisuus-, rakennus- tai metsätyötä tehneistä työttömänä olleista runsaalla neljälläkymmenellä prosentilla työttömyys on kestänyt yli kuusi kuukautta, sen sijaan myynti-, palvelu-, kuljetus- ja varastotyön ryhmässä heitä on yli 80 prosenttia.

Lyhytkestoisemman työttömyyden ammattiryhmä jakautuu edelleen sairauden keston mukaan: pitempään sairastaneet ovat harvemmin olleet pitkään työttöminä. Kaikkein vähiten, runsaat 20 prosenttia yli kuusi kuukautta työttömänä olleita on pitkään sairastaneiden monisairauksisten työttömänä olleiden joukossa. Korkeintaan kolme vuotta ennen eläkkeen hakemista sairasta-

neista puolestaan mielenterveyden häiriöiden tai tuki- ja liikuntaelinten sairauksien vuoksi eläkettä hakeneista suuri osa - lähes 80 prosenttia työttömänä olleista - on ollut työttömänä yli kuusi kuukautta.

Myös ryhmässä 3 (myynti-, palvelu-, kuljetus- ja varastotyö), jossa pitkään työttömänä olleita on työttömien joukossa kaikkein eniten (83 %), mielenterveyden häiriöt ja korkeintaan kolmen vuoden sairausaika ovat tavallista yleisempiä. Kaikista tutkimuksen työttömänä olleista miehistä 14 prosentilla työkyvyttömyyden syynä on mielenterveyden häiriöt; ryhmässä 3 vastaava osuus on yli 20 prosenttia. Samoin korkeintaan kolmen vuoden sairausaika esiintyy kaikista työttömänä olleista miehistä alle 40 prosentilla, sen sijaan ryhmässä kolme 55 prosentilla.

AID-analyysin perusteella pitkäaikaistyöttömyys työkyvyttömyyseläkettä hakeneilla miehillä näyttää siis sairausmuuttujen osalta liittyvän varsin vähän aikaa ennen eläkkeen hakemista jatkuneeseen sairauteen, joka useimmiten kuuluu mielenterveyden häiriöiden ryhmään. Seuraavassa tarkastellaan lähemmin näiden tekijöiden suhdetta työttömyyden kestoon.

Työkyvyttömyyden syy

Taulukossa 27 esitetään työkyvyttömyyden syiden jakaumat yli ja alle kuusi kuukautta työttömänä olleilla sekä niillä haastatelluilla miehillä, jotka eivät lainkaan ole olleet työttömänä eläkkeen hakemista edeltäneiden neljän vuoden aikana.

Taulukosta havaitaan, että mielenterveyden häiriöiden vuoksi eläkettä hakeneita on erityisesti nuoremmassa ikäryhmässä eniten pitkään työttömänä olleiden joukossa ja vähiten ei lainkaan työttömänä olleiden ryhmässä. Myös tuki- ja liikuntaelinten sairauksien osuus työkyvyttömyyden syynä kohoaa jonkin

verran työttömyyden keston myötä; tämän tautiryhmän kohdalla suurin ero on kuitenkin ei lainkaan ja korkeintaan kuusi kuukautta työttömänä olleiden välillä.

Taulukko 27. Työttömyyden kesto ja työkyvyttömyyden syy, miehet

Ikä ja tautiryhmä	työttömyyden kesto			
	0 kk	≤6 kk	>6 kk	kaikki
	%	%	%	%
-39 v.				
mielenterveyden häiriöt	29	40	51	34
verenkiertoelinten sair.	8	6	4	7
tuki- ja liikuntaelinten sair.	16	20	23	17
muut tautiryhmät	47	34	22	42
yhteensä	100	100	100	100
40-64 v.				
mielenterveyden häiriöt	7	6	10	7
verenkiertoelinten sair.	35	33	30	34
tuki- ja liikuntaelinten sair.	29	39	40	32
muut tautiryhmät	29	22	20	27
yhteensä	100	100	100	100

Rekisteriaineistosta löytyy työttömyysavustuspäivien lukumäärää ja työkyvyttömyyden syytä tarkasteltaessa samankaltaisia tuloksia 25-39-vuotiaiden ikäryhmässä. Vuosina 1972-1976 korkeintaan sata päivää avustusta saaneista eläkkeen hakijoista alle 30 prosenttia ja yli sata päivää avustusta saaneista lähes 40 prosenttia on hakenut työkyvyttömyyseläkettä mielen-terveyden häiriöiden vuoksi.

Sairauden kesto¹

AID-analyysin perusteella lyhyt sairausaika ja pitkä työttömyyden kesto liittyvät toisiinsa. Korkeintaan kolme vuotta ennen eläkkeen hakemista sairastaneita on yli ja alle kuusi kuukautta työttömänä olleista miehistä seuraavasti:

	korkeintaan kolme vuotta sairastaneita	
	-39 v.	40-64 v.
työttömyyden kesto kork. 6 kk	46 %	25 %
työttömyyden kesto yli 6 kk	57 %	50 %

Luvuista näkyy, että vain vähän aikaa sairastaneita on sekä nuoremmilla että vanhemmilla enemmän pitkään työttömänä olleiden ryhmässä; ero on erityisen suuri 40 vuotta täyttäneillä.

Tarkempi työttömyyden keston ja eläkkeen hakemista edeltäneen sairausajan selvitys osoittaa kuitenkin, että alle 40-vuotiailla miehillä pitkäaikaistyöttömyys liittyy paitsi edellä todettuun lyhyeen, korkeintaan kolmen vuoden sairausaikaan, keskimääräistä useammin myös erittäin pitkään sairausaikaan. Yli kymmenen vuotta sairastaneita on korkeintaan kuusi kuukautta työttömänä olleista miehistä 11 prosenttia, sen sijaan yli kuusi kuukautta työttömänä olleista heitä on 34 prosenttia.

Nuorista pitkäaikaistyöttömistä on myös lähes 20 prosenttia katsonut heikenneen terveydentilansa haitanneen työstä suoriutumista yli kymmenen vuoden ajan ennen eläkkeen hakemista; korkeintaan kuusi kuukautta työttömänä olleista ei kenelläkään heikentyneen työkyvyn aika ylitä kymmentä vuotta.²⁾

1) Ks. alaviite 1 sivulla 93

2) Heikentyneen työkyvyn aika on laskettu vähentämällä eläkepäätösvuodesta se vuosi, josta lähtien haastateltu katsoi terveytensä heikenneen siinä määrin, että se haittasi työstä suoriutumista.

Edellisessä jaksossa esitettiin näkemys, että erityisesti niissä oheisen tutkimusaineiston ryhmissä, joissa työttömänä olleita on suhteellisen vähän, työkyvyttömyyseläkkeen hakemiseen johtanut sairastavuus voitaisiin työttömänä olleilla tulkita työttömyyden aiheuttamaan kulumisprosessiin liittyväksi. Jos oletetaan, että työttömyystilanteen vaikutus terveydentilaan korostuu työttömyyden pitkittyessä, voidaan tässä jaksossa esitettyjen, lähinnä miesten työttömyyden kestoa koskevien havaintojen katsoa myös tukevan tätä käsitystä. Onhan alhaisemman työttömyysasteen ryhmissä työttömyys tavallista useammin kestänyt yli kuusi kuukautta ja liittynyt lähinnä työttömyyden aikana tai sen jälkeen alkaneisiin mielen-terveyden häiriöihin.

Toisaalta sekä alhaisemman että korkeamman työttömyyden ryhmissä on myös niitä, joilla pitkäaikaistyöttömyys liittyy erittäin pitkään sairauden kestoon ja samalla myös pitkälti ennen eläkkeen hakemista tapahtuneeseen työkyvyn heikkenemiseen. Näissä tapauksissa työttömyys lienee ollut ilmentymä vajaakuntoisen muita suuremmasta työttömyyden riskistä.

3.4. TIIVISTELMÄ HAASTATTELUAINEISTON TULOKSISTA

Työkyvyttömyyseläkettä hakeneita koskevien haastattelutietojen perusteella tarkasteltiin työttömyyden esiintymistä eläkkeen hakemista edeltäneiden neljän vuoden työhistoriassa. Tarkastelussa pyrittiin selvittämään minkälaiden eläkkeen hakijaryhmien työhistoriassa työttömyys on yleisintä ja miten työttömyys liittyy eläkkeen hakijoiden terveydentilaan.

Selkeimmät erot työttömyyden esiintymisessä on eläkkeen hakijoilla, kuten muullakin väestöllä havaittavissa ammatin ja alueen suhteen. Rakennustyötä tehneistä eläkkeen hakijoista muita useammat ovat olleet työttöminä, ja miehillä korkean työttömyyden ammattiryhmiä ovat lisäksi metsätyö, kuljetustyö ja jossain määrin myös metalliteollinen työ. Ammattiryhmien ohella työttömyys vaihtelee myös ammattialan vaihtojen lukumäärän mukaan: sekä TEL- että LEL-alojen alle 40-vuotiaista eläkkeen hakijoista ainakin kahdesti alaa vaihtaneet ovat muita useammin olleet työttöminä. Alueittain työttömyys on yleisintä Pohjois- ja Itä-Suomessa.

Ammatin ja alueen lisäksi siviilisääty, ikä ja lähinnä jatkokoulutus erottelevat työttömänä olleita. Eronneilla, nuorempiin ikäryhmiin kuuluvilla ja vähän tai ei lainkaan ammatillista koulutusta saaneilla eläkkeen hakijoilla työttömyys on ollut yleisintä.

Haastatteluaineiston työttömyystarkastelussa erityisen kiinnostuksen kohteena on työttömyyden liittyminen työkyvyttömyyden syynä olevaan sairauteen. Esitetyistä tuloksista käy ilmi, että mielenterveyden häiriöiden ja tuki- ja liikuntaelinten sairauksien vuoksi eläkettä hakeneista muita useammat ovat olleet työttöminä.

Sairausmuuttujien lähempi tarkastelu AID-analyysissä muodostuneissa, työttömyyden yleisyyden suhteen toisistaan poik-

keavissa ryhmissä osoittaa kuitenkin, että korkeamman työttömyysasteen ryhmissä työttömyyteen liittyy pitkä sairausaika, monia eri sairauksia, eikä mielenterveyden häiriöiden osuus ole poikkeuksellisen suuri. Lisäksi miehillä korkean työttömyysasteen ryhmissä työttömyyden kesto on keskimääräistä lyhyempi. Niissä ryhmissä, joissa työttömänä olleita on suhteellisen vähän, työttömyys puolestaan liittyy lyhyeen sairausaikaan ja tavallista useammin juuri mielenterveyden häiriöihin. Tällöin on myös usein kysymys pitkästä, yli kuuden kuukauden mittaisesta työttömyydestä.

4. YHTEENVETO

Tässä raportissa on tarkasteltu työttömyyden ja työkyvyttömyyden keskinäisiä suhteita työkyvyttömyyseläkkeen hakijoiden työhistoriaa tutkien. Tarkoituksena on ollut selvittää työttömyyden liittymistä työkyvyttömyyseläkkeinä tapahtuvaan työmarkkinoilta syrjäytymiseen tarkastelemalla työkyvyttömyyseläkkeen hakemista edeltäneen työttömyyden yleisyyttä, työttömyyden kestoa sekä työttömyyden ja terveydentilan kytkeäntöitä.

Tutkimusaineisto koostuu kahdesta osasta: rekisteriaineistosta ja haastatteluaineistosta. Rekisteriaineisto sisältää lähes 1 200 000 lähinnä TEL- tai LEL-työsuhteissa toiminutta henkilöä. Aineisto jakautuu kahteen osaan: tk-ryhmään kuuluvilla on työkyvyttömyyseläkepääätös vuosina 1977 tai 1978, kun taas niin sanottuun vertailuryhmään kuuluvat ovat niitä, jotka eivät ole lainkaan hakeneet työkyvyttömyyseläkettä. Haastatteluaineistoon kuuluu kaikkiaan 2592 henkilöä. Otos poimittiin vuosina 1974-1976 TEL-, LEL-, YEL- tai MYEL-työkyvyttömyyseläkepääätöksen saaneista; työttömyystarkastelu on kohdistettu kuitenkin ainoastaan palkansaaajina toimineisiin haastatteltuihin. Haastattelut suoritettiin vuoden 1977 lopulla.

Käytetyt aineistot poikkeavat siis toisistaan työttömyyden määrittelyn suhteen: rekisteriaineistossa työttömyyden kriteerinä on kassa-avustuksen saanti, haastatteluaineistossa työttömyys ylipäänsä. Niinpä rekisteriaineiston työttömät eli kassa-avustusta saaneet ovatkin jonkin verran vanhempia kuin haastatteluaineiston työttömät. Lisäksi rekisteriaineistossa työttömyyden kesto LEL-aloilla on pitempi kuin TEL-aloilla; haastatteluaineiston miehillä tilanne on päinvastainen.

Johdantojaksossa esitettiin aiempiin tutkimuksiin perustuen olettamus, että työttömyys ja erityisesti sen pitkittyminen sekä terveydentilan heikkeneminen liittyvät toisiinsa. Oheis-

sessä raportissa esitetyt tulokset tukevat tätä käsitystä. Rekisteriaineiston analysointi osoittaa, että työkyvyttömyyseläkkeen hakijoiden joukossa on työttömyysavustusta saaneita enemmän kuin muussa väestössä, ja lisäksi eläkkeen hakijat ovat saaneet avustusta pitempään kuin muut. Joskin vertailua voitiin suorittaa vain työttömyyskassa-avustustietojen perusteella, ei liene virheellistä olettaa, että työttömyys kokonaisuudessaan on työkyvyttömyyseläkkeen hakijoiden työhistoriassa tavallista yleisempää ja pitkäaikaisempaa.

On kuitenkin ilmeistä, että vain osa työttömyyden kautta tapahtuvaa työmarkkinoilta syrjäytymistä kanavoituu työkyvyttömyyseläkkeisiin. Työttömyyden voimakas kasvu 1970-luvun lopulla ei aiheuttanut työkyvyttömyyseläkehakemusten lisääntymistä, vaan päinvastoin uudet eläkehakemukset vähenivät. Sen sijaan toisen työmarkkinoilta syrjäytyville tarjolla olevan toimeentuloturvamuodon, työttömyyseläkkeiden lukumäärä kasvoi nopeasti. Rekisteriaineiston tulokset viittaavatkin siihen, että vanhimmissa ikäluokissa, joissa työttömyyseläkkeen saanti on mahdollista, pitkään kassa-avustusta saaneet ovat hakeneet juuri työttömyyseläkettä eivätkä työkyvyttömyyseläkettä.

Joskin vuosittaisten työkyvyttömyyseläkehakemusten ja myönnettyjen eläkkeiden määrä kokonaisuudessaan aleni 1970-luvun puolivälistä lähtien, aleneminen oli keskimääräistä vähäisempää tai sitä ei tapahtunut lainkaan eräissä sellaisissa ryhmissä, joissa työttömyyden voidaan olettaa tavallista useammin liittyvän työkyvyttömyysprosessiin. Esimerkiksi TEL-, LEL- ja YEL-laitosten vuosittain myöntämien vapaakirjaeläkkeiden lukumäärä kasvoi 1970-luvun lopulla¹⁾. Koska vapaakirjaeläkkeen saajan työkyvyttömyys on pääsääntöisesti alkanut yli vuoden kuluttua työ- tai yrittäjäsuhteen päättymisestä, tähän ryhmään

¹⁾ TEL-, LEL- ja YEL-laitosten alle 60-vuotiaille miehille vapaakirjoina myöntämien täysien työkyvyttömyyseläkkeiden lukumäärä oli vuonna 1976 runsaat 1300 ja vuonna 1980 noin 1550.

ilmeisesti sijoittuu tavallista enemmän työttömänä olleita. Samoin työttömyysoikeuksien korotettujen työkyvyttömyyseläkkeiden lukumäärä sekä sellaisten eläketapausten määrä, joissa työttömyysaika on muuttanut vapaakirjan täysitehoiseksi eläkkeeksi kasvoi 1970-luvun lopulla (ks. liitetaulukko 10)¹⁾. Lisäksi diagnosoitavissa on havaittavissa, että sekä hakemusten että vuosittain myönnettyjen eläkkeiden lukumäärän aleneminen on ollut vähäisintä mielenterveyden häiriöiden ryhmässä - tähän tautiryhmään sijoittuvien eläkkeen hakijoiden työhistoriassa työttömyys on oheisen raportin tulosten perusteella ollut yleisintä.

Työttömyyden välityksellä tapahtuvan työmarkkinoilta syrjäytymisen näkyminen työkyvyttömyyseläkkeinä riippuu paitsi eläkehakemusten määrästä myös eläkejärjestelmän kriteereistä. Työkyvyttömyyseläkehakemusten hylkäysprosentti on erityisesti 1970-luvun loppupuolella ollut korkein niissä tautiryhmissä, joissa oheisen tutkimuksen perusteella on runsaasti työttömänä olleita, nimittäin mielenterveyden häiriöiden ja tuki- ja liikuntaelinten sairauksien ryhmissä (ks. liitetaulukko 11). Tutkimuksen tuloksista käykin ilmi, että TEL-aloilla työttömyys liittyy tavallista useammin työkyvyttömyyseläkkeen hylkäyspäätökseen, LEL-aloilla tilanne kuitenkin on päinvastainen. Lisäksi on havaittavissa, että erityisesti hyvin pitkäaikainen työttömyys syineen ja seurauksineen sopii huonosti työkyvyttömyyskriteereihin: sekä TEL- että LEL-aloilla hylkäysryhmään sijoittuvien työttömyys on ollut pitkäaikaisempaa kuin myöntötapausten.

Lieneekö työttömyyden ja hylkäyspäätösten kytkennässä kysymys eläkkeen hakijoiden valikoitumisesta, työllisyystilanteen

1) Tietyin edellytyksin työttömyysaika otetaan huomioon laskettaessa TEL:n tai LEL:n mukaisia eläkkeen määriä. Työttömyysaika voidaan ottaa huomioon joko eläkkeeseen sisältyvänä työttömyysoikeuksienä, jonka suuruus on verrannollinen työttömyyden kestoon, tai sen huomioiminen saattaa muuttaa täysitehoiseksi eläkkeen, joka muuten olisi vapaakirja-eläke. (Täysitehoisessa eläkkeessä eläkkeeseen oikeuttavaksi karttumisajaksi lasketaan palvelusajan lisäksi myös aika eläketapahtumahetkestä vanhuuseläkeikään.)

vähäisestä merkityksestä työkyvyttömyyseläkkeiden ratkaisukäytännössä¹⁾, vai ristiriidasta klassisen lääketieteen sairauskäsityksen ja työttömyyden seurausten välillä. Saksalainen tutkija Ali Wacker kirjoittaa, että vaikkakin työttömyys yleisesti nähdään elämäntapamme aineellisten ja sosiaalisten perusteiden uhkana, ei voida olettaa, että sen psykofyysiselle terveydelle aiheuttamat seuraukset voisivat kuvastua luonnontieteellisen lääketieteen jäykässä sairauskäsityksessä²⁾. Kuten raportin alussa todettiin, työttömyyden terveydentilaan liittyvät seuraukset ovat pitkälti juuri psyykkisiä tai psykosomaattisia, eli vaikeasti diagnosoitavia somaattisia oireita tahi neuroosityyppisiä mielenterveyden häiriöitä. Tässä raportissa esitetyt tulokset antavatkin viitteitä siitä, että työnsaantimahdollisuuksien staattinen puoli, lähinnä terveydentilan merkitys yksilön tuottavuuden tarkastelussa, on helpommin sovitettavissa työkyvyttömyyskriteereihin kuin työttömyyteen liittyvä dynaaminen aspekti: työttömyyden kuluttavuus, sen terveydentilalle aiheuttamat seuraukset.

Haastatteluaineiston tulokset osoittavat, että korkeamman työttömyysasteen piiriin eli lähinnä LEL-aloille sijoituvissa ryhmissä työttömyys liittyy pitkään sairaushistoriaan ja useisiin samanaikaisiin sairauksiin, mutta mielenterveyden häiriöt eivät ole tavallista korostuneemmin esillä. Rekisteriaineiston tuloksesta puolestaan havaitaan, että juuri LEL-

1) Työeläkelakien mukaan työkyvyttömyyden arvioinnissa otetaan huomioon mm. saatavilla oleva työ. Työkyvyttömyyden arviointitoimikunnan teettämästä lääkäritutkimuksesta käy ilmi, että lääkärinlausuntoa laatiessaan lääkärit pitävät tärkeinä ja huomioon otettavina tekijöinä lääketieteellisen toimintakyvyn lisäksi potilaan ikää, työn laatua, työnantajan arviota, työnsaantimahdollisuuksia ja potilaan omaa arviota työkyvystään. Näistä seikoista kuitenkin kaikkein vähiten tärkeänä pidettiin juuri potilaan työnsaantimahdollisuuksia. (Komiteamietintö 1982:2, 86)

2) Wacker 1976, 66-67

aloilla työttömänä olleita on eläkehakemukseensa myöntöpää-
töksen saaneiden joukossa huomattavasti enemmän kuin hylkäys-
tapausten ryhmässä. Voidaankin olettaa, että tässä eläkkeen
hakijaryhmässä lähinnä työhön liittyvällä kulumisprosessilla¹⁾
on keskeinen asema työmarkkinoilta syrjäytymisessä - työttö-
myyden rooli tulee esille ennen kaikkea työllisyysaspektin,
yksilön tuottavuuden tarkastelussa. Terveystilaltaan hei-
kentynyt henkilö jää muita helpommin työttömäksi ja toisaalta
tällaisen henkilön työkykyä vastaavan työn saanti on korkean
työttömyysasteen aloilla erityisen vaikeaa. LEL-laitosten
muita työeläkejärjestelmän yksityisen sektorin eläkelaitoksia
alhaisempi hylkäysprosentti saattaa myös olla osoituksena
työllisyysaspektin tavallista herkemmästä huomioon ottamisesta
työkyvyttömyyseläkeratkaisuissa.

Lähinnä TEL-aloille sijoittuvissa alhaisemman työttömyysasteen
ryhmissä raportin tulokset viittaavat enemmänkin juuri työt-
tömyyteen liittyvään kulumisprosessiin ja samalla työttömyy-
den korostumiseen hylkäyspäätöksen saaneilla. Näissä ryhmissä
työttömyyteen ja erityisesti pitkäaikaistyöttömyyteen liittyy
tavallista useammin mielenterveyden häiriöitä ja yleensä suh-
teellisen lyhyt, usein työttömyyden aikana tai sen jälkeen
alkanut sairausaika. Nämä tulokset eivät ainakaan sulje pois
edellä esitettyä tulkintaa, että kyseisissä alhaisemman työt-
tömyysasteen ryhmissä terveydentilan heikkeneminen olisi yh-
teydessä työttömyyden kuluttavuuteen, ja työttömyyden kulutta-
vuus - klassisen lääketieteen sairauskäsitteistölle vieraana
- puolestaan vaikeasti sovitettavissa eläkejärjestelmän työ-
kyvyttömyyskriteereihin.

Oheisessa raportissa on myös esitetty näkemys, että työttö-
myyteen liittyvän kulumisaspektin keskeisempi rooli juuri
alhaisemman työttömyysasteen ryhmissä selittyisi jossain
määrin työttömyystilanteen eroilla. Työttömyyden ollessa

¹⁾ "Työkyvyttömät 1970-luvulla" -tutkimuksen toisessa osara-
portissa (koulutus ja ammattitausta) on tuotu esille työ-
kyvyttömyyden yhteyksiä pitkään ja yleensä fyysisesti
raskaaseen työhistoriaan.

harvinaisempaa, sen syyt koetaan herkemmin yksilötasoisina ja tämä puolestaan heijastuu työttömyyden psykofyysisiin seurauksiin.

Edellä esitetyn työttömyystilanteen merkityksen ohella, monia tässä raportissa esille tuotuja työkyvyttömyyseläkkeen hakijoiden työttömyyteen liittyviä seikkoja, kuten fyysistä ja psyykkistä terveydentilaa, sosiaalisen tuen puuttumista perhesuhteissa, vähäistä ammattikoulutusta ym. voidaan pitää osoittimena varsin alhaisesta työttömyyteen liittyvän kulumisprosessin vastustuskyvystä. Samalla nämä tekijät ovat merkittäviä myös työnsaantimahdollisuuksien staattisen puolen, sekä työhön ottoon että irtisanomiseen liittyvän yksilön tuottavuuskriteerin kannalta. Niinpä työttömyys-työkyvyttömyys tarkastelussa eri tekijöiden syy- ja seuraussuhteet ovatkin pitkälti toisiinsa kietoutuneita: monet työkyvyttömyyteen vaikuttavat psykofyysiset ominaisuudet voivat olla sekä työttömyydelle altistavia että toisaalta työttömyyden seurauksiin liittyviä.

Tämän tutkimuksen aikaperspektiivi ei ulotu tarkastelemaan, minkälainen merkitys 1970-luvun lopun mittavalla joukkotyöttömyydellä ja erityisesti kasvavalla nuorisotyöttömyydellä on työkyvyttömyyteen - joko eläkkeinä näkyvään tahi ainakin subjektiivisesti koettuun työkyvyn heikkenemiseen. Raportissa esitetyt havainnot työttömyyden korostumisesta juuri nuorten eläkkeen hakijoiden työhistoriassa, antavat kuitenkin aihetta otaksua, että työttömyyden merkitys työkyvyttömyysprosessissa jatkuu myös kuluvalle vuosikymmenellä.

LÄHDEKIRJALLISUUS

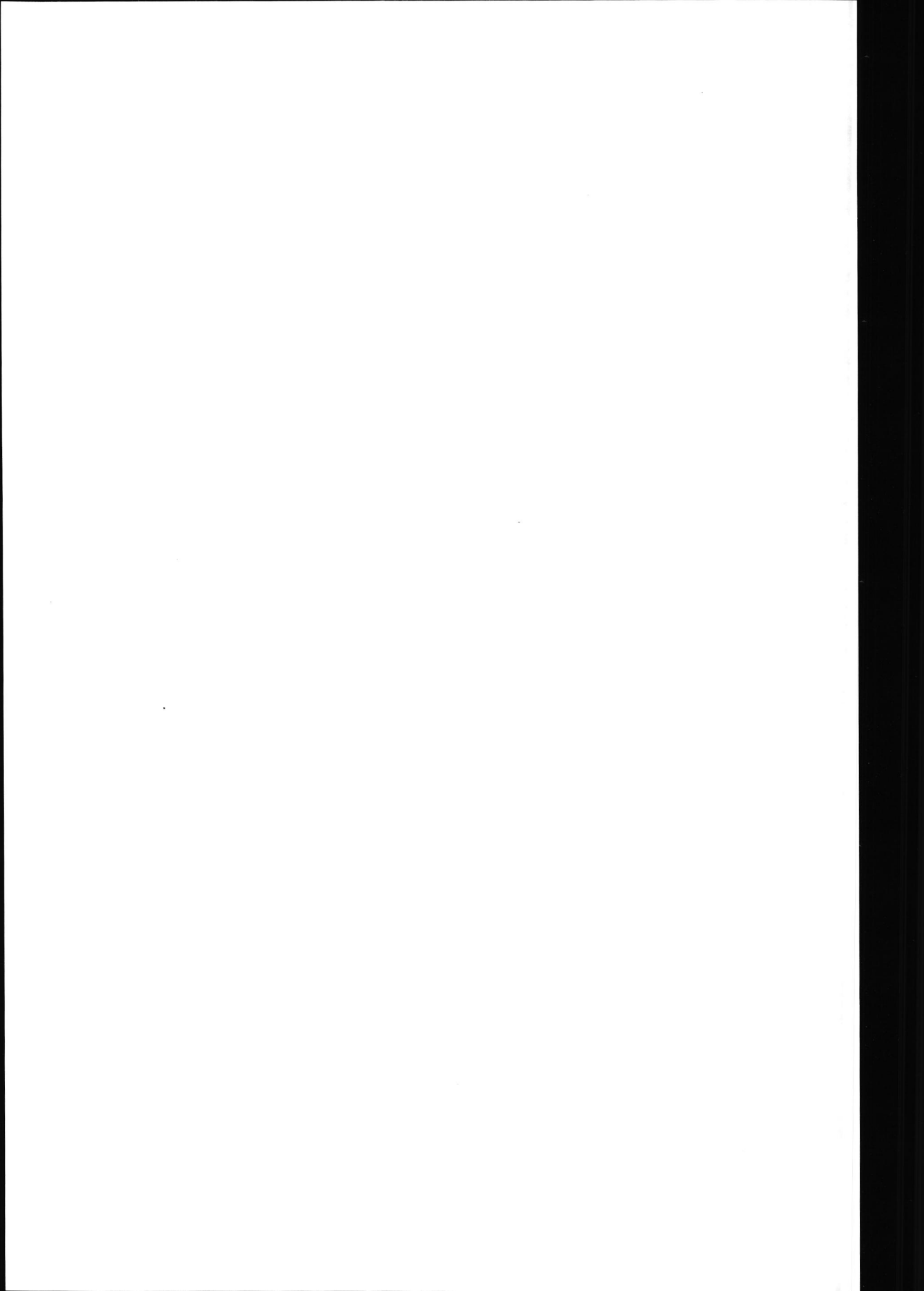
- ACKERMAN, J.H., VAETH, M.P.: The Relationship Between Unemployment and Health. The Ohio State Medical Journal 1978, Vol. 74:634-641.
- ACTON, N.: Employment of disabled persons: where are we going? International Labour Review 1/1981, Vol. 120:1-14.
- AIKEN, M., FERMAN, L., SHEPPARD, H.: Economic failure, alienation and extremism. Ann Arbor 1968.
- ASUNTO- JA ELINKEINOTUTKIMUS 1975. Tilastokeskus. Suomen virallinen tilasto VI C:105.
- BERGLIND, H.: Utslagning eller bristande arbetsvilja? Ett försök till begreppsanalys. Socialmedicinsk tidskrift 2/1976, Vol. 53:86-90.
- BERGLIND, H.: Förtidspension eller arbete? Teoksessa Förtidspensionering. SOU 1977:88.
- BERGLIND, H.: Early retirement pensions in Sweden: trends and regional variations. Scandinavian Journal of Social Medicine 1/1978, Vol. 6:7-16.
- BERGLIND, H., LINDQUIST, A-L.: Utslagningen på arbetsmarknaden. Lund 1972.
- BERGLIND, H., RUNDBLAD, B.: Arbetsmarknaden i Sverige. Ett sociologiskt perspektiv. Stockholm 1975.
- BRENNER, M.H.: Economic changes and heart disease mortality. American Journal of Public Health 3/1971, Vol. 61:606-611.
- BRENNER, M.H.: Mortality and the National Economy: A Review, and the Experience of England and Wales, 1936-1976. The Lancet 8142/1979, Vol. II:568-573.
- COBB, S.: Physiologic changes in men whose jobs were abolished. Journal of Psychosomatic Research 1974, Vol. 18:245-258.
- EMANUEL, H.: Factors in the growth of the number of disability beneficiaries in the Netherlands. International Social Security Review 1/1980, 41-60.
- ESKELINEN, E.: Työttömyys ja kuntoutus. Esitelmä sosiaalilääketieteen yhdistyksen ja sosiaalipoliittisen yhdistyksen järjestämässä 'työttömyys ja terveys' seminaarissa Helsingissä 11.5.1979. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 16/1979, 317-323.

- FENWICK, R., BARRESI, C.M.: Health Consequences of Marital-Status Change among the Elderly: A comparison of Cross-sectional and Longitudinal Analyses. *Journal of Health and Social Behavior* 1981, Vol. 22:106-116.
- FRESE, M., MOHR, G.: Soziale Massnahmen für Arbeitslose: Überlegungen in Rahmen einer psychologischen Untersuchung. *Psychosozial* 1/1979, Hamburg 1979.
- FÖRTIDS- OCH INVALIDPENSION I NORDEN. Nordiska utredningar A 1977:15.
- GORE, S.: The Effect of Social Support in Moderating the Health Consequences of Unemployment. *Journal of Health and Social Behavior* 1978, Vol. 19:157-165.
- GRAVELLE, H.S.E., HUTCHINSON, G., STERN, J.: Mortality and Unemployment: A Critique of Brenner's Time-series Analysis. *The Lancet* 8248/1981, Vol. II:675-679.
- JAHODA, M., LAZARFELD, P., ZEISEL, H.: *Marienthal - the sociology of an unemployed community*. London 1972.
- JENSEN, P.M.: Udviklingen in invalideforsikringsrettens afgørelser 1967/68 - 1975/76. Institut for Socialmedicins, Københavns Universitet, Rapport 8/1978.
- JYRKÄMÄ, J. (toim.): *Työttömänä Suomessa. Syyt seuraukset näköalat*. Suomen Tutkijaliiton julkaisuja. Vaasa 1981.
- JYRKÄMÄ, J.: Työttömyydestä ja sen seurauksista. *Psykologia* 3/1978, 11-19.
- KANNAS, L., HIETAHARJU, M.: Työttömistä nuorista sairaita keski-ikäisiä. *Sosiaalinen aikakauskirja* 1/1979, 37-45.
- KJAER, A.: *Utstødning fra arbejdsmarkedet*. Socialforskningsinstituttet. Studie 36. København 1978.
- KNUDSEN, O.: Bestand og tilgang af invalidepensionister - en analyse af de regionale forskelle 1971-73. *Socialt Tidsskrift* 1/1975, 1-66.
- KOMITEAMIENTINTÖ 1982:2: *Työkyvyttömyyden arviointitoimikunnan mietintö*, Helsinki 1982.
- KUUSI, O.: Työttömyyden sosiaaliset ja psyykkiset vaikutukset-*Psykologia* 3/1978, 20-29.
- KÖNGÄS, O., NIO, I.: Pitkäaikaistyöttömyys Suomessa. *Työvoimakatsaus* 3-4/1980, 13-21.
- LAHELMA, E., MANNILA, S.: *Pitkäaikaistyöttömyys Helsingissä*. Tutkimus Helsingin työvoimatoimiston asiakkaista keväällä 1980. *Työvoimapolitiittisia tutkimuksia* no 26. Helsinki 1981.

- LAITINEN, H., MIETTINEN, J., SINKKO, R.: Yhdysvaikutusten analysoinnista sekä AID ja MCA-menetelmien käytöstä. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos. C opetusmonisteita n:o 24/1975.
- LEHTINEN, V., VÄISÄNEN, E.: Psykiatrinen sairastavuus ja hoidon tarve Suomessa. Vertaileva sosiaalipsykiatrinen seurantatutkimus. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja AL:12/1979. Turku 1979.
- LINDÉN, V.: Social causes of permanent disability. Acta socio-medica Scandinavia 1/1970, 55-63.
- LÖNNBERG, O.: Työttömyyskorvauksen ja kassa-avustuksen saajat vuosina 72 ja 73. Työvoimapolitiittisia selvityksiä. Työvoimaministeriö, Suunnitteluosasto. Monistettuja tutkimuksia 9/1975.
- MAURER, H.: Not working. An oral history of the unemployed. New York 1979.
- MELIN, H.: Työttömyys toimeentulo-ongelmana. Teoksessa Jyrkämä (toim.): Työttömänä Suomessa. Vaasa 1981.
- MIKKOLA, .: Työttömyysturvan ehdoista. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja no 141. Vammala 1979.
- MYLLYHARJU, O.: Väliinpuotoajaongelma työttömyysturvassa. Sosiaalinen aikakauskirja 2/1980, 52-57.
- NOTKOLA, V.: The development of cause-specific disability pensions in Finland 1972-1978. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja. Working papers nr 14, 1980.
- PARVIKKO, O.: Työttömyys, terveys, mielenterveys. Teoksessa Jyrkämä (toim.): Työttömänä Suomessa. Vaasa 1981.
- LaROCCO, J.M., HOUSE, J.S., FRENCH, J.R.P.Jr.: Social Support, Occupational Stress, and Health. Journal of Health and Social Behavior 1980, Vol. 21:202-218.
- ROSTILA, I.: Työttömyys elämäntilanteena. Työvoimapolitiittisia tutkimuksia no 25. Helsinki 1980.
- SALOKANGAS, R.: Työttömyys ja psyykinen terveys. Suomen Lääkärilehti 4/1980, 35. vsk:223-230.
- SALOKANGAS, R., ALANEN, Y.: Työttömyys ja psyykinen häiriö. Suomen Lääkärilehti 25/1978, 33. vsk:1881-1871.
- SIHTO, M.: Työttömyysturvan kattavuus laajentunut viime vuosina. Sosiaalinen aikakauskirja 2/1980, 39-43.

- SINFIELD, A.: The long-term unemployed, a comparative survey. Employment at Special Groups 4. OECD, Paris 1968.
- SINKKO, R., MIETTINEN, J., MANNINEN, P., LAITINEN, H.: Nominaaliasteikkoisten muuttujien analysoinnista AID 3, THAID ja MNA-menetelmillä. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos. C opetusmonisteita n:o 25/1976.
- SIREN, P.: Taloudellisen tilanteen ja työkyvyttömyyden väliset suhteet. Teoksessa työkyvyttömyys - tutkimuksen tehtävät ja mahdollisuudet. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja A:15. Helsinki 1979.
- SONQUIST, J., BAKER, E., MORGAN, J.: Searching for Structure. Ann Arbor, Institute for Social Research, 1973.
- SÄÄSKI, N.: Työttömyyden keston vaikuttavat tekijät. Työvoimapolitiittisia tutkimuksia no 28. Helsinki 1981.
- TULONJAKOTILASTO 1977. Tilastokeskus. Suomen virallinen tilasto XLI:1.
- TYÖELÄKEJÄRJESTELMÄN TILASTOLLINEN VUOSIKIRJA 1980. Osa I. Eläketurvakeskus. Helsinki 1981.
- TYÖKYVYTTÖMÄT 1970-LUVULLA. Osaraportti I: Tutkimusaineisto. Osaraportti II: Koulutus ja ammattitaitausta. Osaraportti III: Perhesuhteet ja asuminen. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 1980: 1-3.
- TYÖVOIMATIEDUSTELU 1976-1979. Tilastokeskus. Suomen virallinen tilasto XL:1, XL:2, XL:3, XL:4.
- TYÖVOIMATIEDUSTELUN TULOKSIA VUOSILTA 1959-1975. Tilastokeskus. Tilastollisia tiedonantoja no 61, 1978.
- TYÖVOIMATIEDUSTELUN KOULUTUS- JA AMMATTIRAKENNETILASTO 1978. Tilastokeskus. Tilastotiedotus TY 1979:9.
- TYÖVOIMATUTKIMUS 1977. Tilastokeskus. Tilastotiedotus TY 1978:27.
- WACKER, A.: Arbeitslosigkeit. Soziale und psychische Voraussetzungen und Folgen. Veröffentlichungen des Psychologischen Seminars der TU Hannover. Frankfurt am Main-Köln 1976.
- VÄISÄNEN, E., LEHTINEN, V.: Työttömyys ja terveys tämän päivän Suomessa. Suomen Lääkärilehti 32/1979, 34. vsk:2664-2667.
- ZAWADSKI, B., LAZARFELD, P.: The psychological consequences of unemployment. Journal of Social Psychology 6/1935.

LIITTEET

LIITETAULUKOT

Liite 1LIITETAULUKKO 1.

Työttömyysasteet sukupuolen ja iän mukaan työvoimatiedustelun perusteella, prosenttia

	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
miehet									
-19	6,7	8,6	7,3	4,8	7,0	15,4	24,7	26,6	22,5
20-24	3,1	4,5	3,3	2,1	3,5	7,3	13,8	15,7	10,2
25-29	2,3	2,2	1,6	1,3	1,9	4,5	6,6	8,6	6,5
30-34	1,8	1,7	1,4	0,8	1,2	2,5	4,0	5,4	4,5
35-44	2,1	2,0	1,9	1,0	1,8	3,1	4,1	5,6	5,2
45-54	2,8	3,0	1,8	1,6	2,3	3,8	5,4	6,4	5,5
55-59	3,3	3,7	2,7	1,1	1,9	5,4	5,3	6,9	6,0
60-	1,7	2,7	1,8	1,7	2,8	5,2	5,0	5,7	5,2
naiset									
-19	5,1	6,0	7,1	6,0	6,0	11,8	21,0	21,7	19,2
20-24	2,4	3,1	3,6	2,7	3,4	4,4	8,5	10,9	8,5
25-29	1,7	1,2	1,4	1,3	1,2	2,0	4,2	5,5	5,6
30-34	0,9	1,5	1,8	1,3	1,3	1,6	2,4	4,7	3,9
35-44	0,9	1,0	1,4	1,5	1,5	2,1	2,9	3,5	3,2
45-54	0,9	1,4	1,9	1,7	1,7	2,4	3,0	4,4	4,4
55-59	0,9	1,6	1,4	1,3	2,9	2,7	4,3	6,9	6,0
60-	0,5	1,8	2,0	1,6	2,0	3,1	3,9	5,5	7,4
kaikki									
-19	5,8	7,5	7,2	5,3	6,6	13,7	22,8	24,3	21,0
20-24	2,8	3,8	7,5	2,4	3,5	5,9	11,2	13,3	9,3
25-29	2,2	1,8	1,5	1,3	1,6	3,4	5,6	7,2	6,1
30-34	1,6	1,6	1,8	1,0	1,2	2,1	3,3	5,1	4,2
35-44	1,7	1,6	1,7	1,2	1,7	2,7	3,6	4,7	3,6
45-54	2,0	2,2	1,9	1,6	2,0	3,2	4,3	5,5	4,8
55-59	1,9	2,7	2,0	1,2	2,4	4,1	4,8	6,9	6,0
60-	0,9	2,3	1,9	1,7	2,5	4,2	4,4	5,6	6,3

Lähde: Työvoimakatsaus 3-4/80, taulu 16

LIITETAULUKKO 2.

Työttömyysasteet toimialoittain vuosina 1970-1979 työvoimatiedustelun perusteella, prosenttia

Toimiala	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
Maatalous	0,4	0,4	0,5	0,3	0,2	0,5	0,7	1,7	2,4	2,3
Metsätalous	6,9	7,9	9,8	8,5	6,1	7,5	6,7	13,8	15,6	10,8
Teollisuus	0,7	0,9	1,3	1,4	1,2	1,3	2,3	4,5	5,8	3,8
Talonrak.toim.	5,0	6,4	6,8	5,3	3,7	5,8	10,5	14,8	17,7	13,4
Maa- ja vesirak.toim.	3,9	4,1	4,3	3,3	2,2	2,4	6,2	10,8	12,4	11,0
Kauppa	0,6	1,2	1,2	1,4	1,6	1,5	2,1	3,9	5,6	5,0
Liikenne	1,1	1,4	1,3	1,3	1,2	1,5	2,1	3,4	4,2	3,0
Rah. ja vak.toim.	-	1,1	0,2	1,1	0,4	0,4	0,9	2,0	2,7	2,6
Palvelukset	0,9	0,5	1,2	1,1	1,1	1,0	1,6	2,8	3,3	3,4
Kaikki toimialat	1,9	2,3	2,5	2,3	1,7	2,2	4,0	6,1	7,5	6,1

LIITETAULUKKO 3.

Työttömyysasteet työvoimapiireittäin työvoimatiedustelun perusteella, prosenttia

	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
Helsinki	0,9	1,0	0,9	0,8	0,6	0,9	2,2	3,4	4,0	3,4
Turku	1,3	1,5	1,3	1,2	1,1	1,7	3,4	4,7	6,4	5,6
Tampere	1,6	1,6	1,9	1,8	1,2	2,0	3,9	6,2	7,8	6,4
Kouvola	1,8	2,1	2,7	2,2	1,9	2,5	3,6	5,6	8,0	6,5
Mikkeli	..	3,1	3,5	2,9	2,4	3,4	5,7	8,2	9,1	7,6
Vaasa	1,2	2,2	2,4	2,2	1,5	1,5	3,6	4,9	5,8	4,1
Jyväskylän	2,5	2,9	3,1	3,0	2,2	2,9	5,6	9,5	10,2	7,2
Kuopio	2,8	3,4	4,0	3,1	2,2	3,4	6,2	9,0	10,2	8,6
Joensuu	3,1	3,7	3,9	4,0	3,4	4,8	6,1	10,4	11,4	9,2
Kajaani	8,8	13,2	13,0	11,0
Oulu	3,6	4,3	5,1	4,4	2,9	3,5	4,5	8,2	11,3	9,4
Rovaniemi	4,6	5,6	7,1	6,2	4,3	4,7	8,9	11,5	14,7	11,9
Koko maa	1,9	2,3	2,5	2,3	1,7	2,2	4,0	6,1	7,5	6,1

Lähde: Työvoimakatsaus 3-4/80, taulu 17

LIITETAULUKKO 4.

TEL, LEL, YEL ja MYEL työttömyys- ja työkyvyttömyyseläkkeiden lukumäärä vuosina 1971-1980

Vuosi	Työttömyyseläkkeet		Työkyvyttömyyseläkkeet	
	Vuosittain myönnetyt	Vuoden lopussa voimassa olleet	Vuosittain myönnetyt	Vuoden lopussa voimassa olleet
1971	253	249	30 743	78 012
1972	298	471	34 727	101 590
1973	681	957	41 080	129 056
1974	560	1 215	36 452	148 713
1975	445	1 281	29 826	161 034
1976	657	1 531	29 051	170 656
1977	1 196	2 203	26 901	177 155
1978	2 982	4 501	22 449	178 324
1979	4 168	7 576	19 706	177 461
1980	7 877	14 010	19 095	176 205

Lähde: Työeläkejärjestelmän tilastollinen vuosikirja 1980, osa I.

LIITETAULUKKO 5.

Rekisteriaineisto iän, sukupuolen ja TEL-LEL-ryhmän mukaan

sukupuoli ja ikä	tk-ryhmä		vert.ryhmä	
	TEL	LEL	TEL	LEL
miehet				
25-29	275	158	130 363	38 947
30-39	685	313	195 282	45 686
40-49	1 212	797	112 159	39 818
50-59	2 805	1 539	64 454	27 409
60-64	1 716	673	16 474	6 590
yht.	6 693	3 480	518 732	158 450
naiset				
25-29	179	7	117 262	4 074
30-39	427	21	150 174	4 643
40-49	968	82	103 606	6 505
50-59	2 410	205	72 355	6 514
60-64	1 369	139	20 438	2 107
yht.	5 353	454	463 835	23 843

LIITETAULUKKO 6.

Rekisteriaineiston tk-ryhmän iän, sukupuolen ja eläkepäätös-ryhmän mukaan

sukupuoli ja ikä	TEL			LEL		
	myöntö	hylkäys- myöntö	hylkäys yht.	myöntö	hylkäys- myöntö	hylkäys yht.
Miehet						
25-29	183	20	72 275	119	6 33	158
30-39	481	32	172 685	234	14 65	313
40-49	944	69	199 1 212	623	40 134	797
50-59	2 539	78	188 2 805	1 302	85 152	1 539
60-64	1 666	25	25 1 716	616	27 30	673
yht.	5 813	224	656 6 693	2 894	172 414	3 480
Naiset						
25-29	95	11	73 179	4	- 3	7
30-39	269	23	135 427	14	2 5	21
40-49	649	49	270 968	58	2 22	82
50-59	1 975	90	345 2 410	164	10 31	205
60-64	1 290	22	57 1 369	122	3 14	139
yht.	4 278	195	880 5 353	362	17 75	454

LIITETAULUKKO 7.

Työttömyysavustusta saaneiden osuus eri vuosina

sukupuoli ja ikä	1972		1973		1974		1975		1976	
	tk	vert.	tk	vert.	tk	vert.	tk	vert.	tk	vert.
TEL										
miehet										
25-29	4,0	2,2	3,6	1,6	2,2	1,0	6,9	1,6	10,2	3,5
30-39	4,4	1,9	3,2	1,3	2,5	0,8	3,2	1,2	4,2	2,5
40-49	2,9	1,7	2,6	1,2	1,5	0,8	3,5	1,2	4,6	2,3
50-59	2,4	1,4	1,7	1,0	1,2	0,7	2,0	1,0	3,3	1,9
60-64	1,2	1,1	0,9	1,0	0,6	0,7	0,8	0,9	1,5	1,5
yht.	2,4	1,8	1,9	1,3	1,3	0,8	2,3	1,3	3,5	2,6
ikävak.	3,5	1,8	2,8	1,3	1,9	0,8	3,9	1,3	5,5	2,6
naiset										
25-29	5,0	1,7	4,5	1,8	3,4	1,6	4,5	1,7	5,6	2,4
30-39	5,6	1,9	4,7	1,9	1,9	1,7	2,1	1,7	3,3	2,4
40-49	3,9	2,2	3,2	2,1	3,2	1,9	3,9	2,1	4,3	2,7
50-59	3,2	2,2	2,7	2,1	2,8	2,1	3,7	2,2	4,2	2,8
60-64	1,8	2,0	1,3	2,2	1,2	2,5	1,1	2,7	1,1	3,7
yht.	3,2	2,0	2,7	2,0	2,4	1,8	3,0	1,9	3,4	2,6
ikävak.	4,6	2,0	3,9	2,0	2,7	1,8	3,3	1,9	4,1	2,6
LEL										
miehet										
25-29	13,3	8,9	15,8	8,3	10,1	6,8	13,3	9,5	15,8	12,0
30-39	14,7	15,7	12,5	12,9	11,2	10,5	12,1	13,2	14,1	16,2
40-49	25,3	22,7	21,2	18,9	18,7	15,8	23,5	19,6	25,1	23,2
50-59	29,2	25,6	24,6	21,6	21,7	18,4	25,8	23,2	28,9	26,9
60-64	27,6	25,2	22,7	22,0	18,6	19,5	23,9	23,8	26,4	25,4
yht.	26,0	17,9	22,0	15,2	18,9	12,6	23,1	16,1	25,6	19,2
ikävak.	19,5	17,5	17,5	14,8	14,5	12,3	17,5	15,7	19,7	18,7
naiset										
40-49	26,8	26,1	26,8	26,1	24,4	24,6	25,6	25,5	28,0	27,3
50-59	36,1	27,2	35,1	27,4	29,3	26,6	31,7	28,0	35,1	29,2
60-64	35,3	25,8	30,2	24,7	33,8	23,5	30,9	24,0	30,9	24,5
yht.										
(40-64)	34,0	26,5	31,9	26,5	29,8	25,3	30,3	26,4	32,4	27,7
ikävak.	31,0	26,4	30,2	26,5	27,1	25,2	28,3	26,3	30,9	27,7

LIITETAULUKKO 8.

Työttömyysavustusta saaneiden osuus vuosittain eri eläke-
päättösryhmissä. Miehet, 25-64 v. (ikävakioitu)

vuosi	myöntö	TEL		myöntö	hylkäys
		hylkäys- myöntö	hylkäys		
1972	3,4	4,5	4,5	19,6	16,4
1973	2,6	4,5	3,8	18,0	14,9
1974	1,8	2,6	2,7	15,6	10,7
1975	3,7	4,9	4,6	18,7	12,9
1976	4,9	7,9	7,7	21,4	13,6

LIITETAULUKKO 9.

Työttömyysavustuspäivien lukumäärä avustusta saanutta kohden
vuosittain (ikävakioitu)

vuosi	TEL				RAKENNUSALA	
	miehet (25-64v.)		naiset (25-64v.)		miehet (25-64v.)	
	tk	vert.	tk	vert.	tk	vert.
1972	50	53	78	74	61	53
1973	61	49	77	75	62	49
1974	53	46	75	69	45	43
1975	48	45	65	64	59	50
1976	77	59	90	70	78	65

LIITETAULUKKO 10.

Vuosien 1974-1980 lopussa voimassa olleet TEL, LEL ja YEL työkyvyttömyyseläkkeet

vuosi	kaikki		työttömyysoikeuksilla korotetut eläkkeet		työkyvyttömyysaika muuttanut vapaa-kirjan täysitehoiseksi eläkkeeksi	
	lkm	(ind.)	lkm	(ind.)	lkm	(ind.)
1974	105 040	(100)	8 799	(100)	205	(100)
1975	112 723	(107)	10 834	(123)	220	(107)
1976	120 685	(115)	12 651	(144)	230	(112)
1977	126 036	(120)	14 032	(159)	273	(133)
1978	127 881	(122)	14 949	(170)	338	(165)
1979	128 384	(122)	15 647	(178)	464	(226)
1980	128 619	(122)	16 488	(187)	588	(287)

Lähde: Työeläkejärjestelmän tilastollinen vuosikirja 1980, osa I

LIITETAULUKKO 11.

TEL, LEL, YEL ja MYEL laitosten uusien työkyvyttömyyseläkehakemusten hylkäysprosentit sairausryhmittäin vuosina 1975-1981

sairausryhmä	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981
V Mielenterveyden häiriöt	12,3	14,4	19,2	20,7	19,4	18,5	15,3
VII Verenkiertoelinten sairaudet	9,1	11,1	12,6	12,0	11,7	9,8	8,4
XIII Tuki- ja liikuhtaelinten sairaudet	15,9	17,8	21,8	23,1	22,5	21,6	20,3
Muut sairaudet	12,6	14,8	15,7	16,1	17,2	14,5	13,7
Kaikki	13,3	16,1	18,3	18,0	17,8	16,1	14,7

Lähde: Komiteamietintö 1982:2, taulukko B 6

AID-ANALYYSIN PERIAATTEISTA¹⁾

AID-analyysi, Automatic Interaction Detector -tietokoneohjelma on alunperin kehitetty Michiganin yliopistolla 1960-luvun alkupuolella. AID-analyysia voidaan käyttää joko aineiston kuvailuun tai yhdysvaikutusten analysointiin.

AID-analyysissa sovelletaan yksisuuntaisen varianssianalyysin tekniikkaa selitettävän muuttujan varianssin selittämiseksi. Menetelmä soveltuu käytettäväksi silloin, kun selitettäviä muuttujia on yksi ja selittäviä muuttujia (prediktoreita) yksi tai useampia. Selitettävän muuttujan tulee olla intervaaliasteikollinen tai dikotominen. Selittävien muuttujien mitaustaso voi vaihdella; myös nominaaliasteikolliset muuttujat soveltuvat prediktoreiksi.

Menetelmän avulla pyritään löytämään sellaiset selittävien muuttujien arvojen yhdistelmät, joita vastaavien ryhmien erot selitettävässä muuttujassa olisivat mahdollisimman suuret. Analyysi etenee askelittain. Ensimmäisessä vaiheessa jaettava on koko havaintojoukko, joka jaetaan kahtia parhaimman selittävän muuttujan perusteella. Paras selittäjä eli prediktori on se, jonka perusteella aineisto voidaan jakaa kahteen eniten toisistaan poikkeavaan ryhmään. Poikkeamisen mittana käytetään muodostuvien ryhmien neliösummien eroa selitettävässä muuttujassa.

¹⁾ Perusteellinen esitys AID-analyysista löytyy Michiganin yliopiston julkaisusta Sonquist, Baker, Morgan: Searching for Structure (1973). Suomenkielisiä esityksiä ovat mm. Tampereen yliopiston julkaisut Laitinen, Miettinen, Sinkko: Yhdysvaikutusten analysoinnista sekä AID- ja MCA-menetelmien käytöstä (1975) ja Sinkko, Miettinen, Manninen, Laitinen: Nominaaliasteikkoisten muuttujien analysoinnista AID 3, THAID ja MNA-menetelmillä (1976). Oheinen katsaus perustuu näihin lähteisiin.

Jotta analyysi voisi ratkaista, mikä prediktoreista tulee jakajaksi ja miten uudet ryhmät muodostetaan, analyysi laskee jokaisessa vaiheessa kaikkien analyysissä olevien predikto-reiden selittämän osuuden selitettävän muuttujan neliösummas-ta sekä etsii myös kunkin prediktorin parhaan jakokohdan.

Toisessa vaiheessa valitaan jaettavaksi kahdesta ensimmäises-sä askeleessa syntyneestä ryhmästä se, joka on selitettävän muuttujan suhteen epähomogeenisempi, ja prosessi etenee kunnes analyysin kulkua ohjaaville kriteereille ennalta annetut arvot sen pysäyttävät.

Analyysin kulkua ohjaavia kriteereitä ovat mm.

- selitysosuuden alenemista koskeva kriteeri, joka määrää sen osuuden selitettävän muuttujan neliö-summasta, jolla selittämättömän neliösumman on vä-hintään alennuttava jaon seurauksena,
- ryhmään kuuluvien havaintojen vähimmäismäärä,
- jakojen enimmäismäärä.

Kun ryhmien jakaminen on suoritettu loppuun, lasketaan kai-kille selittäville muuttujille β^2 - kertoimet, jotka osoit-tavat suurenko osan selitettävän muuttujan neliösummasta kukin muuttuja on analyysin kuluessa pystynyt selittämään. Analyy-sin kulku esitetään tavalliseti AID-puun muodossa.

AID-ANALYYSSEISSA KÄYTETYT KRITTEERIT JA MUUTTUJIEN LUOKITTELU

1. Työttömyyden yleisyyttä koskevat AID-analyysit (ks. jakso 3.1.2.)

Käytetyt kriteerit:

- Kussakin ryhmässä tuli olla vähintään 30 havaintoa
- Kunkin jaon selitysosuuden tuli olla vähintään 0,4 %

Selitettävä muuttuja:

Työttömyyden esiintyminen eläkkeen hakemista edeltäneiden neljän vuoden aikana

- 0 ei esiintynyt työttömyyttä
- 1 esiintyi työttömyyttä

Selittävät muuttujat eli prediktorit:

Ikä

- 1 -39 v.
- 2 40-49 v.
- 3 50-64 v.

Peruskoulutus

- 1 kansakoulu (tai osa keskikoulua)
- 2 keskikoulu (tai osa lukiota)
- 3 yo-tutkinto

Jatkokoulutus

- 1 ei lainkaan jatkokoulutusta
- 2 korkeintaan 4 kk:n ammattikurssi
- 3 vähintään 4 kk:n ammattikurssi, kansanopisto, kansankorkeakoulu
- 4 tutkinto ammatillisessa koulussa
- 5 tutkinto opistotasoisessa koulussa
- 6 tutkinto korkeakoulussa tai yliopistossa

Siviilisääty

- 1 naimisissa tai avoliitossa
- 2 asuserossa, eronnut tai leski
- 3 naimaton

Alue

- 1 Uudenmaan, Turun ja Porin sekä Hämeen lääni
- 2 Kymen, Mikkelin, Keski-Suomen ja Vaasan lääni
- 3 Pohjois-Karjalan, Kuopion, Oulun ja Lapin lääni

Eläkkeen hakemista edeltänyt ammatti¹⁾
miehet:

- 1 teknillinen ja hallinnollinen työ
- 2 myynti- ja palvelutyö
- 3 kuljetustyö
- 4 rakennustyö
- 5 kaivostyö
- 6 metalli- ja koneteollinen työ
- 7 puu- ja paperiteollinen työ
- 8 muu teollinen työ
- 9 varasto- ja kuormaustyö
- 10 metsätyö

naiset:

- 1 hallinto, terveydenhuolto yms. työ
- 2 toimistotekninen työ
- 3 myyntityö
- 4 palvelutyö
- 5 siivoustyö
- 6 rakennus- ja aputyö
- 7 tekstiiliteollinen työ
- 8 muu teollinen työ

1) Ammattiluokituksen sisältö on täsmällisemmin esitetty tutkimuksen toisessa osaraportissa: Koulutus ja ammattitausta.

Selittävästä muuttujista ikä, peruskoulutus ja jatkokoulutus olivat "monotonisia" prediktoreita eli niiden luokat oli ryhmiin jaettaessa pidettävä edellä esitetystä järjestyksessä. Siviilisääty, alue ja ammatti olivat "vapaita" prediktoreita eli ryhmiin jaettaessa valittiin kunkin muuttujan luokkien parhaiten erottelevat kombinaatiot.

2. Työttömyyden kestoa koskeva AID-analyysi (ks. jakso 3.3.2.)

Käytetyt kriteerit:

- Kussakin ryhmässä tuli olla vähintään 30 havaintoa
- Kunkin jaon selitysosuuden tuli olla vähintään 1,5 %

Selitettävä muuttuja:

Työttömyyden kesto eläkkeen hakemista edeltäneiden neljän vuoden aikana

0 1-5 kk

1 ainakin 6 kk

Selittävät muuttujat eli prediktorit:

Peruskoulutus, kuten edellisessä AID-analyysissä

Jatkokoulutus "

Alue "

Ammatti "

Ikä

1 -24 v.

2 25-34 v.

3 35-44 v.

4 45-54 v.

5 55-64 v.

Työkyvyttömyyden syy

- 1 mielenterveyden häiriöt
- 2 verenkiertoelinten sairaudet
- 3 tuki- ja liikuntaelinten sairaudet
- 4 muut sairaudet

Sairauden kesto

0	vuotta (sairauden alk.vuosi = eläkkeen ratkaisu
vuosi)
1	"
.	
.	
.	
10	"
11-15	"
yli 15	"

Sairauksien lukumäärä

1	sairaus
2	sairautta
.	
.	
.	
9	"

Selittävästä muuttujista peruskoulutus, jatkokoulutus, ikä, sairauden kesto ja sairauksien lukumäärä olivat "monotonisia", alue, ammatti ja työkyvyttömyyden syy "vapaita".

HAASTATTELULOMAKKEEN KYSYMYKSET

Haastattelulomake on kokonaisuudessaan esitetty liitteenä tutkimuksen ensimmäisessä osaraportissa "Työkyvyttömät 1970-luvulla. Tutkimusaineisto". Seuraavassa luetellaan vain käsillä olevassa osaraportissa käytetyt haastattelukysymykset. Kysymykset on numeroitu samoin kuin haastattelulomakkeessa.

2. Oletteko...

- 1 Naimissa
- 2 Avoliitossa
- 3 Asumuserossa
- 4 Eronnut
- 5 Leski
- 6 Naimaton

7. Mikä on pohjakoulutuksenne?

- 1 Kansakoulu tai vastaava
- 2 Keskikoulu
- 3 Ylioppilastutkinto

8. Mikä on jatkokoulutuksenne?

- 1 Ei jatkokoulutusta
- 2 Alle 4 kk:n ammattikurssi
- 3 Vähintään 4 kk:n ammattikurssi
- 4 Tutkinto ammatillisessa koulussa
- 5 Tutkinto opistotasoisessa koulussa
- 6 Tutkinto korkeakoulussa tai yliopistossa
- 7 Jokin muu kurssi tai tutkinto, mikä?
- 8 Ei osaa sanoa

19. Minä vuonna tämä sairaus tai vamma (tärkein työkyvyttömyyden syy) sai alkunsa, tai huomasitte ensimmäisiä oireita siitä?
22. Onko Teillä joitakin muita työkyvyttömyyteen vaikuttavia sairauksia tai vammoja? Mitä sairauksia?
23. Mistä vuodesta lähtien katsoisitte terveytenne heikenneen siinä määrin, että se haittasi työssänne suoriutumista?

Kysymykset 35-37 kysyttiin erikseen kustakin yli vuoden kestäneestä ammatista sekä lisäksi viimeisestä ammatista vaikka se ei olisikaan kestänyt yli vuotta.

35. Mikä oli teidän ensimmäinen (toinen, kolmas...) yli vuoden kestänyt ammattinne tai mitä työtä teitte silloin?
36. Missä tai minkälaisissa työpaikoissa te teitte tätä työtä?
37. Mistä vuodesta mihin te teitte tätä työtä?
41. Missä työssä olitte viimeksi ennen työkyvyttömyyseläkkeen hakemista?

Merkitse oliko haastateltava viimeksi ennen eläkkeen hakemista pääasiallisesti

- 1 Toisen palveluksessa oleva palkansaaaja
 - 2 Maatalousyrittäjä
 - 3 Yrittäjä omassa liike- tms. yrityksessä tai itsenäinen ammatinharjoittaja
 - 4 Avustava perheenjäsen maatalousyrityksessä
 - 5 Avustava perheenjäsen liike- tms. yrityksessä
51. Montako kuukautta olitte poissa työstä viimeisen 4 vuoden aikana ennen eläkkeen hakemista työttömyyden vuoksi?
 52. Entä montako kuukautta olitte poissa työstä viimeisen vuoden aikana ennen eläkkeen hakemista työttömyyden vuoksi?
 53. Oletteko ennen eläkkeen hakemista vuodesta 1960 lähtien ollut poissa työstä vuoden tai sitä kauemmin kestäneitä ajanjaksoja työttömyyden vuoksi?

